

Dr. Janez Mencinger,
Izbrani spisi

I.

Fr. Spallholz

Gubjana.

1912.

:: DR. JANEZ MENCINGER: ::

IZBRANI SPISI.

:: I. ::

IZDAJE „MATICA SLOVENSKA“.

:: LJUBLJANA 1911. ::

DR. JANEZ MENCINGER:

IZBRANI SPISI.

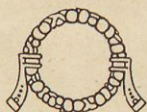
IZDALA „MATICA SLOVENSKA“.

UREDIL

DR. JOS. TOMINŠEK.

POVESTI IN NOVELE.

I. ZVEZEK.

LJUBLJANA 1911.

NATISNILA „UČITELJSKA TISKARNA“ V LJUBLJANI.

42141

030005654

Predgovor.

V spomin na sedemdesetletnico staroste naših pisateljev, Dr. Janeza Mencingerja, odvetnika v Krškem, je sklenila „Slovenska Matica“ nanovo izdati njegova dela, spisana v dolgi dobi zadnjih petdeset let, ter je poverila uredništvo podpisancu.

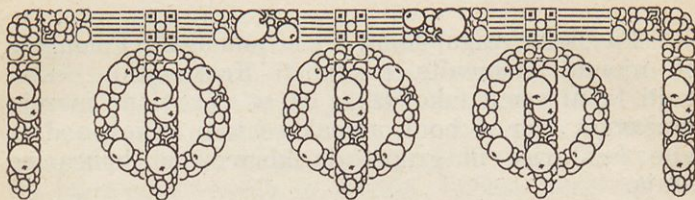
Rodil se je Dr. Janez Mencinger dne 26. marca l. 1838. na Brodu št. 20 v Bohinju kot prvorojenec; krščen je bil na Bistrici. — Jubilejna izdaja njegovih del je torej zakasnela, a v zadoščenje nam mora biti, da so se pogajanja glede izdaje mogla ž njim, še vedno čilim, vršiti neposredno. Ako rabimo izraz „pogajanje“, je treba pripomniti, da se tiče pravzaprav le „Matice“ in urednika; kajti Dr. Mencinger sam je kar od kraja prepustil vse lastninske pravice „Matici“, a glede ureditve je v dopisu z dne 5. oktobra 1910 izrečno in doslovno želel le, da naj urednik „pri zbiranju tudi izbira“ in da naj ne dopusti, da bi „katerakoli“ njegovih pesmi (v oklepajih jih z neumrlo svojo šegavostjo imenuje „pesniške nestvore“) „še kdaj zagledala beli dan.“ — „Vesel bom, če doživim, da čitam popravljeno, kar sem v naglici pisal pred 50 leti“, tako zaključuje svoje preskromne želje.

Zato nosi pričujoča knjiga naslov „Iz brani spisi“, zato tudi urednik ni spisov dal enostavno v ponatis, ampak jih je previdno in s potrebno pieteto, varujoč povsod značilni Mencingerjev slog, v jezikovnem ter sploh v zunanjem oziru prestavil v stanje dvajsetega stoletja.

Vsakemu spisu je dodejana letnica njegovega prvega natisa, da se more glede vsebine in v ustroju presojati s svojodobnega stališča.

Životopis pisateljev, opombe in literarna presoja njegovih del se uvrsti v zadnji zvezek.

Dr. Jos. Tominšek.

Jerica.¹

(1859)

I.

(1) „Le ne vem, kako bi začel!“ je dejal že marsikdo, ki se k ničemur ni znal pripraviti.

Danes pa to premišljuje učitelj Jernej, ki se pelje v Krokarijo, na kraj svojega omikovalnega poklica. Vzrok tega (2) premišljevanja pa je bila zala mladenka, ki ga je na cesti dotekla s svojim vozičem. Bila je bolj po mestno oblečena; tudi ni sedela na vozu tako skrčena, kakor bi se bila danes prvičrat odpeljala od doma. Ko se je učitelj včasi ozrl nazaj, je videl njene črne lase, visoko čelo, žive oči, okrogli obrazek, mala usta in beli vitki vrat, kar ga ni zakrivala pisana svilnata ruta. Mikalo ga je izvedeti, ali je tudi njena govorica tako lepa in prijetna, kakor je njena podoba; pa odkod naj to izve? Z voza stopiti in njenega spremljati, bi bilo nespodobno zanj, ki bo kmalu glava omike v celi soseski: v vseh ljudeh mora zbujati spoštovanje do sebe, ne samo v otrocih! Od voza do voza govoriti pa ni mogoče, ker kmečki vozovi močno ropočejo in kmečki vozniki nad konji vedno vpijejo.

¹ „Jerica. Spisal Janez Mencinger. Glasnik Slovenski.“ III. zvezek 1859. — Povest se začne s 1. številko tega letnika. — Strani izvirnika so v pričujoči izdaji v oklepajih označene.

Urednik.

Pa „kdor vaga, temu sreča pomaga“. Pomagale so njemu znamenite prednosti Krokarijske ceste; kajti ta ni samo tako ozka, da se vozovi ne morejo srečavati, kjer si bodi, ampak se tudi kakor modras vije čez griče in grape, da klancev ni konca ne kraja.

Ko se pripeljeta do prvega klanca, stopi učitelj z voza in nagovori deklet z navadnimi domačimi besedami; kmalu izve, da je ona Jurčkova Jera z Zglavnika nad Krokarijo in da od tete pelje nekaj prediva in dva češka kolovrata; on pa pošteno pove, da je novi učitelj v Krokariji. Kmalu napelje učitelj pogovor tudi na petje; veliko je bilo njegovo veselje, ko izprevidi, da pomenja dekletu petje vsaj več kakor žabi boben.

Poln sladkega upa spremlja njen voz po vsakem klanecu; k sreči je bilo klancev dokaj, torej tudi govorjenja. Beseda dá besedo, od petja se hitro pride na občutje pri petju, od čutov do src in o teh je toliko govoriti, da se ne more dalje. Vedno lepše je govoril in še lepše mu je odgovarjala ona. Vozača pa med vozema stopata in, počasi krevsaje, sprožita marsikatero o davkih in pridelkih, o draginji in zaslužkih, in kar še vse pride kmetom na misel.

Tako besedujejo dve uri; seveda jaz vsega zapisati ne morem; tudi ne vem, ali bi postavil popreje ta ali oni pogovor. Kmeta sta včasih klela in se pridušala, kar se ne sme pisati; pogovor na vozu bi pa morebiti tudi vsakemu ne ugajal. Zato rajši molčim.

Ko se zelena gora nazaj pomakne in se od daleč zablišči kositar Krokarijskega zvonika, se poslovi učitelj od Zglavničanke in se vsede na svoj voz. Grič se poniža in vsa Krokarijska dolina se razgrne pred učiteljevimi očmi. „Tu,“ si misli, „je morebiti kraj, kjer si bom glavo posivil, od tega zvonika mi bodo zaklenkali zadnjo popotnico.“ Te otožne pa se prijema veselejša misel: „Tu bom morebiti zadobil srečo in veselje; tu se bom oženil. Jerica je zala in brhka, kakor šteje, tudi bogata; morebiti se je že danes kaj zame vnela, ako pa ne, saj časa moč vse

premore, in kdo si bo na kmetih upal mene prekositi!“ — Poravna se na vozu, popravi si klobuk, suknjo pogleda, ako se je drži kaka slamica, ter zapali pogrošno smodko, ki mu ni le zato prav dobro dišala, ker je bila draga, ampak tudi zato, (3) ker je bil tako poln veselja in upanja. Počasi vozeč se po vasi, je pihal sivi dim pod jabolčne veje.

Ko smo tudi mi v Krokarijo prišli, bi bralcem morebiti ne bilo nevšečno, zaslišati popis Krokarije; saj so se že navadili krajepisov.

Odkod ime „Krokarija“, naj preiščejo starinoslovci. Iz krepkega prvega zloga se da posneti, da je silno staro. Da je pa vas med prvimi po splošnem potopu zidana, dokazuje njena lega in zidava; naslonjena je namreč poševno na podolgasti hrib, vrh katerega je cerkev in šola, pod njima pa precej široka plan. Da je vas tako v hrib zarita, ima vzrok morebiti odtod, ker se voda še ni popolnoma odtekla, odkar so očaki Krokarijanov v te kraje prišli; Krokarijani sami pa trdijo, da so poslopja zato v hrib postavljali, ker so bolji svet hranili za polje; češ, v — tisoč letih se nabere že velik dobiček! Res je pa tudi, da se lažje vozi z brega nego navkreber; naš kmet pa, kakor je znano, več na njivo zvozi, kakor raz njivo.

Plan pred vasjo je pregrajena: desna stran, ki se polagoma vzdiguje k senožetim in košati gori, je polje; leva stran ob plotu in dereči reki je pa srenjski pašnik. Lepa ravnina je, in sme se reči — pašniki so poezija Kranjske zemlje. Tam vidiš, kako se otroci, up srenje in staršev, hoditi uče, kako ta in ta naredi stopinjice tri, pa cmokne na trebuh ali na hrbet; a ne jenja in si ne oddahne, dokler lastne teže ne zmaga. Ali ti to ne pokaže tistih otroških let, ki jih ne doseže spomin, ali: če bolj visoko misliš, prizadevanj današnjih dni, ki tudi marsikaterega pahnejo na nos? . . . Tam pa žogo in svinjko bijejo in večji mladeniči imajo kegljišče. Drugo stran pašnika pa smeš Maloruskim stepam prilikovati; na konjske črede, ki se ondi preletavajo in valjajo, postavi junaške Kozake — vzemi jih kar

iz domače vasi — in navdihnili se boš mile sapice Ukrajinskih narodnih pesem. Kakor se mi vidi, razloček med pašnikom in stepo ni velik, komaj tak, kakor med žabo in — pa skoraj bi se mi zareklo . . .

Ne tako prevzetna in čila, pa bolj glasna je goveja čeda z mnogoglasno neubranimi zvončki; nikomur se ne umakne, stoje ali leže maha po muhah in prežvekuje ter mirnega očesa premišljuje, se li trava ali seno bolj prilega njenemu visokemu poklicu: črednik pa za njo stoji, na gorjačo naslonjen in pruštof črez pleča, ter z očmi široko ravan meri, utopljen v sanje nekdanjih, ali v nade in naključbe prihodnjih dni; ali morebiti v — skledo politih žgancev. Kadar pa zazvižga in zakolne, se vzdigne goveji trop in sluša brez upora; on stopa za njim kakor vojskovodja.

Po sredi pašnika pelje cesta v vas. Sredi vasi na hiši z nadstropjem je pa tabla z napisom „Bürgermeister der Gemeinde Rabensbühel“. To če reči, da imajo tu notri župana. Nedavno je bil župan sicer v (4) drugi hiši. Bil je lep, rejen, siv mož; počasi je govoril, pa vendar veliko povedal o nekdanjih pravicah in o dobrih letinah. Spoštovali so ga vsi. Škoda, da ni brati znal, sicer bi bil do smrti županil. Sedanji župan pa zna pisati in pravijo mu tudi „pisani župan“. On je še precej mlad, pa začel se je sušiti in krčiti, morebiti od toliko pisarij, ker vse v vasi natanko zapisuje; celo srenjski bik je popisán v dveh knjigah, da se kaka zmešnjava ne vrine. Zato pa ima župan tudi od srenje neki še črez petdeset goldinarjev za črnilo in papir.

Toda ne gre misliti, da bi vse hiše bile tako lepe, kakor je onegavega župana; nista si dve podobni tudi ne enako obrnjeni, ampak vse so postavljene, kakor je svet nanesel. Iz tega se vidi, kako polni duha svobode so bili naši očaki, ko ni sosed sosedu ukazoval, ampak je vsak po svoji trmi zidal in gradil, kakor je hotel. Ali pa je vas morebiti starodavna naselitev samih nemških vitezov? Še zdaj so hiše od zadaj ograjene, spredaj pa dela gnojnica mokro trd-

njavo; še zdaj zapirajo duri na cesto in skozi vrtno hodijo noter in ven; celo okna na cesto so z drvi zabuhane, kakor bi se vsak bal uroka ali napada od soseda. Sadja imajo precej, pa je po stari šegi drobno in pozno zrelo; ko sem jaz šel skozi vas, so se veje nad cesto šibile, a na tleh ni ležala niti peška; „sam vrag vedi“, sem si mislil; „ali sadje pobirajo, ali ga zato ni nič videti, ker so ravnokar gnali svinjarji prešiče skozi vas.“

Krokarijani imajo precej polja in dobro obdelanega; rodovitno baš ni, ker je v skali; preživljajo se pa že z njim, čeravno težko. Šembrano varčno žive, delajo pa kot črna živina. Kaj se če, dan za dnevom morajo gledati, kako se bo ob pravem času plačalo, kar je treba, in se še za silo kaj prihranilo. Da imajo pa tako uborne hiše in se tako trdno starih nerodnosti drže, to tiči tudi v njih revščini; kako bo kdo utegnil misliti, kaj tu in tam priporočujejo in vpeljujejo, ko ga od zore do mraka skrb podi po poljih in po hribih, da jedva jesti utegne; kdor pa denarja nima, njega se tudi želja ne prime, da bi kaj popravil in olepšal. Saj zdaj sploh le v denarju tiči moštvo in pogumnost.

II.

(21) Kaj premorejo pridne roke in glava z malo več možgani, nam kaže Jurčkovno posestvo, ki je na Zglavniku, malo nad Krokarijo. Rajnki Jurček je bil mož, da malo takih. Ko je malo prikupčeval pri gošpodarstvu, je svojo leseno kočo prezidal v hišo z nadstropjem, napravil je krčmo in se je lotil kupčije z mnogimi rečmi. Sam je hodil po vino na Hrvaško in Štajersko, sam je vozil v Trst, bral je dobre knjige in poslušal dobre svete. Kar je previdel, da je dobro, to je poskusil in vedno izboljševal.

Ko si je ravno dobro opomogel, nanagloma umrje v najboljših letih in vse premoženje in ves trud zapusti v rokah Jerice. (22) Skrbni ljudje so ugibali: „Ta si bo kmalu morala moža izbrati iz kroga snubačev, ki se ji dan na dan ponujajo; mati

je sicer še precej trdna, ali Jerin stric in varuh vedno sili na možitev. Mati sama tudi ni dosti umna za tako hišo; prišla je bila iz revne hiše k bogastvu in se tukaj hoče le spočiti in bolj po gosposko živeti. Jerica se pa njenega napuha ni prav nič navzela, ampak prav očina je: kakor on priljudna in, kakor pravijo, tudi tako modra, da bo ona hlače nosila, če ne bo mož posebno prebrisan. Svojeglavna in zapovedljiva pa vendar ni; a ker je očeta že v otroških letih izgubila, se je morala sama od sebe po lastni izkušnji učiti in se je nekako le bolj sama nase zanašala.“ — Kot trmasto in prekanjeno so jo le tisti obrekovali, ki jim je jasno pokazala, da ima pamet in možgane. — Taka je bila sodba o njej.

Ker je bila v krčmi, se je lahko naučila ljudi spoznavati. Zahajali so namreč radi na Zglavnik, posebno mlado ljudstvo, ker vino in kruh je bilo dobro. Jerica je pa znala tudi streči in šaljivo odgovarjati kakor nobena in ni je bilo moč ujeti na nobeni besedi. Jurčkovka pa je posebno dobro prigovarjati znala, da ga je vsak merico več izpil, kakor se je bil namenil.

Vsak dan je bil gori Krokarijski zdravnik; kdor ga je potreboval, ga je najprej pri Jurčku iskal, potem šele na domu. Bil je pri tridesetih, zdrave podobe, prijetnega obraza s cesarsko črno brado, trupla bolj čokatega; vedno je lepo napravljen hodil, drobno je stopal in v vsem gibanju života in rok je imel nekaj okroglo-gosposkega. Ravno po vojaško se je držal, ponosen je bil proti kmetu, pa ves prijazen in meden pri Jurčkovih; pretehtano umno je govoril in ker je bil prehodil ves svet od Nemškega Gradca do Dolenjskega in od tod do Krokarije, je vedel mnogo povedati, imel je pa tudi zavidljiv dar božji, da je celo o rečeh, ki jih videl ni, vedno kaj zanimivega in mikavnega uganil.

Ker stare Jurčkovke vednost o svetu in omiki ni bila baš velika, ga je črez vse rada poslušala in je občudovala vse, kar je na njem videla in kar je izustil; obudil ji je željo po tujih mestih in njih šegah, posebno po Nemškem Gradcu in njegovi ča-

robni okolici. Iz občudovanja je v nji zrastle taka ljubezen do njega, da ji je bil kot sin in prvi svetovalec v vseh okoliščinah. On se je pa trudil, da bi povečal njeno zaljubljenost vanj; razkladal je o krajih, ki jih nikdar videl ni, tako lepo, da je mati vsa v povest zamaknjena, v zdravnika strme, skoraj sopsti pozabljala, med tem ko se je Jerica grizla v ustnice, da bi matere z glasnim smehom ne predramila iz sladkih domišljij.

Pa povsod ni sreče. Med kmeti se zdravnik ni znal obnesti; ker se je on možko (23) držal, so se tudi oni. Verjeli mu pa celo nič niso; ker je v drugih rečeh baharil, so mu tudi v zdravilstvu malo zaupali in ga večjidel šele takrat klicali, ko je kdo umrl, da je — mrliča ogledal. Tudi Jerica se je z njim rada malo ponorčevala, on pa ji je vse s smehom in šalo plačeval; ako ji je kaj prisuknjenege odgovoril, se je stara Jurčkovka dokajkratov za lakotnice prijemala; potresli so se ji podbradki in zažvenkljali zlati uhani. Če je Jerica osramočena oči pobesila, je šel zdravnik skoraj vsaksebi od veselja, zraven je pa ošabno mislil: „Ti neumno dekle, zdaj se ti norčuješ, ko mi prideš v pest, se bom pa jaz! In ta bo drugače.“

Tega ni samo mislil, temveč tudi upal; zakaj izpodrivalca se ni bal od juga do severa; toliko se je zanašal nase in na mater, ki bi mu bila velika pomočnica, ako bi je bilo potreba; tako gotov je bil svoje dobitve, da se mu zato še kaj truda potrebno ni zdelo. Bil je že napol Jurček, pokušal je vina in se trgal za ceno; staro kobilo je zastonj kašlja odvadil, in že je zase kupoval voziček, češ, da mu ne bo treba več peš hoditi okoli bolnikov in mrličev.

III.

(41) Kadar je človek brez opravil, se ga prime marsikatera misel tako trdovratno, da mu dokaj dela prizadene, preden jo odpravi; če se je pa več iznebiti ne more, je že pravi križ. Tako so se učitelju Jerneju cele tri dni in noči sukale vse misli okoli

Jerice. Srce mu je le zanjo tolklo, oči so se topile in nekaka nezmožnost udov in trudnost ga je vedno tirala v kak kot; tu je na komolec naslonjen pre-mišljeval, odkod je vendar Jerici taka moč nad njim dana. Vendar ni mogel drugega iztuhtati, kakor to, da so le beli obraz, bistre črne oči in nje sladka govorica tako močno podkurile v njegovem srcu.

Vpraševal se je dalje: ali sme misliti, da bo tudi on kdaj obudil kaj enakih čuvstev v Jerici. Lep sicer ni, pa je vsaj čeden, kakor kaže zrcalo; v najboljših letih je, zamore mirno in brez truda ženico in še kaj več preživeti; pohleven pa je tako, da bo ona malo občutila peze zakonskega jarma. Jerica je pa tako mila in krotka, da jo upleni morebiti že s prvim naskokom. Če v Jerici vsaj pol toliko ljubezni obudi, kakor je ima on, je zmaga gotova. Čas hiti! Dokler je kaj upanja, „jadrajmo za njim“, da nas kdo drugi ne prehit. Pa kako bi ji ljubezen razodel, kako bi začel svoje snovanje?

Časa je dosti imel, da se je naučil pripravnega govora; na vsak njen odgovor si je izmislil tri nova vprašanja, presodil je vse ovinke in napeljavanja, da bi ji le natanko in dokazljivo svoje misli v srce potisnil. Le priložnosti ne izleže, akoprav sedi cele ure pri glasoviru s podprto glavo; po vsi rodovitni zemlji zre in po vsem nerodovitnem nebu, pa nikamor ne vidi . . .

V takem trenutku, ko učitelj ravno nepremakljivo meri oblake sinjega neba, stopi nekdo v sobo in mu potrka na ramo. Učitelj plane kvišku, zdi se mu, da pol Jerice stoji pred njim; pa domišljevanje izgine kakor megla pred solncem! Bil je Kresov Janez, ki jo je (42) bil ravno primahal iz bele Ljubljane na velike postopalne praznike, ki se jim pravi počitnice. Janez mu stisne roko in smeje se mu pravi: „Jernej! Ali me več ne poznaš?“

Jernej malo bolj oči odpre in odgovori: „Prav zdi se mi; pa ne vem, če je res, da sva v eni klopi sedela. Ali ni bilo tako?“

„Seveda! Ali se še veš spomniti, kako si Ti ajdov kruh, jaz pa ovčji sir nosil v šolo in kaj se nama je enkrat zavoljo tega zgodilo?“

„Kakor bi bilo včeraj. Toda malo časa sva bila skupaj; jaz sem kmalu doma ostal; vendar imam že službo in svojo streho, kamor pridem. Kaj si pa Ti v šolah pridobil?“

„Toliko, da ne vem, kam bi se zdaj po maturi obrnil; to Ti pa rečem, da je bolje drva sekati, kakor osmo študirati. Bi že kam šel, pa . . .“

„Bo že Bog dal. Ali si mar tukaj doma?“

„Kako pa. Ali Ti ne ugaja ta kraj?“

„Presneto malo.“

„Morebiti Ti bo kdaj še prav zelo.“

„Kako? Saj mi že zdaj vse tako čudno gre.“

„Kaj pa Ti je, si mar — pazi, pazi jaz Te že poznam.“

„E, kaj to; iz mene ne bo nikoli nič; pet let sem že učitelj, kmalu bom plešast, pa me vedno semtertja gonijo.“

„Moral se boš česa bolj stanovitnega poprijeti.“

„Stanovitnega bi že kaj bilo, pa kako se poprijeti, to je vrag.“

„Saj sem dejal, da te poznam! Le urno povej, kje „jo“ imaš?“

„To je težko praviti; pa naj bo. Jaz sem eno na muho djal, in ta je neka Jerica z Zglavnika.“

„Lej ga no, mojo sestrično! Ni da bi dejal, lepo dekle; če to ustreliš, kar abecedo na kol! Saj mi je davi pravila, da sta se nekaj časa skupaj vozila; prav z veseljem je pravila, kar sta se pogovarjala, in se je čudila, zakaj Te nič ni na Zglavnik.“

„Ali res, Janez? Ni mogoče! Reci, da ni res.“

„Kako morem? Le to Ti rečem, zanj se že smeš pognati in če si zraven tudi vrat zlomiš!“

„Pa veš kaj, Janez, strašno jo imam rad; nikoli bi ne verjel, da more človek tako gorečnosti imeti. Prosim, povej ji pri prvi priliki tako nekoliko od strani, kako in kaj, kakor veš in znaš. Izprašaj jo nekoliko; šembrano sem radoveden, kaj bo rekla.“

„Jaz bom že iz nje izlekel, kar bo moč. Le to Ti moram še povedati, da naš zdravnik za njo postopa; tega boš moral izpodriniti.“

Ko pa učitelj besedo „zdravnik“ zasliši, ga speče, kakor bi vrelo maslo požrl; veselje in pogum mu upade. Kako bi mogel misliti, da imajo v Krokariji, v takem kotu, tudi zdravnika! Morebiti se je tudi nekaj grenkega iz svojih prejšnjih dni spomnil.

Janez je izpremembo na učiteljevem obrazu dobro zapazil; vendar ga opomni, naj gresta koj zdaj k zdravniku, da se z njim seznani in da bodo popoldne vsi trije na Zglavnik romali. Tedaj vzameta klobuke in gresta po stezi doli v vas in v nadstropje županove hiše, kjer je zdravnik stanoval. Na durih ima na tablici zapisano svoje ime; ko učitelj (43) ime čita, kar obledi, sape mu zmanjka, udere jo po stopnicah doli in po stezi gori na svoj dom, kakor bi ga volkovi gnali. Osupel gleda Janez za njim, pa gre k zdravniku.

Zdravnik se je razveselil, da prijatelja čez deset mesecev zopet zdravega in čvrstega vidi; Janez marsikaj pove iz Ljubljane, kakor tudi zdravnik marsikaj iz Krokarije. „Meni se tako nekaj zdi,“ pravi Janez za drugimi rečmi, „da ste močno v ženitovanju. Ali ste morebiti samo še mene čakali?“

„Ne vem ravno, če sem,“ odgovori zdravnik, „govore nekaj takega. Dobro bi bilo, precej bi priženil in še tako modro pridno gospodinjo; pa ne vem, ali bo kaj ali ne. Jurčkovka je sicer že vsa moja, pa z Jerico še nisva tako daleč prišla; tudi ne vem, kaj bo Vaš oče rekel, ki ima v tej reči važno besedo.“

„Naš oče nimajo in ne morejo nič zoper Vas govoriti; da pa Vi dvomite, če Vas ima rada, ne morem verjeti.“

„Pa je vendar proti meni še vedno tako mrzla kakor prvikrat!“

„Morebiti ste tudi Vi premrzli?“

„Nikakor. Kamen bi se bil omečil mojim besedam, nje pa lepa beseda ne gane.“

„Ali pa volja materina pri hčeri nič ne za-
leže?“

„Pri Jerici ne, preje narobe.“

„O, kaj bi se bali! Ne more Vam izpodleteti. Čez leto in dan ste že Jurček.“

„Pavi Jurček bi bil, ako bi se na to zanašal! Če mi izpodleti, se utegne še katera druga dobiti; samo boljše je ni, kakor bi Jerica bila, to je res. Zavoljo nje bi hotel še kmet postati.“

„In ona zavoljo Vas gospa! Ali je ne mika gosposki klobuk?“

„Ne veliko. Ona je šentano v hribovsko kmetovanje zaburjena. Seveda, med hribovci je izrejena. Pa jaz bi jo vendar omikal in olikal. Tri zemlje, štiri konje, nova prostorna poslopja, to nekaj znese; s tem se že lahko v mestu živi in nekaj bi tudi moja umetnost nesla. Ko bi si ona le kaj dopovedati dala!“

Zdravnik umolkne in čelo s prstom podpre.

Janez pa reče: „Novega učitelja smo dobili; ravno sem ga hotel k Vam pripeljati, pa mi jo je izpred Vaših duri potegnil naravnost domov; poznate li Jerneja Kavtarja?“

Zdravniku glava malo kvišku šine in beseda, ki jo je na jeziku imel, se mu podere, vendar vpraša:

„Jernej Kavtar? Saj je bil z mano na Dolenjskem. Še njega nam je treba!“

„Pa ste mu morali kaj narediti, da se Vas tako ogiblje?“

„Ne jaz. Le jezen je, ker meni, da sem mu jaz nevesto skujal. Tam doli sta bili namreč pri premožni hiši dve dekleti, katerih mlajša (44) in lepša je njega v srce zbodla. Veliko popoldanskih ur je tam presedel, je ž njima prepeval, včasih celo kako pesmico zložil od ljubične lepote in svoje ljubezni. To je teklo kaka dva meseca; potem pridem jaz po opravkih v hišo, ko so ravno prepevali, in govorim kaj vmes. Odslej je vedno redkeje prihajal; čez nekaj tednov ga ni bilo več. — Odtod izvira njegova jeza, dasi se jaz v njegove osebne zadeve nisem prav nič vtikal. Bog varuj tega! On je pa tudi čuden človek. Ta naj mu stori karkoli hoče, rad ga bo imel; ta naj ga pa le postrani pogleda, že bo obraz izpremenil in

kar zinil ne bo več. Ta, misli, se hoče norčevati, ta se mu za hrbtom smeji in ta mu je še celo nevoščljiv. Če se na njega ne ozrete, bo že zamera in kadar ima do Vas kako nevoljo in Vi še tako umno in lepo kaj prigovarjate ali odrekate, on že misli, da imate kaj za ušesi, in nič ne opravite, le še shudili ga boste.“ —

Med tem se je pa učitelj po stolu zvijal, z rokami ob čelo in stegna butal, silile so mu solze v oči in kri v obraz; nad sabo in nad vsem, kar je doživel, se je togotil, češ, da ima zopet vruga zraven sebe, ki mu novo jamo koplje. „O ti gadovi,“ se zaklinja, „pokazati ti čem, da sem mož in videl boš, kako se zna ubog učitelj maščevati.“

Vse žile mu je togota napela in mu je dala pogum, da bi se še pred medvedom ne bil stresel; čez malo trenutkov pa mu trdna volja zopet odjenja, upehan pobesi glavo. Nezmožnost proti zdravniku in negotovost o Jerini ljubezni ga vržeta iznova v otožnost. Upadejo mu udje in na glasoviru slone premišlja cele ure svojo „nesrečno usodo“.

Popoldne pride Janez ponj; a duri so zaprte, ker se učitelj zdaj ne upa med ljudi; poskuša na glasoviru, pa ne da mu prijetnega glasu; poskuša brati, pa glava ne sledi besedam, ki jih oči ubirajo. Zgodaj, o mraku, se vleže in spanje potolaži omagano dušo.

Zdravnik in Janez se pa pri Jurčku veselita do trde noči.

Drugo jutro je Janez Jerico dal na izpraševanje; opravil pa le nič ni. „Pusti, pusti to, da se ne opečeš,“ mu je dejala nazadnje. „Učen si, Janez, učen, pa Te vendar bore kmetica v kozji rog spravi. Danes nič ne izveš, zato ker hočeš v takih rečeh mešetovati; enkrat Ti bom že povedala, kar se Ti še ne sanja ne; danes pa le pojdi v božjem imenu.“

Ni mu bilo všeč, da ga je tako odslovila, pa kaj se hoče! On gre k učitelju in mu več dobrega pove, nego je Jerica res rekla. To je bilo pravo zdravilo za učiteljevo bolno srce. Ko srna plane kvišku, po sobi gori in doli koraka in veselja si

mane roke. Še danes se nameni na Zglavnik, naj pride, kar hoče. V nadi in domišljiji se stavlja za lipovo mizo pri Jurčku, šteje hlapce in dekle, jim reže beli kruh in tolsto meso. Že je v duhu prenesel klavir v zgornjo sobo pri Jurčku, kjer bo pokojno igral, kadar bodo hlapci orali in sejali, Jerica bo pa zraven njega stala in pela, otročiči se bodo kolen oklepali in strmeli v tako umetnega očeta. Slovo je dano šoli in orglam; truda in skrbi (45) je konec in mir in veselje se mu smeje na stare dni. Kako radost mu bo prizadelo, kadar bo na okno naslonjen zrl po širokem polju, puhaje iz turške lule turški dim! . . . Zdravnik pa bo mimo hitel v prahu in potu in mu voščil „dobro jutro“ . . .

Premajhna je soba, da bi njegovo veselje obsegla, zato prižge smodko in gre na izprehod po Krokarijskem polju. Njegove misli in dim iz njegovih ust se dvigujejo k oblakom; sosedje ga srečujejo in pozdravljajo, on pa vojaško prijema za klobuk in še bolj vojaško stopa med cvetečimi ajdami in visokimi turščicami.

Tako pride na Jurčkovo polje. „Vse to lepo polje,“ si misli, „bo moje; pa bolj, trikrat bolj ko vse to, ljubim Tebe, moja mila Jerica; in bolj si cvetoča in dušecha kakor Tvoja ajda, in bolj si tanka in žlahtna, kakor turščica Tvojega polja!“

IV.

Enajst je odbilo. Luna gleda iznad orjaških oblakov na tiho zemljo in vidi učitelja korakati trdih stopinj proti Zglavniku. Na glavi ima naš junak nenavadno nizek klobuk in suknjo podvihano, prav kakor gorjanski kmet; v srcu pa nosi gosposko otožnost in očiščeno ljubezen, ki po njej plava samo nekoliko sovraštva, kakor ocvirki po juhi.

Akoprav mu je srce bilo tako prenapolnjeno, se je vendar še strah vanj vrival. Zrak je težak in soparen, šumenje reke se čuje zdaj iz bližine, zdaj iz daljave, kakor južna sapica poteguje. Krevsov pes na dvoru laja, da se od cerkve in griča razlega. Kar zasliši učitelj od polja grozen, žalosten krik, da mu lasje stopijo po

koncu in da čuti kakor pajčevino po obrazu; pa vendar ne steče, temveč vleče na ušesa in veselo pravi: „To je dobro znamenje! Lisica je zajca ujela; tako bom jaz učitelj — lisica, zajca — zdravnika pobožal, ako bo prišel na moje polje!“ Čuj, puška počí, da grmi od daljnih gora, in lisice in zajca je konec . . . Učitelju blisk in strel skoraj kolena polomi, vendar še srčno in vedno trše stopa naprej in pride pred Jurčkovo hišo.

S ceste se zmuzne tiho na vrt in tam v lunini senci posluša, ali se v hiši še kaj giblje in glasi; pa nič ne čuti in ne sliši, le srce (56) mu tako tolče, da ga je skoraj samega sebe strah. Prešteje okna in najde Jerino spalnico. Pa do okna komaj doseže; kako bo šele govoril! Tam pod hlevom mu luna pokaže brusni stol; hrabrih rok ga učitelj pod okno postavi, stopi nanj in pogleda skozi okno. Res, ako bi bila tisti večer luna svoj tek izpremenila in od polnočne strani posijala, bi bil morebiti v spalnico kaj videl, ali pa še ne.

Jerica je bila ravno legla in ne bilo bi je treba buditi; tudi je precej zagledala pri oknu in spoznala učitelja. Ker pa je po dnevi lahko govorila, s komur je hotela, ni marala še po noči jezika obračati.

Učitelj globoko vzdihne; kar je s tem vzdihljajem izustil, ni moči popisati, tako pomenljivo je! Zdaj potrka rahlo na šipo. Vse je tiho. Potrka bolj glasno, pa Jerica ne zakašlja. „Do tretjega gre rado,“ si misli, in še bolj pritisne, pa ona se niti ne zgane. Malo počaka, srce mu upade in obupno četrtnkrat udari, da vse štiri šipe zabrenčijo.

Kar ga zagrabi nekaj za vrat in — na tleh sta učitelj in nesrečni stol. Črno se mu naredi pred očmi in možgani se mu prerahljajo. Pa neznane moči ga vzdignejo in zbrihtajo ter iz treh grl naenkrat čuje: „V korito, ali — za vino!“

„Kar hočete, samo da me izpustite,“ vzdihne omamljenec.

Pa ne izpuste ga, ampak dva ga pod pazduho drže peljeta pred duri; tretji potrka in Jerica pride s prižgano svečo. Glasno se zasmeji in nazaj od-

skoči, kò zagleda učitelja tako našemljenega in uklenjenega; on bi pa bil od gole sramote kar poginil, ako bi bil mogel. Ko fantje spoznajo, da so učitelja zgrabili, se lepo izgovarjajo in odpuščanja prosijo; da se mu za hrbtom smejejo, je strašno grdo. On pa molče suknjo odviše in stopi v sobo, kakor tat v ječo.

Prinese se vino, fantje se vsedejo za mizo in Jerica tudi. Akoprav se je Jerneju pamet pretresla in ga je sramota omamila, se mu kmalu jezik otaji. Pa kaj pomaga vsa Jeričina ljubeznivost! Saj učitelj pred toliko pričami vendar ne more razodeti, kar v globočini srca tako gori, da se celo na licih in v očeh plamena svit pozna! Marsikaj malo po strani pove in nateguje na to, kar bi ji rad povedal; pa daši je Jerica vse razumela, ji vražji fantje vendar besede razlagajo po svoje in pristavljajo opazke. Jerica pa predpasnikov trak na palec navija in vozla; včasi pogleduje soseda izpod čela, se nasmeha in zopet v tla ozira, kakor bi jo bilo sram.

Učitelju ne kaže drugega, kakor nekaj črtic, resničnih in izmišljenih, iz svojega življenja postaviti na prt. Ko ravno prav živo opisuje, kako sta se z zdravnikom skupaj ženila, stopi — zdravnik v sobo, ves vznojen od nekega bolnika prisopši. Učitelj je, kakor bi ga krop poparil; ker mu pa zdravnik s prijaznim pozdravom roko poda, si vendar povesta, kako sta neizrečeno vesela, da se na tuji zemlji zopet vidita, in kolika sreča ju je doletela, da si bosta mogla zopet kot stara prijatelja v družbi krajšati zimské in poletne večere.

Zdaj še stara Jurčkovka pricaplja, ker stari ljudje sploh ne morejo spati, ako ni vse tiho pri (57) hiši, posebno pa skrbne matere. Ponižno jo zdravnik pozdravi in pokaže prihodnjega učitelja, ki ji pa ni mogel vidnega dopadenja obuditi; kdo pač more ob tako klavrní uri vso prijaznost na enkrat obleči in kdo bi bil učitelju povedal, da so mati tako častilakomni! Mati izprašuje učitelja, kar ji pride na misel, česar ni bilo malo, učitelj pa odgovarja in ne pozabi posebno omeniti veselih dni v zdravnikovi

družbi. Pove tudi, da ima zdravnik lepo nevesto na Dolenjskem. Toda zdravnik mu kar prereže besedo in se srdi, da priprosto ljudstvo raznaša in trosi in povečuje, o čemer le količkaj misli, da bi utegnilo res biti; tudi se čudi, kako je mogla govorica celo učitelja preslepiti, ko vendar vsak pametni človek lahko previdi, da olikan zdravnik nikdar ne bo snubil dekleta, ki komaj brati zna.

„Pa ste šli že pismo ravnat,“ se vtakne učitelj v besedo.

„Pa ne ženitvanjskega,“ ga zavrne zdravnik; „le travnik sem od onega moža kupoval, zato sva šla pogodbo delat, pa se je razdrla.“

„Da je taka, nisem vedel,“ pristavi učitelj; „pa ste ji vendar o Veliki Noči pisali, da kmalu pridete doli.“

Nato zdravnik: „To je pa nekaj; pisal sem ji, dá; in bom šel enkrat doli, toda ne po njo. Imam tam še nekaj knjig in neki kmet prav po ceni ponuja konjiča, ki bi bil ravno za mojo rabo. Deklico pa Vi, gospod učitelj, vzemite; saj je čedna in lepo poje. Tudi vsakdo v soseski ve, da je bolj Vas gani la kakor mene; idite ponjo zdaj, ko imate počitnice. Kaj bi se ne ženili? Saj imate službo in vse, česar je treba za žnitev. Če se med tem še jaz oženim, se bomo radovali v dolgočasni Krokariji, da bo veselje.“

Tako je dejal in smeje se učitelja v obraz pogledal, da potrapljen oči pobesi in se več ne upa jezika zmajati. Ko bi ne bil taka mevža, bi bil lahko zdravniku na konec prišel; kajti pri Dolenjki zdravnik ni bil samo učitelja izpodrinil, ampak ji tudi precej trdno obljubil, da jo bo vzel; oče je že doto napravlj al, mati pa za poroko predla in šivala! Le na doti se zavoljo kakih petdeset goldinarjev niso mogli pogoditi, preden je zdravnik svoja kopita v Krokarijo odnesel.

Mati in Jerica sta zvesto poslušali ta imenitni, tako naglo končani pogovor, na katerega se je učitelj toliko zanašal. Jerica meni, da za tem vendarle nekaj tiči; Jurčkovki se pa zdi, da tako

umen in prijeten gospodič mora marsikateri dopasti; vsaka bi ga rada vzela: pa on je moder in izbirčen, jih izkuša in izbira, dokler prave ne iztakne.

Ko odbije polnoči, se gospoda vrneti domov. Zdravnik veselo zadremlje; učitelj se pa nemirno po postelji valja, ker mu pamet dokazuje, kako lepa priložnost je bila, kramljati o srčnih zadevah in o zdravniku resnico odgrniti, on pa je oboje tako zanikarno opravil.

Drugo jutro je bila obletna maša po rajnkem Jurčku. Po maši gre Jurčkovka po osemletni navadi k gospodu župniku. Najprej pove sinočno učiteljevo ponočevanje, potem pa prosi dobrega sveta o (57) Jerini možitvi, kakor sploh matere rade za svet vprašajo in ga tudi izpolnjujejo, ako jim je po volji. O možitvi sicer ni bila enakih misli z gospodom župnikom, vendar se vrne brez zamere domu. Kmalu potem pa župnikova kuharica prinese nekaj časnikov in drugih spisov k učitelju in ga povabi — na kosilo.

Učitelj pregleduje časnike, a misli ga ne morejo nesti do Pariza in Londona, temveč ga koj na Zglavnik polože; pa še tam ga malo časa puste. Kakor vihar ga ženejo pred gospoda župnika.

„Kaj vraga mora neki to biti,“ sam pri sebi pravi, „da so me baš danes na kosilo povabili? Danes je petek, torej ravno na ribe?“

Kmalu pa ugane, da so gospod župnik utegnili izvedeti, kaj se je sinoči zgodilo. Kot šiba se trese učitelj in so boji hudega posvarila. Meni, da se mu strašna krivica godi. Nikdar še ni ponočeval, kakor samo sinoči, nikdar še ni prestopil najmanjše učiteljske zapovedi, nikdar še ni slišal žal besede iz ust katerega si bodi predstojnika: vendar koj prvič, ko se je le malo pregrešil, ga že čaka nevihta, kakršne še nikoli ni izkusil. Kaj drugega je vsemu temu krivo, kakor njegova neumna ljubezen do tiste ošabne Jerice, ki noče čutiti, kaj je prava ljubezen? Gotovo se zdaj z Janezom, tem visokim gospodom, smeje in raduje, da sta neumnega učitelja tako hitro na limanice pripela.

Obup o ljubezni in vedno večji strah pred gospodom župnikom sta mu tako srce stisnila, da sklene v postelj leči in gospodu sporočiti, da je bolan; rajši bo jutri k njemu šel, ko se bo gospodu jeza poglobila in trda beseda omečila.

Mož beseda. Sleče suknjo, sezuje črevlje in tudi hlače; kar mu pride na misel stari pregovor: „Po hudi tovarišiji rada glava boli“, in da bi utegnili gospod župnik misliti: „Učitelj je zato obležal, ker se je preveč napojil.“ In kam se če dejati, ako bi ga gospod župnik še celo obiskali, izvedevši, da je obolel! Koliko huje bi ga še posvarili.

Torej nič ne pomaga se skrivati, nikakor ne more ubežati žugajoči šibi. Ker ga je kuharica zdravega videla, bi se, ako se vleže, po vsi vasi razglasilo, da je učitelj samega strahu zbolel, in smejali bi se mu še bolj, kakor sinočnemu ponočevanju. Tedaj se učitelj vda v to, kar mora priti.

Pa pustimo ga malo časa, da se zopet obuče in obleče, in pogledjmo k zdravniku.

Tudi zdravnika je glava nekoliko bolela. Težko mu je dejalo, kar je sinoči učitelj sprožil; bal se je, da bi učitelj ne vtegnil še hujih burk uganjati; zato se danes še pred poldnem napoti na Zglavnik, da bi svojo reč bolj na gotovo spravil.

V.

Medtem so pri Jurčku imeli čuden zbor: Jurčkovka, Jera in Janezov oče, Krevs po domače, Jerin stric in varuh, pameten mož in najbolj veljaven v vsi soseski. On govori o možitvi ter pravi, da bo hiša pod zlo prišla, ako se bo še dalje vse s tujimi ljudmi opravljalo, ako bodo hlapci na cesto hodili in po svojem in zase barantali; ako ne bo gospodarja, da bi sam kupoval in blago na trg spravljaj. (59) Veliko manj se je prikupčevalo, kar rajnkega ni več. In pogledjte Pikovega Jaka, ki je zdaj skoraj vso njih kupčijo nase potegnil, kako od dne do dne bogati in še Jurčkovki vino prodaja; rajnki pa je sam hodil ponje.

Tu stopi zdravnik v sobo. Krevsu to ni bilo všeč in reče mu s prijazno besedo: „Prosim, gospod zdravnik, počakajte nekoliko zunaj, da se pogovorimo, ker imamo nekaj posebnega.“

Ali Jurčkovka ga nevoljno zavrne: „Kar se pri naši hiši govori, vse smejo gospod zdravnik poslušati. Le vsedite se, gospod.“

„Tudi prav,“ mirno Krevs pristavi, „bodo gospod zdravnik vsaj priča tega, kar govorim.“

Zdravnik se vsede, čeprav so se mu Krevsove besede močno zamrzele; kajti ne bilo bi zdravo z Jerinim varhom navskriž priti. Krevs pa nadaljuje:

„Tedaj, Jerica, ne gre dalje z možnostvijo odlašati; vzemi moža, ki bo sam delal, kakor je rajni. Takšen pa ni vsak kdorsibodi. Marsikateri misli in se baha, da vse ve, pa se k najmanjšemu delu ne zna pripraviti. Boljši je domač nego tujec, ker svet in zemlja ni povsod enaka; boljši je človek v kratkih hlačah, kakor gospod: oni za zoro vstaja, sam orje in seje, pozna lastnosti zemlje in vremena in ve vrednost pridelkov in ceno truda. Gosposkega pa solnce v postelji obsija in okoli njiv le postopa; na papirju računa, koliko mernikov bo po vsejanih zrnih pridelal; če se mu pa o svetem Martinu pridelek in račun ne ujemata, če vidi, da so ga ogoljufali delavci, na katere se je zanašal, da kupčija gre rakovo pot, dasi je ceno vsakega polovnjaka in voznino za vsako miljo naprej preračunal: si ne ve pomagati, ampak pero za uho in križem roke dene ter pravi: ‚Svoje denarce sem skupaj spravil, da meni ne bo težko živeti; kako bo pa ženka in otročija živela, naj sami skrbе!‘ — To vama pravim, da ni še čas prišel, vse po gosposko napravljati in samo gledati, kako se dela: gosposko življenje je snedno. Naredite pa, kakor hočete; le pazite, da se za vse žive dni ne za-telebate.“

Jurčkovko je to malo ujezilo, ne reče pa ne besede. Ali Jerica pravi: „Ljubi stric, do zdaj ste me bili vedno veseli in jaz sem vse po Vašem svetu ravnala; videli boste, da bom tudi moža dobila, ki bo po Vaši volji.“

„Bog daj,“ odgovori Krevs, se zdravniku priporoči in gre.

Komaj Krevs duri zapre, plane zdravnik togoten kvišku in za možem vpije: „Ti kmetavs ti! Ti boš meni ukazoval pred durmi čakati! Ti zabiti hribovec pač veš, kakšni so gosposki ljudje, ti, ki nisi bil dalje, kakor na meji svoje njive! In še vpričo mene si upa take povedati; mu bom že pokadil, da bo pomnil name. Kaj sem mu storil, da mi take očituje? O modri Krevs, naj imaš toliko možganov v glavi kakor gnoja v hlevu, vendar me ne spraviš od te hiše.“

(69) „Lepo vas prosim, ne jezite se!“ ga tolaži Jurčkovka; „saj ni nič hudega mislil; on sploh tako trdo govori; ne zamerite kmetu zarobljene besede.“

„Saj se ne jezim, ni vreden, da bi se. Pa se mi vendar za malo zdi, take pod nos dobivati.“

„Krevsu se mora malo prizanesti,“ odgovori Jurčkovka; „on se je že navadil pri nas gospodariti; pa saj bo tega v kratkem konec.“

„In jaz bi njegovemu gospodarjenju konec storil, ako Vi dovolite; Jerica je pa gotovo že prepričana o moji ljubezni.“

„Prav natanko,“ odgovori Jerica šaljivo.

„Tedaj mi tudi hočeš roko v zakon podati? Saj to tudi mati žele; naj bo tedaj šale enkrat konec.“

„Danes pa vendar še ne, gospod zdravnik.“

„Jaz nočem več biti ‚gospod zdravnik‘; ampak reci mi: ‚Ljubi Jože, ali me hočeš vzeti?‘“

„Kaj bi Vas vpraševala? Saj ste sami rekli, da bi me radi. Vikala Vas bom pa vedno; kako bi mogla tako učenemu gospodu ‚ti‘ rekati?“

„To vse ljubezen s sabo prinese, draga Jerica!“

„Koliko sem Vam pa draga, cenjeni gospod?“

„Bolj, kakor morem izreči.“

„To je pa več kakor resnica.“

„Koliko pa Ti mene ljubiš?“

„Tako zelo, da ne morem izreči.“

„To je pa tudi več kakor resnica.“

„Ali zdaj ne vidite, kako sva enake ljubezni? Ali si želite še kaj več?“

„Samo še Tebe si želim in za ves svet mi potem ni več mar.“

„Potlej pa meni nič ne ostane.“

„Saj Ti vse dam, kar sem in imam.“

„Pa imam vendar sebe raji,“ odgovori Jerica in smeja se skoči iz sobe.

Zdravniku se lica rdečijo in krčijo se mu obrvi; pa zopet se ne sme iztogotiti, kakor bi se hotel. Obrne se k Jurčkovki in dé: „Ne vem, ali je danes obsedena, ali kaj? Taka še nikoli ni bila.“

„Pravi križ je ž njo,“ izdihne mati; „bolj ko se stara, bolj je trmasta in nekaj dni sem še mene komaj sluša.“

„To more nekaj posebnega biti. Pazite malo na njo; če ne, dekle se bo spačilo.“

„Jaz ne morem nič takega izvedeti in je tudi nič grajati ne morem; vse stori, kar ji ukažem; še nikoli se mi ni postavila. Res je včasih pred Vami malo preveč poredna, pa kakor jo jaz poznam, jo je pred Vami le nekoliko sram. Saj vem, kaka so dekleta in kako je to pri meni bilo: dekletu težko de razodeti, katerega ljubi; vsako je nekoliko sram. Pa le meni verjemite: ko Vam enkrat prizna, da Vas ima rada, bo krotkeja kakor ovčica. Ona je dobro dekle; Vi je ne poznate, kako zna pohlevna biti.“

Tako je še dalj časa trdila in dokazovala, da je Jerica pošteno vzrejena hči brez madeža.

Zdravnik, ki je že dolgo imel besedo na jeziku, zdaj odgovori: „Saj nikoli nisem dvomil, da ni dobro vzgojena; hotel sem le reči, da morebiti že koga drugega ljubi.“

(61) „O, to pa že ni res, gospod zdravnik! Jaz vidim vsakega, ki ž njo govori, in v nobenega se ni zagledala. Predlanskim je bila sicer nekaj časa malo bolj zamišljena, pa to je kmalu jenjalo. Vprašala je pa nisem, zakaj, ker nisem nikoli z njo o takih rečeh govorila, da bi ji še bolj glave ne premotila. Zdaj jo bom pa nekoliko posvarila in ji povedala, kako se ima vesti proti Vam.“

„Storite, mamka, kakor veste, da je prav; saj pri nji več opravite kakor jaz.“

To izrekši, prime za klobuk in palico, se poslovil in se vrne domov, prvič v življenju s pobešeno glavo. Izpodlezovalca je povsod sledil. Pokaže se mu v podobi učitelja Jerneja; pa Jernej se mu zdi prekilav, da bi bil Jerino srce v tako kratkem času odnesel, ko ga je on sam tako dolgo privzdigoval. Od Krevsovih tja do Jerinih zadnjih besedi ni našel nič prijetnega; zdelo se mu je, da je malo preveč zaoral in da bo treba iznova bolj na trdno snovati. —

Medtem je pa zopet Janez, kot krilatec in zvest prijatelj, tolažil učitelja zavoljo sinočne dogodbe in ga je učil, kako naj zdaj z gospodom župnikom in potlej z Jerico govori, da se bo vse prav obrnilo.

Nato se učitelj kolikor more pogumno in srčno napoti k gospodu župniku. Plaho obira pri kosilu ribje koščice in prijema za kozarec ter vedno pazi, kdaj bo zaslišal hudo besedo iz gospodovih ust. Pa gospod župnik so že iz njegovih prvih besed presodili, da je mož ves nedolžen; zato so sinočne reči le površno omenili. Učitelj se je pa veselo oddahnil, ko je župnišče imel zopet za petami.

Večkrat je potem romal z zdravnikom na Zglavnik. Ko je namreč izvedel, kaj se je med Jerico in zdravnikom govorilo, se je zopet navzel upa in veselja; Jerica se mu je zdela vedno prijaznejša, ker mu ni tako kratko odgovarjala kakor zdravniku; tudi mu je iz zadrege pomagala, ako ga je zdravnik v kozji rog uganjal. Zdravnik pa je vendar prepoznal, da Jernej nikakor ni Jerin malik. Kdo torej? Menda vendar le on, zdravnik; ako ne, kak prav tuj človek.

VI.

(71) Čez nekaj dni je praznovala Jurčkovka svoj god. V goste je povabila zdravnika in učitelja in jima je postregla z vsem, kar so znale k ognju staviti njene in Jerine spretnne roke. Ona sta si pa tudi vse to zaslužila, ker sta ji voščila toliko sreče, kolikor je ni na vsem svetu. Sedeli so v zgornji sobi. Ker je bil dan tako vesel in srečen, so se le o veselju in sreči pogovarjali.

Vsak si je svoj grad sezidal v zrak; učitelj prvi tako-le: „Kar sem živ, nisem še nič dobrega užil. Komaj sem se navadil hoditi, sem se že moral prijeti dela. Dali so me v šolo; pa kaj mi je prineslo, si glavo ubijati? Vse žive dni bom moral trde butice učiti abecedo in še v nedeljo se moram truditi in ukvarjati; svoj trdi zaslužek pa moram loviti od hiše do hiše. In to bo trpelo vse žive dni. Hotel bi kmetovalec postati z lepo hišo in dobrim poljem! Ob njivah bi postopal, na vreme in znamenja bi pazil; na stare dni bi pa po hiši posedal in pokojno smrti pričakoval.“

„Tedaj bi si glave več ne belili?“ vpraša Jerica.

„Kaj prinese prida, si glavo beliti!“ vzdikne učitelj. „V vseh knjigah je zapisana le nadloga in trud. Srečen je ta, komur se ni treba za druge truditi, ki dela, kar ga veseli, ki mu nihče na poti ni. Bolj ko se kdo v samoto odtegne, bolj je srečen. Tu v Krokariji ste še (72) srečni ljudje. Strasti in poželenj ne poznate, zadovoljni ste s tem, kar imate; med vami bi hotel ostareti in biti tak, kakršen ste vi! Pa Bog ve, kje me veselje čaka!“

Nato pravi Jurčkovka: „Tega niste prav povedali. Naši kmetje poznajo vsa poželenja; ali kako morajo zadovoljni biti, ko skoraj nič nimajo! Le ne vem, kako je to, da vendar vedno vriskajo in pojo. Jaz imam, hvala Bogu, skoraj vsega dovolj; vendar sem večkrat mislila: ko bi bila v Ljubljani gospa, kako bi bilo to lepo!“

Zdravnik tudi ne molči, ampak beseduje: „Kmet je zadovoljen, ker je neumen; on ne želi, česar ne vidi; vidi pa šentano malo, a še manj previdi. Človek, ki po svetu hodi, si pa marsičesa želi. Jaz sem sicer s svojim stanom zadovoljen in ga že od nekdaj ljubim. Tudi sem že marsikaj veselih dni okusil, pa takih še nikjer ne, ko samo tukaj v Krokariji, in jih bom še v prihodnje, ako privolite mamka in Jerica. Vendar lepše se v mestu živi; ako mi kdo le pet-tisoč rumenih na roko dá, bi popustil zdravilstvo in opravila, bi postopal, seveda le z ženico — kaj ne, Jerica? — po zimi po Ljubljani in Gradcu, bi hodil

v gledišča in na plesišča, bi poslušal, kako med prijatelji zamaški pokajo; po leti bi pa ženici razkazoval tuja mesta in dežele ter se ne menil, ne za smrt in ne za starost; kadar pride, naj me pobere, kakor druge.“

„Čudna gospoda sta,“ reče Jerica, „nobenemu ni vseč, kar dela; seveda, če ves božji dan postopata, vaju lahko take misli obhajajo. Pa jaz bi vaju že ozdravila; stavim, ako sta leto in dan od zore do mraka v delo vprežena, vaju bodo vse take želje minile in zadovoljna bosta, kakor so naši kmetje.“

Vse te pogovore razdere Pikov Jaka, ki stopi v sobo z bičem v roki, klobuk po strani in suknjo črez pleča. Zavriskati je hotel, pa zapazil je novega gospoda. Jerica mu gre naproti in mu suknjo odloži, zdravnik mu pa možko poda roko in kupico.

Niso se ga bili danes nadejali; pa ker je hotel tudi nekaj godu okusiti, se je podvizzal. Vselej, kadar je prišel, so ga bili veseli, ne samo Jurčkovi, temveč tudi sosedje in vse je gomazelo pri Jurčku; ker Jaka jih je imel za ušesi, da mu niso nikoli potekle.

Vsede se k mizi in začno mu vina nalivati. Sedel je med samo gospodo golorok; bil je velike čvrste postave, širokih prs, rudečega obraza, črnih kodrastih las — zdravnik pa skoraj po vsem obrazu kosmat, učitelj bled in suh, a Janez tanek, kakor bi hotel iz obleke skočiti. Akoravno je Jaka med gospodo sedel, je vendar imel na obrazu nekaj gospodarskoponosnega in se je držal tako, da bi ga tujec imel za krčmarja, ako bi ne nosil vedno biča s seboj. Bil je šele trideset let star, pa je imel že svoje vozove in konje, dasi ni od doma nič drugega odnesel kakor bič. Vse mu je šlo po sreči. Bil je vedno na nogah, utrudil se pa (73) ni nikoli. Kolikokrat je o mraku, do kolena nadelan, na Zglavnik privozil, potem pa cel večer prepeval in plesal. Ko pa je drugo jutro dan zvonilo, ga že ni bilo nikjer videti!

Da je danes mogel proti navadi že pred mrakom priti, ga je močno veselilo in prav zgovoren je bil. Pravi, kaj se tu in tam po svetu godi, kaj ljudje o tem in o tem govore, kako je na Dolenjskem slana

ajdo požgala, da se bo vino podražilo in še več drugega, kar je videl in slišal. Učitelj je potihnil, kakor bi zahajajoče solnce tudi njegove misli mračilo; zdravnik pa je jezik vrlo obračal in se z Jakom tudi v kaj bolj resnobnega spuščal. Včasi je Jakova, včasi pa zdravnikova obveljala; kako pa, vsak je v svojem doma.

Jerica jim je nalivala in nanašala, ali je pa na Jakovem stolu slonela ter ga včasi, ko je najbolj dokazoval, za uho pocukala, kar se mu je prav dobro zdelo.

Po Ave-Mariji pride še Krevs ravno od mlatve; nekaj rês se je še držalo obleke in las.

„To je lepo,“ pravi; „tule celi popoldan sedite dobre volje, jaz sem pa od kosila sem brez počitka sukal cep v roki. Ali mi niste mogli kaj doli poslati, da bi si bil grlo poplaknil? Saj vem, jaz vam še v mislih nisem bil.“

„To ni hudo,“ povzame Jaka; „jaz sem v toliki vročini prah požiral, Vi ste saj v senci bili.“

„Ali si Ti tukaj?“ Krevs veselo odgovori; „še ogledal se Te nisem, tako sem na mater hud. No, oni so preje praznovali, zdaj bova pa midva. Nama se bo šele prav prileglo.“

Vsede se k Jaku ter se začne z njim nekoliko bolj tiho pogovarjati. Nihče ju ni motil in tudi ona se nista zmenila za druge.

Jurčkovka pa gospode prosi, naj malo zapojejo. Pripravijo se Jerica, Janez in učitelj in zapoje nekaj kaj prav lepih. Zdravnik in mati jih presojujeta; zdravnik ne more prehvaliti Jerice, mati pa učitelja. Po šesti pesmi se pa vname med Janezem in Jernejem prepir zavoljo pol glasu in petja je konec. Učitelj sam zapoje novo pesem, ki jo je z napevom vred zložil Jerici na čast. Bila je prav umetno skovana; imela je štiri kitice, vsaka kitica štiri vrste, katerih začetne črke so besedo „Jera“ dajale. (Le škoda, da je nisem v roke dobil.) Vsi so ga hvalili; pesem pa mu je bila tudi iz srca potekla. Za Jernejem poskusi še Jaka ravno to pesem po starem kmečkem napevu; pa Jerica mu jo iz rok izmuzne. Vsi so se

Jaku smejali. Pesem je pa šla v drobne kosce: tako je bil plačan štirinajstdnevni trud učiteljev!

Zdajci vstane stari Krevs izza mize in izpregovori te besede: „Materin god je danes in prav gosposko nas je pogostila; ali bi ne bilo prav, da bi nam tudi hči kaj prazničnega naredila?“

„Ko mu to vsi potrdijo, dalje pravi: „Jera, skaži se prave korenine in povej po pameti, katerega si si izbrala za ženina? Ker (74) smo ravno tukaj, mu bomo napili, on nas pa lahko koj v svate povabi. Enkrat ga moraš vendarle povedati; pa modro govori.“

Zdravnik in učitelj se vsedeta, sapa jima zastane, ko strmita v Jerico, ki stoji med Jakom in Krevsom in zarudevajoč v tla pogleduje. Kakor bi besede pobirala pravi naposled: „Če že mora biti, naj bo; izvolila sem ga že davno v srcu in imenovala bi ga že preje, ako bi mi bili ukazali. Srce in pamet me je vleklo le k njemu, le njega sem in bom ljubila, drugega ne morem. On je pa — moj Jaka.“

Učitelj se skoraj zgrudi na stolu, zdravnik kvišku plane, kakor bi ga bil kdo izpod stola zbodel; Jurčkovka pa, iznenadena, vendar v srcu vesela izpregovori: „Ljuba Jerica! Ako bi bila preje kaj povedala, bi me ne bilo zdaj tako sram. Prav si storila, brez mene.“

Zdravnik se pa proseče k nji obrne: „Mamka, ali je niste meni obljubili?“

„Oh, gospod zdravnik! Jerica naju je prekanila; proti vsakemu drugemu bi Vam bila pomagala, proti Jaku ne vem kako. Ko bi bila to le preje vedela!“

Jerica pa še pristavi: „Ljuba mati! Ne bodite nevoljni, da Vam nisem popreje nič razodela. Vi ste tudi drugače namenili; a ljuba mati, jaz sem kmečka hči, nisem bila v šoli po mestih; kako bi torej mogla biti gospa! Kako bi z gospodom v pokoju živela, ker je drugače odgojen in vse drugače vzame? Kako bi ga mogla za zmiraj nase vezati, ko sem brez omike in znanja gosposkih navad? Vi pa, gospod zdravnik, ste ljubili le moje premoženje, da bi mogli

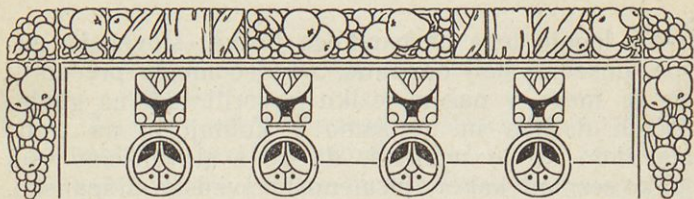
brezskrbno živeti; ali bi Vas pa ne bilo sram zarobljene kmetice po plesiščih in glediščih okoli mestnih gospodov in gospa? Kako bi se me naveličali in se kesali in kaj bi jaz reva na to početi mogla? — In Vi, gospod učitelj, ste me resnično ljubili. Pa Vi ste pri meni le pokoja iskali. Ali ta se ne najde v kmetiji, ampak samo v neutrudljivi delavnosti v lastnem poklicu. Ako so Vas pa že take malenkosti ob pokoj in veselje spravile, kako bi si mogli toliko zakonskih skrbi na glavo nakopati in kako bi sebi in meni pomagali, kadar bi res prava nesreča prišla? Moj Jaka je cel mož; on ima milo srce, zraven pa se ne boji nadloge in ne veruje ne v srečo ne v nesrečo, ampak v Boga in lastno moč.“

Jaka ji roko poda in srčnega veselja ginjen reče: „Bog nama ohrani zdrave ude in pamet in hvalili ga bomo!“

* * *

Črez nekaj tednov so ju poročili. Ne dolgo potem vzame zdravnik Dolenjko; učitelj se je pa zaklel, da se bo nikoli več ženil.

Vetrogončič.¹

(1860)

I.

(81). Danes je ljubljansko gledališče natlačeno gledalcev iz višje in male gospode; pa tudi dokaj mož v kožuhih in žen v pečah smo videli na nizkih in visokih prostorih. Pogosto se ploska in hvali in kožuharjem se zdi, kakor da bi prišli na drug svet; kajti nikdar niso slišali kaj takega v sredici slovenske zemlje. In res, ali mar ni čudno in nepričakovano, da se v Ljubljani igra — slovenski?

Igrali pa niso navadni igralci, ampak Ljubljčanom v posebno razveseljevanje samo Slovenci in Slovenke. Akoravno ne vajeni te umetnosti, so vendar igrali prav po godu; to se je bralo poslušalcem na obrazih, besede obile hvale pa so bile tudi vsakemu v ustih. Vsem je najbolj ugajal oni gospod, ki je nekega vrtnarja tako dobro igral kakor malokateri igralec v velikem mestu; kar prehvalila ga je gospodična Ljudmila, ki je sedela z materjo in z očetom Dankovičem v neki loži prvega nadstropja. —

Doigralo se je prvo dejanje; zagrinjalo je padlo in znanci nosijo k znancem svoje sodbe in opombe. Tujec, ki je tudi došel (v Ljubljani jih je dokaj), je

¹ „Vetrogončič, Povest. Spisal Janez Mencinger.“ Glasnik Slovenski V. zvezek. 1860. —

Prim. tudi pombo zgoraj na str: 5.

Urednik.

hvalil lepoto tega barbarskega jezika; slovenske gospe, posebno bolj omikane, se niso mogle prečuditi, da se more v našem jeziku govoriti tudi na gledaliških deskah in ne samo v kuhinji in na trgu; marsikdo se je namenil, da se s slovenščino vsaj toliko seznani, kakor spismenostjo švedsko ali špansko. Marsikdo, ki ga je bila radovednost prignala, se je na tihem kar čudil; bilo ga je nekako sram, da se tudi materni jezik kaj takega drzne.

Bil je pa v gledališču tudi neki gospod Vetrogončič. Močno mu je ugajalo vse, kar je videl, in rad je ploskal, posebno, ko je videl, da so Dankovičevi tudi navzeti tolike hvale. Potrudi se torej v zgornje nadstropje naravnost k Dankovičevim. Komaj vstopi, vprašajo ga vsi hkrati: „Kdo je tisti gospod, ki je igral vrtnarja?“

„Vrtnarja igra“, odgovarja Vetrogončič, „doktor Medja. Ako mu gredo pravde tako dobro izpod rok kakor ta igra, mu ne bo kos nihče v deželi; pa on je šele poldrugi mesec v Ljubljani in žal mi je, da Vam ne morem kaj več povedati o tem nekdanjem sošolcu.“

(82) „Ta je moral kaj priden biti“, pristavi gospodična, „da je že odvetniški koncipient, tako mlad še.“

„Vedno ima srečo. V šolah ni bil ravno prepriden in sploh smo o njem le druge reči slišali, ne pa, da se uči.“

„Kdo pa je to igro spisal in predstavo osnoval?“ povzame gospa.

„S to igro so nas hoteli Slovenci nenadoma razveseliti in nič o njej niso poprej povedali. Nova, vem, da je; pa bodite prepričani, gospa, da se bom precej potrudil vse izvedeti, ako Vam morem s tem napraviti kako veselje.“

Zdaj sproži še gospod Dankovič zvijačno vprašanje, zakaj ni Vetrogončič sam tudi prevzel kake osebe, ker on bi bil gotovo prekosil „dohtarja“.

Na to dé Vetrogončič: „Dohtarja bi sicer ne bil prekosil, akoravno tega vrtnarja ni tako težko igrati; pa jaz se nočem skazovati v gledališču pred vsem mestom; nisem lakomen take časti.“

Treba pa je pristaviti, da Vetrogončiča nihče ni bil — naprošal. —

Zopet se zdigne zavesa in Milka ima priložnost, še bolj občudovati pravdnika, ki se ji zdi tako mlad. Vetrogončič pa ostane med prihodnjimi dejanji pri Dankovičevih, ker se z višine lepše gleda na nizke deske; z višine pa se mu je tudi igra zdela zelo nizka, in dasi je vedno ploskal, ga je vendar obhajala nevolja, da se je to preklicano slovenstvo skobacalo celo v gledišče. Dankovičevim pa je vsa igra ugajala; a oni igralec tako, da so Vetrogončiču naložili celo častno dolžnost, naj pripelje gospoda Medjo na njihov dom.

Vetrogončiča ni težko stalo, na splošno zadovoljnost rešiti to nalogo; kajti on se je kmalu seznanil in pobratil s slehernim, naj je bil črn ali bel. On gre tedaj po igri k Mokarju ali „Slonu“, kjer se je tudi takrat črhnila kaka slovenska beseda in kamor je tudi Medja s svojimi znanci zahajal.

Kot nekdanji součenec se mu približa gospod Vetrogončič. Medja je Vetrogončiča jedva spoznal, in ko ga je spoznal, ni bil preveč ginjen nenadnega veselja; kajti ostalo mu je o njem le to dobro v spominu, kako mu je nekoč zavoljo Vetrogončiča učitelj slušljivo in čutljivo pokazal, kake čudne moči ima v sebi priprosta šiba leskova.

(83) Kadar se dva človeka zopet vidita čez leta dni, si imata marsikaj povedati, kar je samo njima prijetno — ali pa še njima ne. Pretečene dogodke prežvekovati, je vedno reč, ki se slabo spleča. Medja je iz svojega življenjepisa povedal nekaj odlomkov, kakor so mu ravno naleteli. V Vetrogončičevih besedah pa se je videlo več zvezanosti in namena. Bolj in bolj je zategoval k obširnim znanjem, ki jih ima pri ljubljanski gospodi, in razkazoval je, kako ga radi vidijo in občno čislajo.

Tako je počasi prišel na Dankovičeve. Povedal je, kako navzeta je gospodična Medjeve hvale ter gospa željá, da bi ga spoznali, in kako je sam Dankovič vdan slovenski reči. Hvalil je, kako so Dankovičevi omikani, dočim je drugod po mestu omika le v odlom-

kih razkropljena. Ko se nazadnje Vetrogončič Medji ponudi, da ga popelje k gospej, so mu tovariši precej srečo voščili, češ, da mara zanj tako lepa gospodična, ki ima toliko cekinov; kar v svate so se mu ponudili. — Toda ti tovariši, ki izmed njih še nihče ni bil oženjen in se tudi ženil ni, niso mogli vedeti, kako težko se je ženiti. To mora človek sam poskusiti . . .

Ali je Medja v tem hipu mislil na ženitev in na cekine, se iz virov ne da več spregledati; to se pa sme reči, da je bil radoveden, kakšna je družina tistega gospoda, ki ima visoko gospo, lepo hčer, ki je vnet slovenščine, in s katerim je znan Vetrogončič.

Ko je bil Medja čez nekaj dni vpeljan pri Dankovičevih, je koj spoznal svoje ljudi. Gospa je govorila prav zanimivo in iz govorjenja se ji je v hipu spoznalo, da je veliko čitala in da se je naučila, kaj je omika; rada je kazala, da ima kaj idej in da ve presojevati z višjim merilom, kaj se po svetu godi. Gospodična je bila precej živahna, nepokvarjene nравnosti; med visoke matrne besede je vedno rada kaj vmes rekla, tako krotko in domače, da je Medjo vselej bilo véselje, jo poslušati; porabil je rad priložnost, da ji je kaj lepega povedal. Dankovič, le bolj preoblečen kmet, pa ni bil prijatelj salonskega vedenja; lepi konji, dobri psi so mu bili nad igro v gledališču in nad čajem pri tej in tej gospej. Sicer je bil pa pameten mož; imel je le, kakor pravimo, svojo zastopnost. Gospa sama ga je najbolje presodila, rekoč: „Dokaj mesa, malo duha.“

(84) Skoraj samo zavoljo gospodične je Medja še naprej zahajal k Dankovičevim in bolj in bolj se mu je omilila Milka in njeno nepokvarjeno srce; rad jo je poslušal, rad izgovarjal njene misli in vedno bolj se mu je zdela enakega duha; oba sta počasi čutila, da sta za se stvarjena.

Ali ljubezen, bodi še tako majhna, ne more ostati skrita, zlasti ne ljubosumnim očem. Vetrogončiča, ki se je prejšnje dni nadejal, da bo ta pust sam postal v zakonu lastnik srca in roke gospodične, ni

majhna nevolja in klavernost objela, ko je videl, da ga je Milka pozabila; najhuje ga je peklo in greblo, da je on sam pripeljal izpodrivalca v hišo.

Vendar hrabra duša nikdar ne omaga.

Kot starejemu znancu pri hiši mu je gospa rada odkrila svoja čustva in misli in ga včasi sveta in razsodbe vpraševala v važnih in zaupnih rečeh. Tako ga je gospa tudi nekoliko izpraševala o Medji. Koliko veselje mu je bilo, pohvaliti svojega prijatelja marljivost in prebrisanost vedenje v pravadah; saj je že tekom pol leta v Ljubljani toliko pravad srečno dobil, da vanj stavijo največje zaupanje. S težkim srcem je pa tudi povedal, kar je baje tu in tam slišal: da živi Medja kakor pri zlati mizi, da mu denar iz pravad sproti pohaja, da dolžnikom, bližnjim in daljnjim, odlašajo do ženitve z gospodično, ki se ž njo on baha, kakor bi bilo vse že sklenjeno; tudi ima mogočne sovražnike in ljudje nič kaj ne mislijo, da bo Medja dolgo časa odvetnik ostal. — Tako je napeljeval Vetrogončič vodo na svoj mlin.

Take hude reči slišati je bilo gospo strah in morebiti bi jo bilo še groza, ako ne bi bil Vetrogončič pristavil, da je vse to le govorica; da ljudje posebno v Ljubljani vedo malo resničnega povedati, in da Medja utegne vse to še popraviti.

Kar je izvedela gospa, ni odkrila ne možu ne hčeri. Akoravno se ji je Medja zdel še vedno prijeten, si ga vendar ni več za zeta želela, a prepričana tudi ni bila, da je vse res, kar Vetrogončič pravi. Ta je med tem vsak teden kako novo iznašel in jo s težkim srcem in globokim pomilovanjem donašal gospej; naposled je obveljalo tudi pri njej, kakor pri drugih ljudeh: da je sum huji nego resnica.

Počasi je tudi Medja opazil gospejno mlačnost.

Ko je šel pust h koncu, so enkrat videli Medjo, kako je v črnem fraku prestopil prag Dankovičeve hiše. A odslej ga nihče ni več videl v tistem kraju mesta. Zvečer pa je zahajal kakor poprej med stare znance, je govoril in se smejal kakor prej; omolknil je le, ako ga je kdo opomnil Dankovičevih.

(98) Zdaj, potrpežljivi bralec, sva pa na kmetih; a ne med kmeti, ampak v poslopju, ki se mu pravi Reparjev Grad. Ker ta grad ni popisan in narisán v Valvasorju, naj ga jaz načrtam z besedami. Zakaj se imenuje Reparjev Grad, tega ne vem; da bi ga bil hudič v eni sami noči za en sam repar sezidal, se mi ne zdi verjetno, akoravno so mi to trdili teta. Pa naj bo to, kakor hoče; grad stoji in je prav trdno in mogočno zidan na gorsko podnožje. Prostora ima dosti za vse stanovnike, skoraj bi rekel, da preveč, ker tudi ščetinasta živina stanuje v gradu, da je bližje kuhinji.

Nekdaj je vtegnilo v tem gradu biti kaj lepo in gospodar je bil premožen-mož; stari grb nad vrati je še zdaj nekoliko pozlačen, in angelja, ki ga držita, sta nekoliko bolj bela kakor sploh kamnati krilatci, ki morajo v vetru in mrazu stotine let nad vrati čepeti. Ohranila sta krilatca grb in krono, ali starega viteškega rodu nista mogla oteti prahu in pozabnosti.

Vrt pred gradom se mi je zdel prostoren; vrtarju pa se zdi prevelik, ker ga zaporedoma manjša in oddaljene kraje, kamor žlahtna gospá ne zahajajo, iz cvetličnjaka v travnik izpreminja in ledino pušča. Limonina drevesa so precej narazen postavljena in težko preleti vrabec od enega do drugega. Izprehajališča v gostem grmovju so pa slično gleštana. Tu in tam štrli izmed gabrov kip iz starih časov, ki pa se je nad njim večjidel znosila časa moč. Vidiyo se kipi brez glav, brez roke, s podprto nogo. Venera je izgubila lepoto in bele roke. Merkuriju je glava s perutnicami odfrčala. Božec vinski se je morebiti enkrat preveč ovinil; kajti s sodom vred je telebnil v grmovje.

Na obzidju samolastno gospodari rastlinstvo. Spoštovalec gob in mahu bi tam gotovo našel novo species, od zunaj pa bršljan opeko veže in podpira ter gleda radovedno čez obzidje in nekdanjo strešico, kakor bi hotel vprašati, ali bo tudi znotraj kmalu treba vezila. —

Ko sem hodil mimo grada, mi je Janez, grajski kočijaž, še marsikaj povedal o posestnikih Reparjevega Gradu. „Dankovič“, je dejal Janez, „ni bil premožen, dokler ni v zakon vzel hčere bogatega tržaškega (99) kupca. Zdaj si je precej opomogel in njegova edina hči bo imela dokaj dote; njo bo pa skoraj gotovo dobil Vetrogončič, vse druge snubače je gospa odgnala.“

Ko sem se temu čudil, mi je Janez bolj skrivaj povedal, da v hiši gospa zapoveduje. Naročil mi je sicer Janez, naj tega nikomur ne povem; pa ne bojim se ne gospoda Dankoviča, ne njegove mogočne soproge. Saj tudi ne bosta izvedela, kar sem med Vas strosil, ker velika gospoda ne bere Glasnika; kadar ga bo pa brala, se bo že kaj bolj prijetnega pisalo.

Ko sem nadalje Janeza izpraševal, kakšen mož je Vetrogončič, mi kar ni rad odgovoril in bralo se mu je na obrazu, da nista prijatelja z Vetrogončičem. Vendar toliko mi je povedal: „To mi je vseč na njem, da morem pri vsakem njegovem pogledu precej uganiti, kaj hoče. Včasih me je pogledal milo kakor otrok v zibeli, včasih pa, kakor bi me hotel z očmi prebosti. Gospé in gospodične nikoli ni tako pogledoval, ampak tako krotko in milo, da nihče nima takega pogleda kakor on takrat, tudi jaz ne, akoravno sem prav pošten človek. Njegovo največje veselje je, gospema pesmi predavati; veliko jih zna iz glave. Kadar pa je on pesmi govoril, je vselej okno odprl, ne zato, ker tako vpije, temveč da bi tudi vnanji občudovali njegov glas. Lanskega večera“, je dejal Janez, „sem v turščici pred gradom lisico čakal, ki so jo več večerov poprej videli hlapci vanjo hoditi; tisto noč je pa ni bilo, gotovo zato ne, ker je Vetrogončič, ne vem kaj, tako glasno govoril. Letos o svetem Juriju smo dobili novo hišno s kmetov; ko ta ravno čašo in kavo skozi duri prinese, zagrmi Vetrogončič proti nji hudo besedo iz neke pesmi; dekle se ustraši, kava se zlije po tleh in čaše so šle na drobne kosce, pa so bile iz najlepšega porcelana. — Gospa se ga pa nikdar ne naveliča poslušati, čeprav ji tako učene reči govori, da jih še jaz ne razumem, ki sem

bil dalje časa v Nemcih. Vé pa vse reči in pozna vsa kamna in zelišča; tega pa vendar ne vé ta Vetrogončič, koliko je stara naša prama. Ko sem ga enkrat v Kranj peljal, je trdil, da nima čez tri leta, pa je imela takrat že šest žrebet.“

Janez lahko vé, koliko let ima vsaka stvar pri gradu, ker on je že sedanjega gospoda v ljubljanske šole vozil in je ostal od tistih dob vedno v gradu. Bil je pa tudi zvest in natančen mož. Znal je vse pripraviti, česar je bilo treba pri hiši in pri živini; poznal je vsa pota na Kranjskem, vse hiše v Ljubljani, na Gorenjskem pa vsakega gospoda. Njega je pa tudi mnogo ljudij poznalo in kmetje okoli grada pravijo, da je Janez dober za družbo.

Vsako spomlad, kadar so se selili gospoda iz Ljubljane na kmete, so poslali Janeza dva dni prej v grad, da je vse v red dejal in pripravil v dostojno prebivališče. To so bili staremu Janezu srečni dnevi; kot gospodar je hodil po sobah, dekile in hlapci so čedili, likali, umivali, on pa je mimo postopal, ukazoval in gledal, grajal in hvalil.

(100) Baš danes je vse to pripravljeno in Janez sedi počivaje pod košato, ne vem kolikoletno lipo pred pristavo; nad njim bučijo bučele v obilnem cvetju, za njim pa strmijo orjaške planine z zelenimi hrbti in golimi glavami med oblake. Zapazi se še katera drčca snega v prepadih, ki se smeje in joka pred ljubim solncem. Hladna brisavica pihlja od planinskih goščav, otresáje belo lipovo cvetje Janezu na slamnik in pripogibaje ozimino klasje na vlažnem polju. Janez pa hrbet kaže planinam in niso mu mar valovi zelenega klasja, ampak venomer gleda na zadnji ovinek ceste pred onim logom.

Zdaj pridrdra kočija izmed drevja. Janez plane izpod lipe, leti ji naproti, odmakne kočijaža namestnika s prestola, požene sam konje, zavije skozi vrata, zapelje pred dvorne duri, in gospoda se spravi v grad, on pa v hlev.

Zdaj si si, potrpežljivi bralec, oddahnil, ker konec je dolgih popisov.

Preden si je pa Janez oddahnil in jedva je konjem ovsa podsul in jim podkve pogledal, že zasliši iz grada hude glasove, ne govornika Vetrogončiča, ampak same gospe. Janez brž ugane, da to njega zadeva; zato se poda pred gospejno sodišče. Tri velike vlade tega gradu, ki jim je pridejan začasno tudi Vetrogončič, imajo zbor v veliki dvorani in sodijo ravnanje Janezovo. Govorila sta gospa in Vetrogončič, a Dankovič in gospodična sta pritrjevala.

Ko Janez stopi med nje, ga napade gospa z vprašanjem, zakaj je Vetrogončiču v najslabšem kraju, zadaj na dvoru, pripravil sobe.

Janez odgovori: „Gospod Vetrogončič radi bero: zato sem jih dejal k bukvarnici, in radi gledajo naravno lepoto: zato sem jih dejal zad, da morejo vsako jutro gledati zarjo na planinah.“

„Pa morajo,“ ga zavrne gospa, „k nam čez dvor hoditi, dvakrat po stopnicah, včasih še po dežju; na onem koncu tudi nihče ne prebiva.“

„To se bo dalo, gospa, težko prenarediti. Spodaj so res še tri sobe prazne; pa v eni so tla strohnela, druga nima ključavnice, tretja bi bila čedna, pa je skoraj prav nad svinjaki. Na dvoru bi pa vsaj jaz stanoval ravno pod gospodovo sobo; kadar me bodo potrebovali, naj kar potrkajo ob tla. Stanovanje je kaj čedno; ako solnca nimajo, bode poleti še hladnejše.“

Toda gospa, nezadovoljna s tem, ukaže, naj se — Dankovič na dvorno stran preseli, da bo mogel Vetrogončič spredaj stanovati.

Vetrogončič se je temu z vso zgovornostjo ustavljaj; pa kaj pomaga mēd njegove govornice proti volji mogočne gospe in tudi gospoda, ki je, nekaj iz spodobnosti — ker so bili Vetrogončiča povabili — in nekaj iz strahu pred srdom mile gospe, Vetrogončiču odstopil boljše sobe in mu jih prav prijazno usilil.

Tako so sklenili mir, Janez pa je iz sobe grede z glavo majal in tako dejal sam pri sebi: „Kadar bo Vetrogončič naš zet, bodo dobrega gospoda še na vrt v uljnjak spravili.“ —

(101) Nocoj spi tedaj Dankovič prvič v življenju na zadnji strani gradu, kjer ni bival nobeden njegovih prednikov, kjer so nekdam le pisarnice imeli in uporne kmete zapirali. To se mu zdi malo prehudo, dasi se je navadil že dosti hudega. Vsede se na stol in premišlja in premišlja svojo nezgodo, pretresa svoje pretečene dni, še bolj mu prihodnji sivijo lasé. Kaj bi naredil z Milko in Vetrogončičem? Kako bi gospo spokoril? In še več vprašanj mu roji po prostorni glavi, a on ne ve, kako bi jim odgovoril.

Čez nekaj časa mu je vendar nekaj pametnega na misel prišlo; plane s stola, udari s peto ob tla in hrabro stopa po sobi gori in doli.

Pod njim pa je Janez ravno Vetrogončičeve čevlje snažil. Ko zasliši ropot nad seboj, se naglo zmuzne po stopnicah gori v gospodovo sobo.

„Kaj ste mi trkali tako pozno, gospod?“ vpraša malo nejevoljen.

Gospod ga debelo pogleda, nazadnje zine: „Klical Te ravno nisem; pa ker si prišel, je tudi prav; zaspati ne morem, Ti mi boš krajši čas delal.“

„Ali Vam je mar dolgčas v teh sobah? Niste jih vajeni, jelite?“

„Kaj bi to! Ne bodi jezičen. Le premišljam, kako bi Milki moža dobil?“

„Če je pa tako, verjamem, da ne morete zaspati.“

„Malo govori! — Kaj bi Ti rekel, komu jo čem dati!“

„Meni ne, drugemu pa komur hočete.“

„Da bi Te — kdo jo pa misli tebi dajati, tepec? — No, zakaj bi je pa vendar ne hotel?“

„Če bi se jaz ženil, bi hotel biti jaz gospodar žene in premoženja; pri Vaši gospodični pa to ni mogoče. Zakaj ne, sami občutite.“

„Bom za palico prijel! — Pa povej, kako sodiš o Vetrogončiču?“

„Če ne primete za palico, bom rekel, da je precej malopriden. Dobro se pa zna obnašati.“

„Saj Te ne bom udaril ne, če si prav včasih malo jezičen. Povej mi še, kako bi Ti zdaj to reč izpeljal, ko bi bil namesto mene? Bom videl, ali si kaj pameten.“

„Najpoprej bi Vetrogončiču duri pokazal in potem bi prav po domače — pa ne smete mi zameriti — ali mi boste? ali smem reči?“

„E, vraga! Reci, kar hočeš . . .“

„— gospo prav dobro oklestil!“

„Ti strela, Ti bi mojo gospo! Kar spodil Te bom.“

„O gospod, če me spodite, Vas ne bo v gradu nihče več ubogal.“ —

„Kaj sem Te že poprej vprašal?“

„Vprašali ste me, komu bi jaz gospodično privoščil. O tem pa jaz takole sodim: Gotovo še niste pozabili, kako je letos pred pustom Medja snubil gospodično. Vi že vse natanko veste, jaz samo to, da so mi potem gospa prepovedali, gospoda Medjo pogledati in se mu (102) odkriti, kadar bi ga srečal. To Vam povem, da bi bil on pravi ženin gospodični, pa ga imajo gospodična tudi raji kakor Vetrogončiča.“

„Kako to veš? Boš pa že kaj zakvasil?“

„Lani so mi gospod Medja neko pravdo opravljali. Dali so mi več pisem do gospodične, jaz sem jim tudi odgovore prinašal; doktor so se pa vselej, gospodičine odgovore prebiraje, na smeh držali in oči so se jim svetile. Ali to ni nič?“

„Ko bi bil jaz prej vedel, da je tako, bi jo bil dal doktorju; saj jo želim v dobre roke.“

„Vi želite, drugi ravnajo.“

„Ali mar misliš, da nisem gospodar? Kdo je več, mož ali žena? Kakšen tepec si Ti!“

„Saj ne pravim, da niste gospodar. Samo ne vidi se, da bi bili. Ljudje pa le po videzu sodijo.“

„Boš kmalu videl, da sem le jaz gospodar, in če je Milki doktor vseč, ju bom zaročil, preden teden mine. — Kaj misliš, kako bi Ti to izpeljal; včasi se tudi Ti kaj pametnega zmisliš.“

„Ako Vi gospoda Medjo za nekaj dni v grad povabite, kakor so gospa povabili Vetrogončiča, bi se vse naredilo prav in Medja bi še pri gospej izpodrinil Vetrogončiča.“

„Bom videl. Pomeniti se je treba še z gospo.“

„Kaj niste sami gospodar? Ali mar gospo kaj nadležje, če pride gospod?“

„Saj res. Boš pa jutri nesel pisemce v Ljubljano.“

„Jutri ne vem, če me bodo gospa spustili.“

„Bom videl, ali se bo storilo, kar ukažem. Šel boš v Ljubljano, naj Te ima z verigami privezanega. Le pripravi se.“

In šel je Janez, s sladkim spanjem pripravljat se na negotovo pot. Dankovič pa vzame pero in spisuje; besede se mu nič kaj nočejo vezati. Kmalu se mu stoži in on vrže pero na mizo in leže.

III.

(131) Gospod Dankovič ni imel gosposke navade, vstajati še le takrat, kadar gredo kmečka mati južino kuhat; ampak z delavci vred je bil po koncu in vsako jutro, vsaj od osmih do devetih, je bil pravi gospodar v hiši. Ob devetih vstajajo gospa in takrat je izročil Dankovič poveljstvo nad hišo in družino mili svoji soprogi.

Danes sta pa vstala oba skoraj kmalu. Močno je osupnil gospod in dozdevalo se mu je, da bo ta dan dvakrat dalji kakor drugi. Vzrok, da so gospa tako zgodaj vstali, je pa tale: Sinoči so gospa nov imeniten roman brati začeli in po nesreči so pozabili drugi zvezek v Ljubljani. Vso noč niso mogli zatisniti oči in jedva se pokaže dan, že pride do Janeza povelje, naj urno stopi v Ljubljano po drugi zvezek onegavega romana.

Pripravljen na pot, stopi Janez še k gospodu vprašat, kaj bo s pismom in povabilom. Gospod seveda ni imel nič pripravljenega; vendar ker je zjutraj duh bolj zbran in znajdljiv, je pismo bilo kmalu sestavljeno in Janezu izročeno. Gospa je videla Janeza na dvoru čakati in tudi gospoda mu pismo izročevati. Ko gospod tako zadovoljno za Janezom gleda in od časa do časa mane z rokami, blagovoli gospa z nadstropja na dvor stopiti, da bi izvedela, kaj je z gospodovim sporočilom.

„Kratko pisemce“, pravi gospod, „sem pisal Medji, da naj pride nekaj dni k nam. Marsikaj bi ga rad vprašal; zavoljo gozdov, mislim, bomo imeli zopet pravdo; on je pa . . .“

(132) „Tega pa že ne“, ga zavrne gospa, „jaz imam že svojega pravdosrednika; dveh ne potrebujemo. Če imaš pa Ti kaj ž njim opraviiti, mar sam k njemu idi. Še ta nas bo nadlegoval!“

„Pa je bil z nami toliko znan! Bi se vendar spodobilo, da bi ga tudi povabili.“

„Ali tako? Bi že v drugo rad, da bi ta neslanec snubil, ali pa nas učil novega jezika? Meni to ni kar nič po volji.“

„Ljuba moja! Komu je vse po volji? Saj meni tudi ni, da je Vetrogončič pri nas.“

„Ali Vetrogončič Ti ni po godu? Kaj imaš zoper njega?“

„I nič, pa vendar ga ne vidim rad.“

„Verjamem; ko bi več pameti imel kakor života in bi poslušal, kako govori učeno in prijetno, od dne dne bi ga bolj spoštoval; pa to Ti preseže um in potrpežljivost. Da boš pa Vetrogončiča malo bolj spoznal, se boš danes z nami peljal v K. k gospej L. Jurij pa naj precej teče za Janezom, da mu pismo vzame. Saj izprevidiš, da nam Medje ni potreba v gradu.“

Gospod sicer ni izprevidel, da Medje ni potreba; vendar se mu doktor tudi ni zdel tako potreben, da bi bilo vredno se z gospo spuščati v dokazovanje in pričkanje. Tudi očitka, da ima več života kakor pameti, ni hotel gospej ovreči! Imel je Dankovič vendar le precej možganov in zadovoljen je bil s pičlo merico pridedovane omike in ni se maral ukvarjati s strupenimi sadovi omike sedanjih časov.

Janez je ravnokar stopil v log, ko zagleda Jurija pred gradom na cesti. Koj se mu dozdeva, kaj ima to pomeniti. Novega naročila bi ne bil vesel in kot možak bi tudi ne hotel ženske oblasti nad možem podpirati; tedaj krene s pota v grmovje, se vsede za brinje in gleda, kdaj bo Jurček mimo šel.

Jurček je bil pa mož po kopitu našega veka. Pretuhtal je, da več velja dobra volja kakor dejanje in videz več kakor resnica; zato noče žaliti nog zavoljo muh svoje gospe. Vleže se tedaj tudi za brinje, natlači lulo in jo zapali.

Kdo bralcev zdaj ne izprevidi, kako nesrečen dar amerikanski je — tobak, kako gozdi na ravnem delajo lenobi potuho, in kako močno torej skrbe za pridnost in delavnost naše dežele tisti, ki tako pridno gozde izsekujejo!

Janez, poznavši vseh tovarišev lastnosti, je precej sodil, da mu ne bo treba dolgo čakati. In res, Jurček nekolikokratov puhne, pa vtakne lulo v žep, se pretegne v hladni senci in čez malo trenutkov zadremlje. Ko je Jurček smrčati začel, nastopi Janez, posloviivši se od brinja, trdno svojo pot.

Jurček se pa še tisti dan zbudi; domov prišedši pove gospej, kako je izpodletelo, pa napreže in pelje gospodo v K. k gospej L.

Vetrogončič in Dankovič sta skupaj sede nena-
vadno živo govoričevala; pa pustimo ju. —

(133) Prva Janezova pot v Ljubljani je bila v krčmo, da si je prah otresel in grlo izplaknil; druga pa k gospodu Medji. Z začudenjem gleda doktor nepričakovani list, povpraševaje, kake izpremembe navadnega življenja so gospoda Dankoviča napeljale, da je spisal tako prijazno pisemce. Marsikaj je doktor izrekel; Janez je veliko povedal, kar že mi vemo, in še več, česar nikdar ne bomo izvedeli.

Medja spiše brž dvoje pisem; prvo v naglici gospodu Dankoviču, drugo na prav svetel list gospodični. Janez trdi, da je Medja to pismo tudi bolj počasi pisal. Morebiti . . .

Vem, dragi bralec, da si kaj radoveden izvedeti, kaj je doktor pisal gospodični. Jaz sem bil še bolj, in vse sem preiskal in vprašal, da bi le besedico iz pisma izvedel; pa vse je bilo zastonj. Sam ti pa nočem pisma izmišljevati in tebi lagati, ker vem, da ljubiš le suho in golo resnico. Pa saj je pisanje skoraj gotovo bilo nemško, in nemškega slovenski bralci ne . . . Skoraj sem se zmotil. Pa naj popravim svojo besedo: ne ustreže se bolj Slovencem, nego če jim poda mešano berilo; saj je preteklo borih pet tisoč let, odkar z Nemci nismo več enega jezika, saj smo skupaj arijskega plemena in živimo kakor bratje v soseski!

Ko so bila pisma zapečatená, se obrne gospod Medja k Janezu, rekoč: „Večje pismo daj gospodu, manjše gospodični; pa pazi, da Te gospa ne vidijo ali Vetrogončič. Mislim, da si dovolj prebrisan. Gospodu me pa lepo priporoči in reci jim, da bom v sredo, kakor danes teden, ustregel njihovemu povabilu, in naj ne zamerijo, ako ne morem dalje kakor dva dni osrečevati se v njih grajščini. Ako bi se pa med tem kaj posebnega pripetilo ali pripravljalo, mi takoj odpiši ali mi pošlji gotovega človeka, da se ve, pri čem smo. Tole ná za skrb! Drugo bova potlej poravnala. Ako bom kdaj Dankovičev zet, se bom Tebe spominjal; ako pa tudi ne bom, ostala bova prijatelja. — Kaj misliš, ali jo bom dobil?“

„Če hočete, kaj bi je ne!“ odgovori Janez; „saj ste se učili besedovanja in tudi zvijač; ako bi se jaz bil kaj takega učil, bi se upal dobiti cesarjevo hčer.“

Janezu se je doktor močno prikupil; zakaj prinesli mu je ukazal vina v dolgi steklenici, pogače in klobas, ki so bile menda laške. In ko je Janez čez prag stopil, je pogledal papirček, ki mu ga je daroval Medja; in v roki je imel čeden star petak.

„To je drugačen mož kakor Vetrogončič,“ mrmra sam zase Janez po stopnicah doli; „ta zna z ljudmi v caker hoditi, pri Vetrogončiču sem pa v mrazu pred durmi stal in še groša mi ni pomolil.“

Potem se Janez, še bukve poiskavši, vrne domov. Da je v Šiški priljudnemu doktorju na zdravje izpil en poliček ali pa dva, ni povedano, pa je precj verjetno.

O mraku pride Janez v grad in izroči gospej bukve kakor tudi Dankoviču pismo. Da bi doktorja bolj pohvalil, pokaže Dankoviču (134) tudi pismo do gospodične. Ne vem, kaka radovednost je gnala gospoda, da pismo odpečati.

Prebiraje ga, je kimal z glavo in se držal na smeh; ves se je pa izpremenil, ko je prišel do besede: „Kakor Vašega očeta spoštujem in častim, vendar moram reči: zdi se mi, da nimajo svoje volje in da vse potrdijo, kar žele gospa mati.

Naju ne bodo podpirali in samo Vaša stanovitna ljubezen zamore storiti, da mene osrečite in sami ne pridete sovražniku v oblast.“

Pismo je sicer prišlo gospodični v roke, gospodu pa, ki je imel vedno več priložnosti premišljevati kakor govoriti, so se marsikateré misli razširile po glavi, ki bi ne bile Medji prijetne, ako bi jih bil vedel. Prijetna govorica Vetrogončičeva, njegovo modro mnenje v vseh rečeh, celo njegova učenost in slava, ki jo je natvezal Dankoviču, mu je šla k srcu in ga je napojila nagnjenja k Vetrogončiču, dočim so mu Medjeve vrstice v pismu in njegovo bolj moško obnašanje zbirale v žolču nevoljo in skoraj srd.

Še tisti večer je sklenil Dankovič ene misli z gospo, Vetrogončiču dati Milko. Poprosil je Vetrogončiča, naj spravi do tistega dne, ko pride Medja, v red svoja pisma in obravnave. Medja naj bo priča zaroke in ako pride v sredo, se bo v četrtek Milka zaročila.

Kako je bila gospa zadovoljna z Dankovičem, kako se je Dankovič dopadal sam sebi! Taka je moč zakona in Dankovič je s soprogo ena duša v dveh telesih; tako se enačijo njegove misli njenim vedno bolj in čez nekaj dni bo že Dankovič gospodar pri hiši, ker bo gospa nehote — ravno to želela, kar se gospodu zdi najbolj pametno.

Tudi Vetrogončič je bil neizrečeno zadovoljen; Milka je pa kar umolknila in glava jo je zbolela, skoraj tako, kakor kmečke ljudi, kadar pravijo, da jih je nekdo urekel.

Nocoj je Dankovič sladko zaspal, ker se mu je že priljubilo novo stanovanje; gospa je dalje brala roman; gospodična pa ni mogla ne spati ne brati. V sobi na oknu je zrla po tihi zemlji; luna ji je sijala na blede obraz ter se lesketala v solznih biserih na trepalnicah, hladna brisavica se je zibala v dolgih, razpletenih črnih laseh. Nemirno so se ji prsi vzdigovale in globoki vzdihljaji so silili iz njih. Oči so se pa obračale proti Ljubljani. Kako srečno ji je bilo tam, ko je še smela ljubiti, kogar je izvolilo njeno

srce! Zdaj se je pa vse razdrlo. Nima upanja, nima pomagalca. Kako so jo včasi ljubili njeni starši — in zdaj jo hočejo podjarmiti človeku, ki jih je omrežil s priliznjenimi besedami . . .

Tako morebiti premišljeva je, nasloni glavo na bele roke. Vzdihljaji postajajo gosteji in glasnega ihtenja ni moč zakriti ne z rokami ne z ruto.

Mati, dasi vsa zamišljena v roman, skoči, ko ihtenje zasliši, vsa prestrašena v Milkinu sobo. Milka je bila napol slečena, (135) postelja odgrnjena, luč je gorela z dolгим utrinkom, da se je komaj videlo; na mizici pri postelji pa leži na okrožku kup sežganega papirja — Medjevo pismo. Milo se je storilo materi, ko vidi hčer v tako žalost utopljeno, in spomnila se je mladih let, ko je tudi ihtela in vzdihovala. Rahlo prime Milko za roko, jo odtegne od obraza in ji nagne glavo na svojo ramo. Pa Milka se izmakne iz materinih rok in reče med ihtenjem bolešno: „Pustite me, mati, Vi me več ne ljubite!“

Te besede zbodejo mater v srce; pa katera mati bi se jezila nad hčerjo, ki se solzi in ihti!

„Ljuba Milka,“ odgovori gospa, „Ti ne spoznaš, kako sem Te ljubila vse dni in tudi zdaj Ti voščim in napeljujem po pameti vse dobro. Tvoje srce je vroče, Tvoja misel kratka in nagla; jaz sem pa že mnogo reči pregledala; zato mirno sodim in na dolgi čas preudarjam. Saj vem, kaj hočeš! Ti ljubiš Medjo; zdaj pa tožiš in žaluješ, ker Ti hočem dati drugega. Ti meniš, da bi bila z Vetrogončičem vedno nesrečna, a ne veš, kaj je sreča.“

Milka utolaži solze in radovedno posluša materine nauke, v mizo strmé. „Tudi jaz,“ nadaljuje mati, „sem poskusila, kaj je ljubezen; bil je moj častilec vse ljubezni vreden, pa nisem ga vzela. Toda kmalu sem pozabila žalost in zdaj sem zadovoljna in srečna. Časi ljubezni, ljuba moja, časi vdanosti in srčne zvestobe, kakor nam jih pevci po svojih sanjah popisujejo, niso nikdar bili in ako so kdaj bili, so že davno pokopani. Zdaj se več ne gleda na ljubezen in zakonska sreča se drugače zida in ohranjuje. Zakonov ne snuje kratko vnetje slepe ljubezni, ampak

presojevanje in skrb za dolgo življenje. Revna išče premoženja in skuša vzeti premožnega. Bogatega dekleta, bodi si lepa ali ne, iščejo revni in bogati; ona si lahko izbere, kogar hoče. Kdo pa Ti more povedati, da Tebe ljubi, kdor Te vzame, ne pa Tvoje premoženje. In ali je mar vredno gledati na ljubezen, ko njeno cvetje tako hitro zvène in leta mladosti tako hitro minejo!

„Človek se utrdi, navada ga pod se vzame; kar pa pade navadi v oblast, ostari in izgubi zanimivost. Sprog Ti kmalu ni nič več, kakor kak drug človek, vendar hoče do smrti biti Tvoj gospodar in do smrti mu moraš biti podložna! Mar ni bolj pametno, dobiti moža, ki Ti ne bo delal skrbi, ki bo živel, kakor ob Tvojem življenju, ravno tako ob Tvoji volji? Najbolj srečen je ta, kdor ni nikomur podložen. Svobode ne vzamejo leta, ona edina je stanovitna. Največja nesreča je pa, možu podložna biti in vse dni le to delati smeti, kar se ji privoljuje. Pomisli zdaj: kdo bi bil pripravnejši, Medja ali Vetrogončič? Medja, ki se trudi in dela, ki ponosno gleda, kako se mu čast in premoženje širi, ki se zanaša na mogočne prijatelje in na lastno moč; ali Vetrogončič, ki brez skrbi uživa svoje lastno premoženje ob lastni hvali in gizdavosti, vedno zamišljen v svoje papirnate love? Katerega boš mogla imeti v oblasti? Samo Vetrogončiča! Kateri izmed (136) njiju te resnično ljubi, Bog ve. Življenje ima pa v sebi tudi toliko izprememb od dne do dne. Vedno nam donaša novih reči, stare pa oddalja, in ljubezen mladostna ugaša. Prihodnost naj Te ne straši, dnevi so vedno jasnejši in čas sam nosi s sabo zdravila za srca, ki blodijo, da so bolna.“

Mati je izgovorila. Milka molči nekoliko časa. Gospa jo vpraša: „Ali previdiš, kaj je prav?“ Milka pa dolgo časa ne ve kaj odgovoriti; tedaj gospa zapusti sobo in zadrlešne duri za seboj. —

Iz tega pogovora izprevidiš, moj bralec, da nosijo naša gospa v glavi nove misli o osvoboditvi ženskega spola. Akoravno pa ženske veliko premorejo, nam Slovincem ne bodo potegnile žezla iz rok,

ker Slovenci smo hraber spol; vendar so te misli nevarne, ker bi utegnile marsikateri gospej zmešati možgane, posebno ker so take reči berejo tudi v bukvah, ki najdejo pot celo na slovensko zemljo. Ako ti je, ljubi bralec, kaj mar, da se naši gospodi ne zmešajo možgani, te prosim, skusi narediti, da se bodo pri nas tuje čenčarije v drvarnico djale; ti pa položi pred našo gospodo kak sadič literature, da se bo navadila svojincev in ohranila možgane slovenske. Ne skrbi samo za kmeta! Ako pa meniš, da je naše slovstvo piškavo in ti morebiti ne diši vsaka črtica po najsvetejši spodobnosti, bi te jaz s tem tolažil, da prvo sadje je vedno piškavo; kar onegavi duh zaveda, bi pa rekel: ako že mora biti zlo (ali slovstvo) na svetu, je manjše zlo gotovo manj nevarno kakor veliko. Ako pa ta stara resnica ne potolaži tvoje vesti, ti svetujem: prevohaj nekoliko tujih slovstev; potem ti bo gotovo naše bukvišče dišalo ko mira in kadilo. —

Skrbeč za slovensko gospodo, bi bil kmalu pozabil Vetrogončiča. Moram tedaj navsezadnje povedati, da je on — poslušal oni pogovor od kraja do konca skozi bližnje okno . . .

IV.

Drugo jutro je Janez vsakih pet minut šel čez dvor in je gledal in poslušal, kje bi bila gospodična. Ko je le ni bilo iz sobe, vzame klešče in kladvo in gre v njeno sobo, obeze pri oknih pritrjevat; ne zato, ker so šklepetale, ampak večja je bila skrb njegova! Hotel je namreč utrditi zvezo med Milko in Medjem, in zato je bilo treba iti v sobo k Milki.

On pove Milki, kako imenitno oblast mu je dal doktor in da se bo on po svoji dolžnosti ravnal; danes bo doktorju pisal, ako se je sinoči kaj primerilo. Milka pove Janezu, kar se je o zaroki sklenilo; kar so pa mati ž njo samo govorili, je spisala v posebnem pismu. Janez prejme njeno pismo in jo tolaži, da bo doktorjeva premetenost znala vse na dobro obrniti.

Vredno se je zdelo Janezu še h gospej stopiti. Tudi tukaj je obeze pritrdil; potem se je pa vnela govorica. Gospa so radi govorili z Janezom, kadar so čas imeli, in sme reči, da so gospa za Vetrogončičem Janeza imeli najbolj v časti. Janez je pa tudi vedel, kaj gospa radi slišijo, in imel je svoj način govorjenja, ki je gospej tako ugajal, da jim je bilo dolgčas, ako niso vsak teden vsaj eno uro z njim kramljali. Janez je danes vse moči svoje glave in svojih muh napel in za svoj namen tudi taka vprašanja stavljaj in govor tako napeljeval, da je kmalu vedel, kar bi gospa nikomur ne bila naravnost povedali.

Po dokončanem pogovoru se zapre Janez, vzame iz pisarnice črnilo in papirja in zmisli in sčacka pismo do Medje. Veliko svetov je dal, kako bi se Medja mogel z gospo sprijazniti. Posebno pa svetuje, naj Medja, ker je gospa tako zvita, poskusi z zvijačo prepričati gospo, da Vetrogončič Milke ni vreden.

To pismo je šlo potem v vas, iz vasi na pošto in odtod je prišlo še o pravem času doktorju v roke.

Medtem je pa Vetrogončič sam sedel pod lipo pred pristavo med pomladanskim cvetjem. Sedel je kakor človek, ki se je sedenja naveličal in ne ve, kako bi se naslonil in pretegnil.

„Kaj je premišljal?“ radoveden vprašaš. Zdaj ravno ne veliko, ker je že sinoči vse premislil in sklenil. Ono je prav po pravici izcimil iz gospejnega govorjenja, da mila gospa hočejo samo zato Milko dati njemu, da bi kakor doslej tudi potlej vso hišo imeli v oblasti. „To“, je mislil, „bo gospej izpodletelo; ne poznajo me še, pa spoznali me bodo po poroki“. Da ga Milka ne ljubi, mu ne dela težkega srca; njegova žalost si ne da dopovedati, da bi ga Milka nikakor ne mogla ljubiti. Sklenil je torej Vetrogončič, ostati in se upreti žugajočim nadlogam. Toliko bo pa pazil, da se bo o pravem času odtegnil in da ga ne bo sram, ako bi mu hotelo izpodleteti.

To je morebiti premišljeval. Zdaj je pa vzel zapisnik iz žepa in začel je kovati pesem — pomladansko pesem. Ni se še dolgo s pesnikovanjem ukvarjal,

ko se mu približa dijak višjih latinskih šol. Bil je doma iz vasi pri gradu, včasih tudi na kosilo v grad povabljen in odtod znan Vetrogončiču. Ta dijak se je kaj rad učil; posebno rad je prebiral nemške klasike, francoske in laške. Tudi našega slovstva je toliko vedel, kar se v šoli tirja za odliko. To je pa že nekaj. Ako na primer v osmi šoli ne pišeš prav ortografično, ako v sklanji ne ločiš kósa od kosá in ne veš iz glave šest oblik, ne dobiš odlike v slovenščini, ako je nimaš tudi drugod. Naš dijak je pa znal vse to, in še celo Prešernove pesmi (138) je bil prebiral en popoldan v knjižnici . . .

Nastopni pogovor se vname med dijakom in Vetrogončičem: .

„Kaj počenjate te kratke počitnice doma?“ vpraša Vetrogončič.

„Kos Shakespeareja sem s seboj prinesel in ravno prej sem prebral Romeja in Julijo.“

„Kako Vam ugaja?“

„Močno, da ne vem kaj. Rad bi še vedel, kaj je vodilna misel tega igrokaza. Julijin značaj se mi tudi zdi premalo izpeljan, in vse prebravši sem mislil, da bi se bila oba kaj lahko in kmalu zedinila in da ni pesnik prav naredil, ker ju je na vekomaj ločil.“

„O gospod, to mora tako biti! Berite Gervinusa.“

„In zdaj premišljujem, ne vem zakaj, ali bomo tudi mi Slovani kdaj imeli Shakespeareja ali Goetheja.“

„Kako se morete po takem branju spominjati Slovencev? Ali Vam ne stopi v domišljijo krepko življenje tevtonsko, ko te velikane berete? Ali Vas ne navdušuje sapa mladilne omike, ki hlapi iz srca Evropejca proti jutru in jugu?“

„Čutim ta duh; pa pravijo, da je mrzel in da ruje naše korenine.“

„Dá, gospod! Težko je zapustiti očeta in mater in se podati v šole; težko je detetu slovo dati domači hiši in igram na trati, in iti se truditi v bukvah

za blagor svoj in vseh ljudi: ravno tako težko je popustiti jezik, ki smo ga govorili kot otroci in se navzeti duha slavnega naroda. Notranji glas žene mladeniča v šole in k omiki in notranji glas mu pove, bržko duh spregleda, da je slovenski narod bil zanj le ozka zibelka; slovenski jezik mu je še pretesen, da bi ž njim naznanjeval svoje razširjene in v omiki prerojene misli. Pa čut in nagib Vas od dne do dne mogočnejše naganja, da se odtrgate od korenine, ki Vas kakor spona priklepa na nizko zemljo. In ko premagate ta nagon, vzamete v sé vso slavo stare Nemčije; Nemec ste in ponosno rečete: „Slavni narod vzemi me med se! Daj, da bom tebe vreden, in dodeli, da smem reči: Tvoji orjaki so bili očaki mojega duha!“ In kot s v o j e boste šteli junake nemškega naroda. Kako Vas bodo budile blage misli in izpodbadale k duševnim delom! Kako boste veseli, da ste prostega srca prestopili k narodu, ki je najstarejši med vsemi, ki še vedno krepko poganja in je vsikdar prekosil vse druge, k narodu, čigar jezik sam ima v sebi moč obseči vse vede sedanjih časov. Pogledajte svoj materni jezik! Ali dobite v njem besed, da se morete samo z omikanim človekom omikano pomenkovati? Ali morete v njem povedati svoje srčne čute globoke ljubezni, gorečega domoljublja, občudovanja krasnega stvarjenja? Ima li ta jezik, ki so ga samo kmetje rabili in hranili, veličast v izrazih, gibčnost v oblikah in tvorilno moč v koreninah za vseobsežno pesništvo, za resni jezik sodne zgodovine, za tanko razločevanje v modroslovju? Kako postavim, bi pisali igrokaze? Poskusite prestaviti Romeja! Kako bi pisali epopejo, ako ne morete rabiti šestomera, ki mu samo nemški jezik med novejšimi da veličastno počasnost, kakor tudi živo gibčnost in viharen tok! Saj ste videli — v „Krstu pri Savici“, kako je izpodletel šestomer Prešernu, pomislite — Prešernu!“

Našemu dijaku na čast se mora opomniti, da se mu je zdelo, da „Krst pri Savici“ ni pisan v šestomeru, vendar ker tega ni vedel za trdno, si ni upal ugovarjati; dejal pa je:

„Ali, gospod, kaj meni samemu pomaga, ako se za Nemca spoznam? Saj me Nemci vendar ne bodo čislali kot brata, ampak gledali me bodo kot podloženca.“

Vetrogončič nadaljuje: „Ako jim podaste kaj slave vrednega, bodo branili Vaše nemštvo proti vsem drugim narodom, kakor to delajo pri Lessingu. Saj Vam pa tudi ni treba se popolnoma odtegniti Slovencem. Pri Nemcih slavljenemu biti ni lahka reč; znano ime pri njih dobiti, pa je Vam laglje, nego trdemu Nemcu. Nemci so že vse svoje porabili, vse prerešetal, kar je med narodom. Na Slovenskem je pa še toliko celine, toliko neporabljenega blaga! Nemci bi brali potopise, šege in značaje, kar Vi veliko laglje preiščete in zapišite nego tujec. Koliko narodnih pesmi, pripovedk in pravljic tiči med slovenskim ljudstvom! Ni jih treba veliko piliti in pre-narejati; kot nov dušni sad bodo vnemale Nemce, ki jim zdaj tako skoraj vedno le eno brenkajo. Pri-nesli boste v Nemce mlad duh in trop posnemovalcev bo razglašal Vaše ime. Slovenski publikum pa, tako majhen, tako nerazličen, Vas bo precej imenoval slavnega, ako včas, le količkaj daste slišati o sebi, ako jim oznanite, da ste tu in tam, to in ono slišali. in da to in ono pišete. Cesar Nemcem ne smete podati, to Slovenci že plačajo z zlato hvalo. Tudi nemška beseda je dobra, da se le govori o slovenskih rečeh, ali pa je vsaj v Ljubljani natisnjeno. Ako tedaj Nemcem dobro ustrezete z dobrimi izdelki in tudi Slovencem kaj darujete, Vas bodo slavili Nemci in Slovenci, Nemci večno, Slovenci, dokler jih bo kaj.“

Več takih naukov je dal učeni Vetrogončič di-jaku črne šole, podiraje mu tesne opreke, ki mu tišče veliko srce na enostransko narodnost, in da-jaje mu peruti, da visoko zleti nad pičlo slovenstvo gori na nemško vseobsežno obnebjje. —

Nevolja te je morebiti obšla, slovenski bralec, ko si videl, kakega sina je rodila marsikatera Evina hči med nami. Jokaj ali smeji se! Jaz se smejem, ker po smehu ni treba solz brisati . . .

K tem koristnim naukom se je vzpel — bilo ga je precej — tudi gospod Dankovič s Pristave. Ta je pač nekoliko ljubil slovenstvo, zato, ker so mu bili nekdanj Slovenci napravili prav prijazno podoknico; odtod je vsako leto najmanj enkrat vprašal, kako in kaj se seje in žanje na polju našega slovstva.

Vetrogončič tedaj nadaljuje, tek svojega govora malo bolj proti Dankovičevemu mlinu obračajoč:

„Jezik ni drugega nego pripomoček, da se misli izrazujejo; v katerem jeziku se dá to bolje in lažje storiti, v tistem je bolje pisati in govoriti. Saj je duh več kakor črka in če je duh slovenski, je slovenski tudi v nemški obliki!“

„Po moji previdnosti,“ povzame Dankovič, „bi bilo to takole: Oženite se z lepo gospodično, čez leto in dan Vam več ne dopade, vzamete si drugo, in ako tudi s to niste zadovoljni, vzamete tretjo. Duh slovenski v nemški obleki se mi zdi pa tak: Ako bi v nedeljo naša kuharica šla v hčerkinini in Milka v kuharičinini obleki k maši, ali bi se ne smejali vsi ljudje? In kak tujec bi utegnil celo misliti, da je kuharica moja hči.“

Na to Vetrogončič: „Nekoliko je res tako; ne sme se pa vzeti tako hudo, kakor Vi mislite. Pa pustimo to in pogledjmo drug vzrok, zakaj je bolje, da Slovenci po nemško pišemo. Med omikanimi in ne-omikanimi je bil vedno tako velik razloček, da nihče ne more obema hkrati vseč pisati. Omikan Slovenec pa vsak prav dobro razume nemški, vsak bere več nemških knjig in časnikov kakor slovenskih. Da je le duh iz domačih gajev, mu bo nemška beseda ravno tako umevna in ljuba.“

„Torej so imeli prav tisti, ki so nekdanj francozovali nemški jezik.“

„Kaj, ošabnega Francoza, ki se hoče po vsem svetu šopiriti, nosljani jezik bi smel zatirati narodnost nemško?“ zagrmí slovenski Vetrogončič.

„Pa slovenski jezik je veliko lepši,“ zopet Dankovič povzame.

„To se skoraj ne more presoditi; vsakemu jeziku je odmerjena svoja lepota. Slovenski jezik še ni do-

segel prave lepote, ima še preveliko različnost v oblikah in preveč menjav v naglasu; lepota nemškega je pa že utrjena in obstoji v enakomernih končnicah, v enakosti naglasa, v lepoti stavka in v krepkih glasovih.“

„Iz tega, kar ste rekli, po svojem sklepam, da je slovenščina lepa; ker meni se zdi v slovenščini lepo, kar Vi pravite, da ni. O, jaz sem vnet za narod, moja hči ravno tako: kdor jo bo jemal, bo moral pred menoj dokazati, da je pošten Slovenec.“

„Pa pomislite, gospod Dankovič, koliko Slovencem omikanih stanov je zaradi prepičle vaje v jeziku, zavoljo nemške odgoje v domači hiši in zavoljo prekratkega uka v šolah nemogoče pisati in brati slovenski, pa vendar so, dasi po raznih opravilih na vseh delih sveta ločeni od Slovencev, še živo vneti za svoj narod in njegov napredek! Kako ljubo je takim, ako se jim v nemškem govoru pretolmačijo domače misli, da se krepča njih narodnost! Pa tudi drugim narodom je treba včasih pokazati, kako daleč smo prišli.“

„Za peščico odtujenih skrbite bolj kakor za domače! Ako pa drugim narodom vedno na ušesa trobimo, da smo napregli, bomo li zavoljo tega kaj hitreje drdrali? O, Vi ste malo Slovenca, gospod Vetrogončič! Škoda, da imate slovensko ime; kako ga boste prekrstili?“

„O ne,“ odgovori Vetrogončič; „grdo in nehvaležno bi ravnal, ako bi zaničeval narod, ki me je rodil in izredil; vedno vnet sem zanj in trudim se, dasiravno ne tako očitno kakor drugi, za njegov dušni napredek. Domovinska ljubezen polni srca mojega polovico, polovico pa ljubezen, ki sem jo Vam že razodel.“

V.

(161) Napočil je dan, ob katerem ima priti Medja. Pa ker je še zgodaj, vam bom, preden pride, ob kratkem povedal, kar se je dogodilo zadnje dni.

Gospodične skoraj ves teden ni bilo iz sobe. Kolikokrat je iskal Vetrogončič priložnosti, da bi še

enkrat z njo govoril in obudil v nji ljubezen z zadnjimi močmi medenega jezika, niso je videle željne oči. Samo pri kosilih je sedel zraven nje, a ni ga obsijala milost njenega pogleda. Mati je vse to videla, toda ni mogla misliti, da bi se Vetrogončič in Milka nikdar iz srca ne vzljubila. Vendar začne tudi mati premišljevati, da ima srce pač nekaj (162) moči, in po marsikaterem pogovoru z Milko je jela gospa tudi svoje srce bolj čutiti. Proti prej zaničevanemu Dankoviču se je kazala veliko prijaznejša, kar je bilo Dankoviču močno ljubo.

Janez je te dni dobil odgovor na svoje pismo in tudi gospodična. Ne dolgo potem je imel Janez dolg pogovor z gospo, po katerem je bil kaj zadovoljnega obraza. Pa čudno je bilo, da je Janez po tem pismu Vetrogončiču nenavadno malo časti skazoval, dočim je Milka proti Vetrogončiču postala vsa prijazna. Mati je iz tega Milkinega vedenja sodila, da se je hči vendar enkrat premislila, in veselilo jo je, da je obljubila vzeti Vetrogončiča, ako ji le mati neovržno dokaže, da jo Vetrogončič iz srca ljubi. To dokazati je gospa obljubila in sklenila ravnati se po Janezovem nasvetu.

Odkar je bil Dankovič zopet gospodar, je postal še bolj neprijazen. Po vsej sili je hotel ali letos dati Milko Vetrogončiču ali pa prihodnji pust Medji, ako ne bo drugega snubača. Pa tudi Vetrogončiču je hotel muhasti Dankovič napraviti zadrego s slovensko skušnjo, nekaj da bi se nad njim maščeval, nekaj pa, da bi mu vdihnil domoljubja. Gospa je sicer v šaljivo izkušnjo dovolila; ali svarila je moža, naj nikar sam sebe ne osramoti. —

Toda pozabil sem, da je sredo. Ljudmila že dolgo zre po cesti doli. Pa kočije ni videti od nobene strani, dasi je solnce že visoko. Kar zasliši govorjenje pod oknom; spne se čez nje in vidi dva lovca s srno in divjim petelinom. Prvega glas ji je znan; spoznajo se oči in ona prva pozdravi svojega Medjo.

Ko bi trenil, je gospodična na dvoru; objela bi Medjo, pa gospa so stopili na mostovž, gospod se gibljejo iz pisarnice in Vetrogončič koraka iz vrta.

Občno pozdravljanje. Dankovič pa je bil hud lovec, nikoli bolj vesel, kakor kadar je mogel srno za podbradek pocukati. Lovci so mu bili najbolj pošteni ljudje. Naenkrat se mu je zopet čez vse dopadel doktor, ki ne zna samo dobro pravde opravljati in na odru se vesti, ampak tudi divjačini pokaditi.

Ko so gospa prišli, so hoteli, po slovesnih besedah sprejembe, kar naglo izvedeti, kake naključbe so jim doktorja po tej poti pripeljale.

„Oni dan“, pravi doktor, „sem dobil z Dunaja novo risanico. Da jo poskusim, sem prišel sinoči precej pozno v Vaš grad in sem vzel lovca s sabo. Noč je bila svetla, zrak čist brez vetra. Nočila sva pri staneh v planini, in ker je lovec poznal vsa čakališča in slede, sva za zoro čakala tole srno; in risanica se je izkazala pravega mojstra. Ko naju je ravno solnce obsijalo in je proti nama začela puhteti mrzla megla iz doline, sva stopala že proti gradu nazaj. V goščavo prišedši, zaslišim nedaleč v strani peti divjega petelina. Megla je pihala naspoti in me je zakrivala; zalezem petelina (163) in ga puhnem z drevesa. Srno sem ustrelil v dar gospodični, Vi, gospa, blagovolite sprejeti petelina, prav mlad je še, in ako gospod Dankovič ne zamerite, Vam bi hotel z risanico postreči; samo za Vas sem ponjo pisal.“

To je doktor kaj pomenljivo naredil; saj je gospodična imela oči bistre kakor srna, gospa so hudi kakor divji petelin; gospoda Dankoviča sicer ni primerjati risanici, vendar mu je bilo močno ustrezno ž njo. Da bi Vetrogončič ne bil brez daru, bi se mu spodobila — lovska mrežica, v kateri je tičal divji petelin; pa po starem pregovoru, ki ga zapisovalci prislovic morebiti še niso zapisali, „gre uzda za konjem“: mrežico je dobil Dankovič.

Medja je tedaj v gradu ali pravzaprav v hladni kleti. Kajti Dankovič, dobro izveden v lovskih potrebah, ga je precej vanjo peljal. Gospodična se tudi zmuzne v klet in prinese stol, prinese gnjati in drugo. Vsak bralec si zdaj naj sam slika, kako je

lovcu jedi ponujala, kako ga je izpraševala in kako sramežljivo mu je včasih pogleda pod obrvi.

Ni ji zameriti, da ga ljubi. Lep gospod je Medja. Siv klobuk z zelenim trakom in z gamsovo brado mu pokriva črne lase, ki se mu kodrajo, kakor bi jih še vedno gorska burja vihrala. Oči so prijazne, obraz je okrogel z jamčico na bradi, ves obrit, zato da bi kdo ne sodil po bradi na značaj. Glas je imel doneč, ker je bil izurjen pevec. Postave je bil čvrste, visoke in lepo je bil vlit v zeleno lovsko obleko. K suknji pa si je pripel venec iz gorskih rož, lepih in dišečih, ki vam jih ne morem popisati, ker jih ne poznam. Lepe pa so morale biti; saj rastejo na visokih gorah najlepše rožice. Tako trdijo vsi naši potopisci, ki so bili na gorah.

Ko sta Dankovič in Medja po domače na sodih slonela, zdaj to zdaj ono kapljico poskuša je, je Milka Medji z vprašanji komaj časa pripustila, da je žejo ugasil. Pogovarjala pa sta se z Medjo o prav navadnih, nedolžnih rečeh, ki bi jih vsakemu bralcu smel zapisati. Ljubečima, ki se čez dolgo časa zopet vidita, je kratkočasna vsaka beseda. Dankovič je po svojem vmes govoril in toliko mu je srce risanica izpremenila, da je pri njem prišel Medja zopet v čast in Vetrogončič v zamero. Tudi zato je Medja Dankoviču bolj dopadel, ker je znal bolje piti kakor Vetrogončič. Ševeda, pošten človek mora pokazati, da zna o pravem času vse reči in pitje je tudi znanstvo.

(164) Iz kleti grede, podari Medja Milki venec iz planik v plačilo, ker je tako dobro stregla. Ta krotki venec, ki ga je gospodična vedno ogledovala in duhala, je prizadel Vetrogončiču precej besedovanja; do kosila je moral gospodično dražiti zavoljo njega, toda zastonj. — Pri kosilu so vsi hvalili gospo, da je divjega petelina tako okusno pripravila, gospa je pa hvalo na Medjo otresala.

Omeniti je še treba, da je Vetrogončič obširno razložil, zakaj nam divjačina tako dobro diši.

Po kosilu je šla gospoda v vas I. Doktor in Ljudmila se med potom nista mogla ločiti, čeprav je Vetrogončič

sprožil veliko umetnosti, da bi ju narazen spravil; kakor je svet nanesel, sta bila pred drugimi ali za njimi. To je Vetrogončiču žolč kalilo; gospa je pa mislila: „Naj vlada še danes sladkanje; jutri se bo skazala prava ljubezen in gospodični se bodo odprle oči.“

Dankovič pa ni nič mislil — pač, na risanico.

Nazaj iz vasi grede, jih je peljala pot skozi gozd. Tiči so peli, kakor je vsak vedel in znal, posebno dobro slavec. Njegovo petje gotovo ni šlo mimo srca gospodične in Medje. Spisal sem bil že dolg pogovor med njima; kar pride k meni moj sosed, hud kritikalec in velik sovražnik ljubeznjivih besedi, in mi naredi dolgo črto po papirju. Hudo se je kregal in že je hotel vso povest raztrgati, preden sem izpregovoril. Da sem se sprijaznil s sosedom, sem moral pogovor izpustiti, ki je bil tako lep in tako — dolg. Ne morem si kaj, ako ti, bralec, nisem ustregel. Moj sosed je hud in ima čez me veliko oblast.

Drugo jutro vstane Ljudmila pokojna in srčna, Vetrogončič v skrbah in z malo upanjem, ker se mu je zdelo, da ga je Medja povsod izpodrinil. Ker je bil Vetrogončič tako z zadregami obdan, je namenil z vso vojaško srčnostjo storiti nevarno pa zadnjo pot, da bi s častjo odstopil ali pa zase utrdil materino voljo. Vrže se tedaj v popotno obleko in gre pred gospo, slovo jemati. Gospa se mu čudi in ga prosi, naj še ostane; potrdi mu, da ga bo gospodična ljubila, še celo srečo mu vošči, da bo dobil tako krotko nevesto čez nekoliko trenutkov. Vetrogončič tedaj ostane s ponovljenim upanjem.

Baš se je pripeljal iz sosednjega trga notar, ki je bila ponj že zgodaj prišla Dankovičeva kočija. Notar se vsede za mizo, okoli nje so pa Dankovič, gospa, gospodična, Vetrogončič kot ženin in Medja kot prigodna priča.

Dankovič, vesel tako imenitnega dneva, z možko, počasno besedo izpregovori: „Rekel sem zadnjič, da mora moj zet poskušnjo iz slovenščine prestati; sicer mu ne dam ne hčere ne dote.“

Notar to precej potrdi, akoravno je taka točka nenavadna in tudi v zakoniku ni naročeno kaj takega.

Prvič vpraša Dankovič: „Kako sodite Krst pri Savici?“

Vetrogončič, nekoliko zmeden, pravi: „Ne zamerite, če v tako težki in pomenljivi uri nisem dosti zbran, da bi odgovarjal na (165) vprašanja v tako odročni reči; to bi raje prihranil mirnim uram. — Vendar naj odgovorim. Zavoljo omikanega, gladkega jezika, ki ga je Prešeren prvi poskusil v tako sladki pesmi, zavoljo visokih svobodnih misli in poprej neznanega dviga svojega duha, posebno pa zavoljo samostojnosti v ideji tega eposa, ki je ukoreninjen v zgodovinsko, versko in družabno življenje našega naroda, bo Prešeren neumrjoč in vedno štet med prve pesnike vseh narodov.“

Radovedna vpraša vmes gospa: „Jeli ta pesem dolga?“

Vetrogončič, kakor premišljeva, postoji ter pravi: „Po zgledu vseh pevcev očaka, večnega Homerja, ki si ga je Prešeren v zgled jemal in včasih celo dosegel, ima ta pesem štiri in dvajset delov.“

„Majckino preveč!“ se sladko zacmiha Dankovič.

Vetrogončič se pa prime za čelo, rdečica mu stopi v obraz. Da bi se očedil sramote, pravi: „Kdo bi se v takem trenutku ne zmotil? Število sem zamenil z Vodnikovo ‚Ilirijo oživljeno‘; ta prekrasna pesem je bila pesniku v — —“

„Ali ima ta štiri in dvajset bukev?“ ga vpraša Dankovič, še bolj sladko se cmihaje, „saj še toliko stavkov nima.“

Vetrogončič je podoben jutranji zarji. Ker Dankovič ni hotel več izpraševati, potrdi notar, ki se mu je presoja izročila, Vetrogončiča s posebno milostjo vrednega gospodične.

Vedno se je še cmihal Dankovič, ko jame notar pisati, da bo Nace Vetrogončič kot zakonsko nevesto vzel Ljudmilo Dankovičevo, in še tako in tako. Dote bo imela gospodična 80 tisoč, ki so naloženi v Trstu pri velikem brodarju Godlariču.

„Osemdeset tisoč“ je šumelo Vetrogončiču po ušesih, ko nagloma prisope Janez v dvorano in poda gospej tole pismo:

„Blagodarna gospa!

Z velikim pomilovanjem Vam naznanjam, da je včeraj veliki brodar Godlarič na kant prišel. Premoženja je 80.000, dolga čez tri milijone. Vaši denarji so izgubljeni. Ob enem Vas še prosim, da mi pošljete 974 gl. 83 kr. za opravljanje Vašega premoženja v zadnjem letu.

Ves Vam podložni

V Trstu 1. junija 18 ..

Dr. Zavijač.“

„Večni Bog!“ zakriči gospa in se zgrudi znak Janezu v roke. Sapa ji je skoraj zastala, oči je zatisnila, kakor v omedlevici. Skočijo po vodo, pa preden jo prineso, se gospa zavé in spregovori s potrtem glasom:

„Hudo nas je zadela nesreča, pa dana je tudi tolažba: saj bodo gospod Vetrogončič naš zet. Vsaj hči bo preskrbljena, za naju dva bo že Bog skrbel“.

Dankovič je šele pri teh besedah občutil pezo tega pisma. Na stol čéčne in komaj diha.

Vetrogončič pa pravi, se od mize odtegovaje: „Moja ljubezen je bila velika, a ni se ji odgovorilo. Slabo je možu imeti ženo, ki ga ne (166) ljubi. In zdaj pride še to hudo znamenje. Žal mi je, da ne morem vzeti gospodične.“

Gospodična ga pa zavrne: „Prepričana sem, gospod Vetrogončič, da me resnično ljubite; tudi jaz Vas ljubim od zdaj. Vse sovraštvo se mi je v ljubezen izpremenilo.“

Vetrogončič se pa vedno odmikuje, rekoč: „Dá, prav žal mi je, da ne morem doseči te časti. Znamenja so pomenljiva; srečen, kogar spomini o pravem času svarijo. Zoper usodo ne smem ravnati.“

S temi besedami se je Vetrogončič tako odmaknil, da ga kmalu ni bilo več videti v celem gradu.

Gospa je komaj jezo zakrivala nad svojo slepoto in Vetrogončičevo sleparijo. Zdaj stopi Medja

pred gospo, rekoč: „Morebiti se smem jaz predrzniti, da Vas prosim za roko blage gospodične; upam, da bom mogel s svojim umom in premoženjem vsem dostojno pripomoči.“

Gospa je bila ginjena ter je prosila doktorja oproščenja; izroči mu hčer in tudi — tistih osemdeset tisoč dobi, ker pismo je bilo izmišljeno! —

Ko pridejo pred duri, stopi Janez, zvito se smeje, k doktorju, rekoč:

„Dobro smo jo izmislili, ali ne, gospod?“

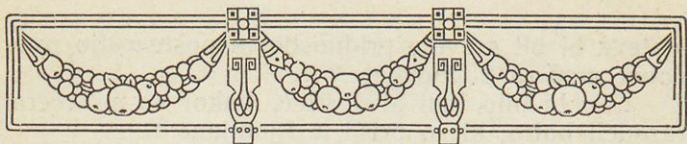
„Ne bil bi mislil,“ odgovori doktor.

„Saj sem Vam rekel, da boste dobili gospodično, pa presneto težko sem gospo v zvijačo pregovoril.“

*

Navada je, da se pisatelj tudi na kritiko obrne, jo malo okrega ali zavrne, ali mrmraje mimo nje odlazi. Seveda nikomur ni ljubo, da drugi za njim popravljajo. Čutim, da bo tudi za mano dokaj popravljati v jeziku in v mislih. Vendar stopim srčno pred kritiko; zakaj narodu je bolje, če se slabo prej ko slej zatře, da dobremu ne jemlje prostora! Pravično in resnično pa naj vlada kritika, z mečem ali z mokro cunjо . . .

Človek toliko velja, kar plača.¹

(1861)

I.

(26) „Kaj neki dacar za Rezo postopa? Saj žena nima ne vina, ne žganja; pa vendar sem ga tri jutra zaporedoma videla stopiti čez prag njene hiše. Kaj neki to pomenja?“ — Tako vprašuje mati Krucmanica svojega moža, ko težek voz sena na hlev pripelje.

„Saj se o tem že otroci na paši pogovarjajo,“ odgovori oče Krucman. „Reza se zopet moži. Meni je to pač vseeno. Pa kaj poreče Matevž, pohiševalec?“²

„Od hiše bo moral,“ odgovori skrbna ženica. „Nerad bo šel v tako hudih časih. Prej se je ustil fant, da bo podedoval vse tetino premoženje; zdaj bo moral vse zapustiti. Smili se mi sirota, ker je tako moder in pameten, pa tako nesrečen.“

„Ako prav premislim,“ pristavi Krucman, „bi tudi meni ne smela prav po volji biti Rezina možitev. Nisem Ti še spomnil, pa večkrat sem že mislil, kako dobro bi bilo, da bi našo Mico v vasi omožila; vsaj eno hčer bi imela vedno pred sabo. In ravno

¹ „Človek toliko velja, kar plača. Spisal J. Mencinger. Glasnik Slovenski. VII. zvezek.“ 1861. -- Glej opombo na str. 5.

² Pohiševalec = krošnjar.

Urednik.
Op. ured.

Matevž bi bil s svojo pridnostjo in poštenostjo prav dober mož za najino hčer.“

„To bi bilo tudi Mici všeč, kakor so mi včeraj razodeli botra, ki so prišli iz Ljubljane.“

„Glej, Anica, kako nerodno bi tedaj bilo, ako bi se Reza omožila zoper vse naše pričakovanje. Dobro bi bilo malo podirati. Stopil bom k Rezi, da ji rečem kako pametno besedo.“

„Pusti jo, pusti, Anže,“ ga posvari ženica, „Ti si preneroden za take reči, Ti govoriš vse pretrdo. Jaz bolje vem z ženskami kramljati.“

„Kaj bi to,“ pravi Krucman; „v govorjenju ga ni čez me v celi soseski. Ti pa le tiho bodi in ne mešaj se v moške reči.“ —

Teh besedi mož ni rekel v nevolji, ampak v zavednosti si svoje prednosti; in ko mu je žena molče potrdila, je veselega obraza in hitreje metal dišeče seno z visokega voza. —

Malo stopinj imamo od Krucmanovega hleva skozi kratko vas do Rezine hiše, ki se prijazno blišči izmed mladega sadja. Pobeljeno zidovje, barvane duri in čedno pometeni prag nam prikupijo hišo že od daleč. Visoka snažna okna nam razkazujejo notranjo čistost in snažnost in nas vabijo za belo javorjevo mizo, pri kateri sedita Reza in mlad mož v čedni suknji. Ta mož je edini gospod cele vasi, ako je sploh le tisti gospod, kdor suknjo nosi. On opravlja lahko službo: krčmarjem vino meri in dac pobira in veliko časa mu še ostaja za prav gosposko lenobo in postopanje.

Pa nečesa mu je zmanjkalo, kar je potrebno pravemu gospodu, ako hoče zraven postopanja tudi kaj veljati: neodvisnosti, ki jo daje premoženje. To je dacar tudi sam izprevidel! Po ljubezni sladkih potih je poskusil ob enem priti k skrbni ženici in precej lepemu premoženju. Bil je sicer kakih pet let mlajši kakor nevesta, bil je v primeri tudi bolj čednega obraza; pa kar so storili že mnogi, je hotel tudi on: žrtvovati mladost in lepoto za bogastvo starejše neveste.

O dacarjevem značaju nimamo veliko povedati. Opravke je imel le s krčmarji v okolici, pa vse tako kratke, da v njih ni mogel drugega pokazati, nego natančnost v seštevanju daca in včasih tudi tisto neprijaznost, ki je združena z dacarijo. Z drugimi ljudmi se je pečal le v potrebi. K veselicam, ki so na kmetih sploh redke, je malokdaj zahajal, veselje bolj razdirat kakor množiti; on ni znal govoriti kmetu, tudi ne za vino dajati. Čmernega obraza je sedel v kotu, zaničljivo je gledal na rajanje neomikancev in kadar mu je kdo napil, je odpil skoraj z nevoljo. Ljudje niso od njega vedeli ne slabih ne dobrih lastnosti, štel se je pa vsakdo srečnega, ako ni imel opravka ž njim.

Temu in takemu možu se je vnela v osrčju želja po zakonu in premoženju. Obiskoval je Rezo, lepe besede ji govoril in ni bil varčen z vabljivimi obljubami. Njegovo govorjenje ni padlo na pusto zemljo; pa padlo je med trnje. Kakor rada bi se Reza omožila, nekaj vendar njeni vesti ne dá mirovati. Večkrat je odgovarjala dacarju na njegove lepe besede:

„Dobra je Vaša služba in za naju prav pripravna. Čislam Vas; ali v zakon vzeti Vas ne smem. Kaj bi ljudje govorili, kako bi mi zabavljali, ako bi Matevža, ki je bil toliko časa pri meni, ki me je spoštoval kakor mater, od hiše odgnala. Edini zadržek najinega zakona je Matevž in dobro ime v soseski.“

Na take besede je dacar v navadi Rezo tolažil z dokazovanjem, da je sreča in zadovoljno življenje več vredno kakor ime v soseski in da teta ni dolžna Matevžu (27) nobene podpore; pa Reza je ostala stanovitna.

Ali danes je dacar izgovoril novo besedo: „Ako je med nama Matevž edini zadržek,“ je djal, „se lahko naredi, da Vam bodo ljudje celo prav dajali, ako se zopet omožite. Le malo časa potrebujeva za to.“

„Ako morete to storiti po pošteni poti,“ pravi Reza, „se zakona ne bom več branila.“

„Iz srca bom vesel; to pa, kar sem izmislil, morete le Vi storiti, da obrnete občno zadovoljnost

na svojo stran. To bo takole: Izvedel sem pred kratkim, da je Matevž nekemu dekletu v Ljubljani zakon obljubil, kadar mu le nekaj hiše prepustite. Pokličite k sebi te dni enega ali dva moža; izročite Matevžu v pričo teh mož kos svojega premoženja, toda s pogojem, da se ne sme ženiti, dokler boste živeli. Matevža poznam, da je nagle jeze, tudi trmast je precej; in vem, da bo rajši vse Vaše premoženje pustil in šel iz Vaše hiše in soseske, nego da bi obljubil tako trdo reč ravno zdaj, ko ima srce tako navezano na tisto Ljubljančanko. To se bo hitro raztrosilo med ljudi, ki bodo Matevža imenovali neumnega in nehvaležnega; Vi se pa čez nekoliko časa, kakor iz jeze na Matevževo trmo, z mano poročite in ljudje bodo dejali: Prav je storila, prav.“

„Vaš nasvet je zvijačen. Pa kaj, če Matevž obljubi, da se ne bo ženil, ter pri meni ostane in vzame polovico premoženja, ki mu ga vpričo mož ponudim? Kaj nama bo potlej storiti?

„Ljuba moja! Svojo srečo zastavim, da tega ne stori, in rad se zavežem, da nikdar več ne pridem do Vas, ako izpodleti, kar sem svetoval.“

„Bojim se izkušnje. Saj je Matevž vendar toliko pameten, da mu je bliže srca moje premoženje nego katera si bodi nevesta.“

„O, Matevž ni tako pameten! Vse premoženje dá za svojega dekleta. Le storite, kar Vas prosim; saj bo le mene zadela vsa nesreča, ako izpodleti moj nasvet.“

„Poskusila bom tedaj. Vi se boste kesali, ako je Matevž drugačen kakor mislite, in močno huda bom na Vas.“

„Nadejam se, da me bo le sreča zadela, ne pa Vaša jeza.“

Pri teh besedah je dacar pritisnil za kljuko, vesel in z Rezo zadovoljen, in je šel čes vrt za hišami proti svojemu stanovanju.

Reza pa je stopila na Krucmanov hlev, ko je bil Krucman ravno seno zložil in kola otresel. Prav prijazno je Krucmanico ogovorila, moža je pa povabila, naj drevi k nji pride, ako utegne, in naj pri-

pelje tudi župana, da se bo nekaj važnega sklenilo.

Mož je z veseljem obljubil, sedel na kola in oddrdral v travnik nazaj. Reza in Krucmanica sta pa na hlevu obsedeli in se zapletli v dolg ženski pogovor.

II.

(32) Davno so že otemnela okna po vasi. Po hišah je umolknilo govorjenje in ropot; vsem ljudem je spanec zatisnil trudne oči. Le psi so zalajali na dvoriščih in zapeli so živinski zvonci, ko je nekdo, s težko krošnjo oprtan, odprl škripajočo leso, ki zapira polje pred vasjo in živino. Stopal je mož počasi in varno po produ, ki ga je bil nanesel hudournik v baš prestani povodnji na pot; šel je proti Rezini hiši na drugem koncu vasi, kjer je edina luč svetila v temno, oblačno noč.

Tam sedijo za mizo Reza, Krucman in župan v pogovoru, ki so ga že pozno v noč skoraj po sili raztegnili. Moža bi bila že zaspala, ako bi ne imela vina pred sabo; pa tudi kljub vinu sta včasih vprašala, koliko je ura. Bilo je že čez deset, ko je dolgo pričakovani pohiševalec dospel s krošnjo v hišo.

„Kaj se ti je primerilo, da te moramo tako dolgo čakati?“ ga vpraša ženica, mu skoči naproti ter mu pomaga krošnjo sneti.

Matevž odgovori precej veselega obraza: „Dobra kupčija in druge reči, ki jih bom razložil o svojem času, so me zadrževale. Zdaj pa veliko govoriti ne utegnem, ker sem lačen, žejen in truden. Ali ste mi prihranili kaj večerje, ljuba teta?“

Komaj je izgovoril te besede, je stal pred njim na snažnem krožniku okusen kos telečje pečenke; ko Matevž prvi grižljaj v usta vtakne, vpraša teto z začudenjem, čigav god je danes, da mu tako nenavadno strežejo. Namesto odgovora mu teta naliže kozarec vina in pokaže pomenljivo na moža, ki sta mu zdaj „Bog žegnaj!“ dejala.

In ko je kozarec na dušek izpil, je spregovorila teta bolj slovesno: „Nocoj, Matevž, imamovažno

opravilo. Jaz bom delala oporoko in ta dva moža sta priči.“

„Kaj Vam pride na misel, ljuba teta? Ali mislite precej jutri umreti, da delate zadnje sporočilo? Saj ste še trdni in zdravi; in prej bi človek mislil, da se hočete možiti nego umirati.“

Taka pohvala se bi bila teti pred malo časa zdela prav prijetna; ali danes jo je zbodla v srce, da ni vedla kaj odgovoriti. Dolgo je pogledovala Matevža, ki je pečenko tako hlastno obiral; nekako milo se ji stori pri srcu. Nasprotni ljubezni sta se bojevali v njenih prsih; zdaj je hotela prositi ona moža, naj se vrnete domu, ker bo testament odložila; zdaj se je spomnila dacarjevih obljub in tistih besedi: da ona Matevžu ničesar ni dolžna. Pa premagovala je tetina ljubezen do Matevža (33) in že je Reza premišljevala, kako bi se možema izgovorila, kar reče oče Krucman malo nevoljen: „Če mislimo kaj skleniti, začnimo se koj pomenkovati. Kaj bi čakali Matevža, da se navečerja? Poslušaj že zdaj lahko; mi pa ne smemo časa tratiti in spanja kratiti, čeprav je jutri nedelja.“

„Pametna je ta,“ pristavi župan. „Meni se tudi toži.“

Reza hitro s stola vstane, ide po drugi bokal vina in reče med potjo sama pri sebi: „Naj bo tedaj; saj moža sama hočeta, da govorim; jaz ne bom kriva.“

Ko postavi bokal na mizo, naliže možema kozarce, potolaži njuno nevoljnost in zaspanost, in tako spregovori obrnjena proti Matevžu:

„Ker oče Krucman želijo, da bi precej v red spravili, kar smo namenili, bom razodela, kar mislim. Matevž, le dobro pazi na moje besede. Vedno si se izkazal prav pametnega, zaslužil si vso mojo ljubezen in vreden si tudi mojega premoženja. Tedaj Ti hočem izročiti koj zdaj petnajststo goldinarjev; prepustila ti bom polovico hiše, da si s tem denarjem večjo kupčijo osnuješ in odpreš prodajalno v moji hiši, da Ti ne bo treba hoditi v mrazu in hudem

vremenu po dolgih vaseh in po nevarnih potih. Ali si zadovoljen?“

„Res, teta, to je lep dar in velika dobrota zame; ponudili ste mi, kar sem Vas hotel ravno jutri prositi. Bog Vas živi, ljuba teta! Trčimo na tetino zdravje.“

Trčili so možje in kozarce izpraznili, Reza pa nadaljuje: „To premoženje ti izročim le s pogodbo, ki jo je lahko izpolniti izprevidnemu človeku. Ti si bil vedno tolikanj pameten, da boš, kakor upam, izpolnil pogodbo. Ako pa ne obljubiš po nji se ravnati, ne dobiš od mene nobenega pripomočka več.“

„Malokdaj ste me tako pohvalili,“ odgovori Matevž, „mislim pa, da ostanem tak, kakršen sem bil dozdaj.“

„Ze prav,“ nadaljuje teta. „Obljubi tedaj, ako hočes sprejeti obljubljeno premoženje, da se ne boš nikdar in nikjer ženil, dokler bom jaz živel.“

„Ljuba teta! Kaj ste izgovorili?“ odgovori Matevž počasi in pogleda teto ves poparjen. „Tega ne morem obljubiti.“

„Premisli in voli: petnajststo in prodajalno v moji hiši, ali pa beračijo in trpljenje z ženo med tujci. Volitev ni težka pametnemu človeku.“

„Kaj bi premišljeval!“ Matevž naglo odgovori; „kar sem že tolikokrat premišljeval na živih trgih kakor na samotnih potih. S kakim veseljem sem stopal proti domu v poznih sobotnih nočeh, ko sem bil celi teden pri tujih, tujec med njimi; nihče bi mi ne bil iz srca postregel, nihče bratovsko pomagal, ako bi se mi kaj pripetilo, kar Bog obvaruj! V nikogar nisem smel zaupati, ker nikomur nisem videl v srce; šel sem pa proti domu, kjer me Vi čakate; veselo sem žvižgal in stopinje mi je pospeševala vesela misel: tukaj me čaka večerja, kakor sem jo sam izbral, tukaj mi je poslana lastna postelja, teta me preskrbivajo, varujejo mi stanovanje in blago, vanje zaupam, kadar mi svetujejo, in kadar me tolažijo, me tudi potolažijo, ker poznajo moje srce. Samo pri njih sem doma, drugod sem tujec po celem svetu. Pa polastilo se me je žalostno premišljevanje:

Kaj bom počel takrat, kadar bodo teta oslabei in postarali se? In kdo bo za naju skrbel, ako bi se jim pripetila nanagloma nepričakovana nesreča!“

„Ali bi tuja dekla,“ nadaljuje Matevž, „ki služi edino za denar, bila dostojna pomočnica? Nikoli ne! Dobiti bom moral nevesto, ki mi bo vdana v srčni ljubezni, ki bo hotela z nama deliti skrbi in delo, veselje in trpljenje, ki bo iz ljubezni do moža tudi Vam vse dobro storiti želela, Vam stregla in Vas kakor mati spoštovala. Iskal sem dolgo in dobil dekleta, ki ga spoštujem čez vse; ona, in nobena druga, mi more biti prava pomočnica. Razodel sem ji že svoje želje, obljubila mi je roko v zakon, da le Vi dovolite. Ako bi jo videli, kako je umna, kako je pametna! Mlada in brhka je in tudi revna ni; ako bi videli, kako je nalašč zame ustvarjena, bi mi dovolili, da jo vzamem, in ne bili bi tako neusmiljeni.“

„Zdaj mi pa hočete,“ bridko Matevž konča, „vse upanje in vso srečo celega življenja razdreti. Kaj čem samec početi? Čemu se bom trudil in delal, ker nihče ne bo užival mojega truda, nihče se z menoj veselil, ker bom sam! Življenje mi bo na pol življenje, gnusilo se mi bo nakopičenega premoženja, ker nikomur ne bo koristilo. Bolj ko mislim, trša se mi zdi Vaša pogodba. Ne morem se ji podvreči. Odjenjajte, teta, ali pa popustim Vašo hišo in premoženje, ki mi ga ponujate.“

Teta ga zavrne: „Matevž, Ti si kratkih misli, kakor so sploh ljudje tvoje starosti. Oženili bi se radi, kakor hitro se morete; komaj pa ste občutili zakonski jarem, se kesate noč in dan, tožite svoje žene in druge svarite pred zakonom; sami sebi pa življenja več ne morete zboljšati. Jaz sem starejša od Tebe, izkusila sem zakon in nisem neusmiljena, ako Te s to pogodbo obvarujem nesrečnega zakona.“

Dalje bi bila teta govorila in Matevža svarila; kar ji Matevž seže v besedo, rekoč: „Zakaj ste se pa Vi omožili?“

Teta je imela kaj hitro pripravljen odgovor: „Omožila sem se bila in dobro sem storila, akoprav sem vzela starega moža. Ko bi se ne bila omožila, bi Ti še vedno drva sekal in žuljavo roko nosil. In toliko koristen je bil moj zakon, da imaš lahko štacuno in premoženje, da lahko brez truda živiš, ako se ne ženiš. Dokler si trden, si nabiraš denar, jaz Ti bom pa stregla kakor mati, bolje kakor vsaka žena. Po moji smrti boš pa imel toliko premoženja, da boš mogel brez skrbi in trpljenja v udobnosti prebiti starost do mirne smrti; zakon Ti še v mislih ne bo. Ako se pa oženiš, si naložiš skrb za vse žive dni; niti mirno umirati Te ne bodo pustile skrbi za srečo otrok.“

Oče župan se na to oglasi: „Res je presneto neumno, če se človek oženi. Pet otrok imam, vsi se trudijo in potijo od zore do mraka, vendar se mi zdi, da gre kmetija rakovo pot. Kaj imam pa tudi težav! Prvega sina so mi v vojake vzeli; zdaj je drugi na vrsti in noč in dan premišljujem, kako bi ga rešil. Svetujem Ti, Matevž, iz lastne izkušnje: stori, kakor teta želi in dobro se Ti bo godilo.“

Krucman ni mogel dalje molčati: „Ne morem potrditi,“ je djal županu, „skozi in skozi vaših besedi. Nekaterim seveda ne kaže, da bi se ženili, vobče pa je zakonski stan vsaj po mojih mislih boljši od samskega. Pri meni lahko vidite, koliko sem zboljšal svojo hišo, kar sem oženjen. Kako ženo imam pa tudi! Kako zna vse v prid obračati! Take ne dobite v celi soseski; (34) in otroci — pozna se jim, da so moji. Kar jih doma ne dela, si drugod zlahkoma služijo dober kruh. Kar me je stalo, da sem jih dal nekoliko v šolo, mi je že vse povrnjeno. Saj ste morebiti brali, oče župan, pismo, ki mi ga je Jurij poslal iz Hrvaškega, in s pismom je tudi poslal vedrček lastnega vina. Juri — ta je prav po meni. In Lenka, kako brhko in pametno dekle je bila; že tri leta se ni nobena tako dobro omožila kakor ona! Kako dobrega moža ima pa tudi! Jaz sem v zakonu prav srečen, in srečni so tudi mnogi drugi.“

„Veste se pa spomniti,“ se obrne Krucman k županu, „kako nejevoljni so bili moji rajnki, da sem izbral ženo, s katero sem zdaj tako srečen. Ne bili bi je pustili v hišo in tudi kmetije bi mi ne bili izročili, ako bi ne bila ravno sila zavoljo vojaščine. Pameten človek, kakor sva jaz in Matevž in tudi Vi, oče župan, nikoli ne dobi nerodne žene; saj ve, katero si izbira, ker izbira si jo po pameti. Naj Ti tedaj kaj svetujem, Reza, po svoji pameti; mojega sveta še nihče ni zavrzel: Najbolje storiš, ako daš Matevžu, kakor si obljubila, petnajststo in prodajalno; v njegovo ženitev se nikar ne mešaj. Naj Matevž nevesto pripelje, kadar jo hoče; jaz sem porok, da si bo dobro izbral; Ti boš ž njo veselje imela, in kadar boš stara, boš imela kaj pestovati.“

Reza pa soseda takole zavrne: „Ne vem, zakaj še stari mladini potuho dajete. Kar je zate prav, ni za Matevža. Nikar me tudi Ti ne draži! Matevžu pa povem, da ne dobi krajcarja več, če se oženi.“

Sosed Krucman je imel nekaj na jeziku, pa prehitel ga Matevž, rekoč: „Ljuba teta, ako se ne daste omečiti, naj bo; ako Vi nočete jenjati, jaz ne morem. Lahko bi Vam obljubil, kar bi izpolniti ne mislil, pa tega me niso učili rajnki oče. Zahvalim Vas za prvo in zadnjo dobroto, ki sem jo užival iz Vaših rok. Če me pa od zdaj več nočete podpirati, pojdem iz hiše, ki mi je bila drugi dom. Kar imam denarja pri Vas shranjenega, mi boste izročili, potem pa vzamem slovo od Vas. Dobro ime in pridne roke mi bodo skusile drugod najti dom, ki morebiti ne bo toliko prijeten kakor ta; pa gospodar bom ondi in mogel se bom vsaj ženiti, kadar mi bo prav.“

„Le trmast in svojeglaven bodi, moj ljubi stričnik! Bova videla, kdo prej odjenja in spozna svojo slepoto. Pojdi, kamor hočeš: le pazi, da pota nazaj ne izgrešiš, kadar se Ti bo jela utepati Tvoja prevzetnost.“

„Teta, jaz nisem ne trmast ne prevzet; mislim in govorim, kakor mi je Bog pamet ustvaril. Rad bi govoril drugače in Vam ustregel, pa ne morem.“

Nato pravi sosed Krucman: „Tudi jaz Vam pravim, da Matevž ni trmast, on je pameten in potrdim njegove besede. Ako Te huda teta noče več pri sebi imeti, pa k nam pridi, raji nocoj kakor jutri. Ravno zate bo soba in postelj, ki jo je Juri imel, preden je šel na Hrvaško. Teta bo pa že enkrat spoznala svojo krivico.“

Teta je šla jezna v drugo izbo, župan, nezadovoljen s Krucmanovimi besedami, je hotel nekaj govoriti, pa Krucman ga je pomiril s kozarcem vina. Matevž je molče zrl pred sebe, le od časa do časa je Krucmana pogledal hvaležnih oči. Vtem je teta prinesla tristo goldinarjev iz izbe, malo krotko jih je položila pred Matevža, rekoč: „Ná denarje, kakor si mi jih bil izročil; varuj jih od zdaj sam, kakor veš in znaš. Do zdaj sem Ti bila mati, od zdaj naj Te prevzetnost in trma vodi, koder hoče, jaz Te bom pa pozabila.“

Matevž spravi denar, zadene krošnjo s pomočjo Krucmanovo, in možje so stopili čez prag. Reza jim je svetila. Srce ji je močno bilo; pa ni vedela, ali od veselja, da je zmagala dacarjeva zvijača, ali žalosti, da je odgnala svojega stričnika o polnoči iz hiše, ki se mu je bila toliko priljubila.

Na pragu ji je Matevž podal roko in je rekel k slovesu: „Ako me tudi Vi pozabite, jaz Vas ne morem. Spominjal se bom Vaših dobrot. Pa tudi Vi boste spoznali, da nisem jaz delal krivice in zdražbe med nama . . .“

Več še je hotel govoriti in solze so mu stopile v oči, pa Krucman ga prime pod pazduho in ga odtegne od tete. „Kaj se boš prepiral s trmasto teto?“ je dejal; „preden mine teden, Te bo prosila, da prideš nazaj; saj dobro poznam svojo sosedo. Matevž, vesel bodi! Pamet in pogum velja. Človek mora prestati tudi nadloge, da se mu moštvo okrepeča. Povsod nimamo bogatih tet in tolstih pečenk, pa povsod so pošteni ljudje, ki čislajo umnega, čvrstega moža.“

III.

(39) Prihodnji dan je bila nedelja. Pred deseto mašo in tudi po maši se nič drugega ni pripovedovalo in presojevalo, kakor sinočna dogodba v Rezini hiši. Starejim možem se je Matevževo ravnanje zdelo nespodobno; nekaterim mlajšim se je Matevž zdel neumen, ker ljubi dekle bolj kakor denar; dekleta so ga večjidel hvalila.

Reze ni bilo pri deseti maši. Matevž je stal med tovariši enakih let, kakor njih prvec in poglavar, na videz veselega obraza. Tovariši, ki so ga poprej toliko v časti imeli, so ga malo ogovarjali; nekako milovaje so ga gledali in tudi med njimi ni tekla govorica; kajti vsakemu je bilo v mislih le to, kar se je z Matevžem godilo. Vpričo njega si pa niso upali o tej reči govoriti. Bilo je vsem tesno pri srcu, najbolj pa Matevžu, ki ni govoril in tudi ni pazil na njih govorjenje, kakor se tudi ni oziral na mimogredoča dekleta.

Obrnjene je imel Matevž oči na očeta Krucmana; ta je pod lipo pred pokopališčnimi vrati imel okoli sebe zbrano krdelo mož, ki so poslušali njegove nasvete in sodbe. Vsako nedeljo je mož imel pod lipo posvetno pridigo za sosesko in prav radi so ga poslušali. Krucman sicer ni bil župan, pa župan ni mogel nič skleniti, dokler ni Krucman pristopil na njegovo stran. Tudi v premoženju so ga prekosili nekateri kmetje; vendar niso imeli večje veljave kakor stari izkušeni mož. Da je Krucman zadolženo hišo, ki jo je prejel od očeta v hudih letih, spravil na dober stan, da je imel trdno, delavno družino in vedno srečo pri opravilih, ker je vse storil o pravem času, in da so se besede, ki jih je izustil v bolj važnih zadevah, večjidel potrdile: to vse je pripomoglo možu k veliki časti in dobremu imenu v soseski. Njegovega sveta so vsi iskali in nič ni bilo v soseski narejenega in sklenjenega, kar bi ne bil prej Krucman potrdil; in čeravno mož ni bil prost nekakega napuha, ki se je razodeval v noši

in govorjenju, je bil vendar obče čislan in ugajalo je ljudem, da se moški Krucman tudi moško vede.

Ko se je družba okoli Krucmana nekoliko razkropila, pristopi Matevž v krog poslušalcev. Ko ga Krucman ogleda, reče nekaj besedi možem za slovo, zapusti jih z Matevžem, in preden je Matevž usta odprl, izpregovori Krucman: „Kakor Ti berem na obrazu, bi me rad za svet vprašal. Ako je beseda važna, pa stopiva h krčmarju na kak bokal. Vino da človeku dobre, pametne misli, če ga zmerno piješ.“

(40) Pri teh besedah stopita čez prag vaše krčme in jo zavijeta brž po stopnicah v zgornjico. Ko sedeta za mizo, reče Matevž: „Najprej Vas zahvalim, da ste me sinoči tako ljubeznjivo zagovarjali; prosim Vas, da bi še enkrat s teto govorili in jej omečili srce, če je mogoče. Potem bi Vas pa vprašal, kaj mislite, zakaj so teta sinoči hoteli delati oporoko?“

Krucman je skozi okno gledal, kakor bi Matevža ne poslušal. Ko je izgovoril, pravi Krucman: „Ako hočeš izvedeti vzrok oporoke, poglej skozi okno.“

Matevž je moža kaj čudno pogledal; vendar se ozre skozi okno. Pogled je bil nagel, pa Matevža je tako omamil, da ves zmeden in bled čične nazaj na stol. Krčmi nasproti je stala hiša njegove tete in videl je Matevž skozi odprto okno, kako je dacar zraven tete sedel za pogrnjeno mizo in razrezoval pečeno piško.

„Zdaj pa vse vem,“ je djal Matevž; „teta se može in zvijačo so si izmislili, da so me tako grdo iz hiše spodili. Vse je izgubljeno!“ Prime se za čelo in jeza mu stopi v obraz.

„Kaj se boš jezil, čemu žaloval?“ pristavi Krucman kozarec nalivaje. „Teti možitve ni ubraniti in Tebi ni pomagati. Danes pij, zanaprej se pa trudi in trudi, kakor si se do zdaj; voljno prenašaj trpljenje, nabiraj denar, potem si hišo kupi in nekaj zemlje, pa dobodi pametno gospodinjjo. Varuj se nepoštenih potov in neumnosti. Najbolj nespametno bi pa bilo, ako v takih revnih okolščinah, v kakršnih si zdaj,

na ženitev misliš in kateremukoli dekletu bele gr dove obetaš, dočim niti strgane bajte nimaš.“

„To vem tudi sam,“ pravi Matevž malo razdražen po trdih Krucmanovih besedah. „Bi pa li mogli teto kaj pregovoriti? Včeraj sem bil nagel; ako Vi kaj pripomorete, bodo teta nekaj odjenjali, nekaj pa jaz, in teta se omožijo, jaz pa ostanem pri hiši. Pa kdo bi bil mislil, da se hočejo teta zopet možiti in ravno dacarja jemati? Ta dacar ni kaj pošten človek, kakor sem slišal na Dolenjskem.“

„Vendar teti ugaja,“ odgovori Krucman; „ženske imajo svojo vero o možeh. Skusim pa zavoljo Tebe, ker Te čislam, teto pripeljati nazaj na pravo pot. Skusil bom, pa opravi nič ne bom. Teti ni bilo nič bolj po godu, kakor Tvoj nagli trdni sklep. Sinoči si se Ti jezno držal in teta je bila prijazna. Ko v drugo prideš do tete, se bo pa ona delala tako jezna, da Te še izgovoriti ne bo pustila. — Povej mi pa po pravici ime svoje neveste, ki si jo sinoči tako hvalil?“

Matevž zarudi in nekako boječe izgovori: „Kaj bi tajil! Vaša Mica je.“

„Prehitel si se bil. Zdaj previdiš, kako nespametno si ravnal, da si hodil za dekletom, preden si bil gotov tetinega premoženja. Saj previdiš, da Ti je ne morem dati, kakor zdaj stoji tvoje premoženje. Ako si pa dekletu s priliznjenim govorjenjem glavo zmešal, da bo zaničevala drugega ženina, da bo v vednem spominu nate z zakonom nezadovoljna, v katerega bo morebiti kmalu stopila, da bo tožila, žalovala: tega si Ti kriv, storil si jo močno nesrečno in ta nesreča se ne da kmalu popraviti.“

„Preveč me grajate,“ odgovori Matevž. „Z Mico sem govoril po pameti, nisem se ji prilizoval. Pa sam ne vem, kako je prišlo, da se ljubiva. Ako je to nesreča, kaj morem za to? Sama je prišla in zadela je mene bolj kakor njo. Morebiti je pa sreča; saj ne vemo, kaj nas čaka.“

„Kakor svet stoji,“ odgovori Krucman, „se lahko previdi, da Ti in Mica ne bosta mogla delati zakona. Če se hočeš spametovati, pusti mi hčer na miru. Vzel jo bom domov, ako količkaj iz mesta izvem, da

si ž njo govoril. Toliko si pameten, da Te ni treba dvakrat svariti. Ako pa prideš do dostojnega premoženja, ako mi pokažeš le dvanajststo svojega denarja, dal Ti jo bom z velikim veseljem.“

„Tedad mi vsaj privolite, da slovo vzamem od Mice.“

„Tega ni potreba,“ odgovori Krucman, „bilo bi tudi škodljivo. Pri priložnosti bom sam dekleta podučil; saj sem njen oče in bolje znam ž njo govoriti ko vsakdo drugi. Pa brez zamere; te besede so očetovsko svarilo izkušenega moža; ako se ravnaš po mojem nauku, si prihraniš veliko žalostnih izkušenj. Pa vse upanje tudi ni preč; morebiti se teta da pogovoriti in potem bomo že videli, kaj bo.“

Žalostno je gledal Matevž v kozarec in ni vedel, kaj odgovoriti. Krucman pa mu je povedal še marsikatero ostro ali krotko, kakor je misel naletela.

Ko ob dveh zvonovi vabijo k popoldanski službi božji, vstaneta moža. Krucman jo zavije proti cerkvi. Matevž se poslovi: „Šel bom po opravilih, morebiti precej daleč; varujte mi blago in denar; jutri morebiti nazaj pridem.“

Tako je dejal Matevž in je naglo korakal proti veliki cesti.

Medtem ko sta se Krucman in Matevž tako pogovarjala, sta se teta in dacar kaj dobro gostila s pečenkami in vinom. Kako dobre volje je bil dacar, da mu zdaj noben zadržek ne brani v zakon jemati bogate neveste! Samo veselje se je tudi Rezi bralo na obrazu. Pa po nesreči je videla Matevža v tistem trenutku, ko je iz krčmarjeve zgornjice pogledal v njeno sobo. Videla je, kako je osupnil in obledel in ta pogled je vzel tudi njej ves mir in vso slast. Več ji ni beseda gladko tekla in dacar je kmalu spoznal, da se je Reza v nekaj zamislila, kar ni v zvezi z njegovo ljubeznijo. Vpraša jo po vzroku, zakaj se je tako zamislila, in Reza mu odgovori, da se ne more ločiti od ljubega stričnika, da ne more misliti, kako bo revež med tujimi kruha stradal, njegova teta bi pa v obilnosti vseh reči brez skrbi živela. Ne bom uživala miru in pokoja,“ je djala, „dokler Matevž

zopet ne prebiva v moji hiši; pozabiti ne morem, da sem mu teta. Ako se jaz omožim, zakaj bi se on ne smel oženiti? Hiša ima prostora za vse in tudi toliko denarja mu bom izročila, da bo dobro nevesto dobil in srečno živel zraven mene.“

Dacar je ni mogel odvrniti od tega namena; ko je Reza zvečer h Krucmanu šla, je ondi z drugimi besedami razodela ravno to misel. „Kaznovati moram Matevža,“ je rekla, „ker je bil tako trdovraten in prevzeten. Nekaj tednov se ne sme pred me pokazati. Pa kadar bo bolj ponižen, mu odpustim, vzamem ga spet v hišo ter mu pokažem, kako znam biti dobra, ako je on ponižen. Več mu bom darovala, nego je kdaj pričakoval. Zdaj pa mora nekaj časa mojo jezo občutiti.“

Razveselila bi bila s temi besedami Matevža, pa daleč proč je bil in v obupni žalosti je stopal po ulicah vesele Ljubljane.

IV.

(45) Noč je potekala in že je mrzla megla pihala po dolini. Danica, oznanilka dneva in trdega dela, je priplavala na nebo, spanec je že popuščal pridne gospodinje in živina v hlevih se je oglašala: kar zvana milotužni glas razširi strah in grozo po vasi. Stari Krucman plane iz postelje in plaho pogleda skozi okno v žarečo noč: plamen šviga skozi bližnjo Rezino streho. Strah mu ude prešine, pa še bolj ga zbode v srce misel, da je pač Matevž zažgal tetino hišo. Mož vrže obleko nase, skoči v zgornjico, da bi morebiti Matevža dobil v spalnici. Potrka na duri, bile so zaklenjene. Zažene se z močjo vanjo, da se je ključavnica udala: postelja je bila postлана kakor sinoči, o Matevžu pa nikjer sledu.

Vsi Krucmanovi so bili po koncu in hité pomagat.

(46) Ko priteče Krucman h ognju, je bil plamen na več krajih predril leseno streho in veža, ki ni bila vsa zidana, je bila v najhujem ognju in vsa zatvorjena; strop je bil vanjo padel in duri do Rezine sobe zgradil. Pokal je že tudi strop nad sobo in

valil se je ven vroč, zadušljiv dim. Naenkrat se soba razsvetli: kos stropa je vanjo padel, Reza pa je na pomoč klicala skozi okno, ki je bilo zadelano z debelim železnim omrežjem. Krucman in najmočnejši mož iz vasi sta se vprla v železni drog, pa železo se je le skrivilo in ni se premaknilo iz debelega kamenitega okvirja. Prišel je kovač in zidar, da so siloma izpahnili okno in železo.

Segel je Krucman skozi podrtijo po Rezo. Rešil jo je. Omamljena je bila od puha in dima, udaril jo je bil goreči tram in jo hudo ranil; tlela je že tudi obleka na njej. Zapustil jo je vid in zavednost in dalj časa so jo močili, da je sopsti začela. Krucman jo je ženskam izročil, sam pa možem ukazoval, kako naj pohištvo podirajo in ogenj kropijo in kje naj gasijo, da se ogenj ne razširi; posebno ženske je ošteval, ker so brez reda tu in tam vodo razlivala in vedno kričale in tarnale.

Dve ženski sta Rezo obvezovali, ena jo je z vodo močila. Dacar, ki je bil med prvimi pri ognju, je skušal z Rezo govoriti, pa ni mogla ust odpreti, ne ganiti udov; le težko je sople in zdihovala. Okoli stoječi so z glavo kimali, brez upa, da bo še kdaj vstala. Dacar jim je dokazal, da opekline niso nevarne, pa bil je tudi sam nasprotne misli. Uganjeval je s kmeti, kako bi se bil ogenj vnel, in potrdil je njih besede, ko so Matevža na sumu imeli.

Ko je izvedel, da Krucman nocoj Matevža ni dobil v postelji, in ko je videl, da so vsi Krucmanovi pri ognju, Matevž pa daleč proč, je odšel dacar očitno žalosten in obupan, da je bogata nevesta — vsa njegova sreča in upanje — tako na smrt ranjena, od pogorišča, in nihče ni vedel, kdaj in kam. Ko je Krucman s pomagači ogenj tolako ustavil, da ni bilo nevarnosti za sosednjo krčmo in za njegov hlev, je stopil k možem, ki so stali okoli nesrečne Reze.

Jezno jih je nagovoril: „Ali nič ne veste pomagati, zijala! Na mrazu in rosi pustite revo ležati in gledate jo. Nesite jo naglo v mojo hišo v zgornjico na posteljo! Eden naj teče v trg po zdravnika. Da

vam nič na misel ne pride! Že pred uro bi bili Rezo imeli v posteljo spraviti.“ Posvaril je Krucman tudi svojo ženo, da je prišla ogenj gledat in ni hiše varovala.

Prijeli so Rezo štirje možje in odneso jo v posteljo, kjer je prejšnjo noč spal ubožni Matevž. Ko so jo prinesli na prag Krucmanove hiše, so čuli ropot v zgornjici in težek pad na vrt, kakor da bi bil kdo skozi okno skočil iz sobe. Nihče ni mislil, da bi človek bil, ki je skočil iz sobe. Ko pa v sobo pridejo in vidijo Matevževo blago razbrskano, omaro odprto in njeno ključavnico razbito, se je vsem zdelo, da so imeli tata v hiši, ali pa da je Matevž prišel nazaj, pobral shranjeni denar iz omare, potem pa pete odnesel, da bi ga ljudje ne zgrabili, ker je tetino hišo zažgal. — Tako so mislili.

Kmalu je prišel Krucman z zdravnikom, ki je Rezi rano prevezal in ji nekoliko olajšal hude bolečine; pripomogel ji je k zavesti in tudi govoriti je mogla revna Reza, ki je zdaj okusila, kako bogastvo ne reši človeka, da bi ne potreboval pomoči dobrih ljudi in ne spal v tuji postelji. —

Pa povem naj zdaj tudi kaj iz prejšnjega življenja Matevževe tete.

Bila je najmlajša hči revnega očeta, ki je drvaril vse žive dni. Dote ni imela več kakor petdeset goldinarjev, pa je bila najlepše dekle v celi soseski; zato jo je v zakon vzel kmet iz bližnjega sela, ki je bil zelo premožen, toda imel je sive lase. Srečen bi bil njen zakon; pa bil je brez otrok in kratek. Črez tri leta je kmet umrl in je zapustil mladi vdovi polovico premoženja. Za ta denar, ki ga je bilo precej, je Reza kupila prijazno hišo z vrtom in travniki na Kalu, ostanek je ljudem posodila in je živela od obresti brez skrbi s krošnjarjem Matevžem, sinom stareje sestre, ki ga je na novi dom vzela in pri kupčiji zakladala. V lepem miru sta živela tri leta in Rezi ni bila možitev več v čisli, dokler ni dacar odtegnil njenega srca od Matevža in zdražbo prinesel v mirno hišo.

Nesrečni požar pa ji je vzel ljubo zdravje; druge škode ni naredil, kajti Martinovo blago je bilo včeraj preneseno h Krucmanu, hiša je bila zavarovana, denar pa posojen poštenim dolžnikom. Da se bo tudi zdravje v kratkem vrnilo, je zdravnik upal, ako se teta le varuje prehlajenja in dušne ganitve.

Ko je zdravnik zdravila zapisal in odšel, so obšli vaščani Rezino posteljo, vpraševali so jo o bolečinah in množili njeno trpljenje, dolžeč Matevža, da je zažgal njeno hišo. Tudi dacar, ki je kmalu za zdravnikom Rezo obiskal in se dolgo od nje ni mogel ločiti, je Matevža obdolževal tako, da je Reza nazadnje v veliki žalosti sama verjela, kar so ji na uho trobili ljudje. Niti Krucman se ni zanj potegnil; ali rekel je: „Mogoče je, da je on zažgal; rajše pa vidim, da ni. Ko bomo gotovo vedeli, potem govorimo; prej pa nikar ne sodimo.“

Proti poldne se vrne Matevž s pota, ne vedoč, kaj se je bilo zgodilo. Obledel in prestrašil se je, ko najde teto v tuji hiši vso obvezano in zdihujočo in zdravnika zraven nje; pa bolj se še prestraši, ko mu teta jezno nasproti zakriči: „Proč od mene, nehvaležnež; beži, požigalec, da te ne zasači roka pravice.“

Zdravnik je Rezo prosil, naj molči, naj se ne razburja, pa nič ni opravil. Stopil je k Matevžu in mu ukazal iti iz sobe, da se teta potolaži.

„Ako moram iti, pa pojdem,“ odgovori Matevž; „le dovolite mi, da vzamem krošnjo in denar.“

Segel je v omaro, kjer je bil predsinočnjim shranil tistih tristo goldinarjev. — Ni jih več.

Mrzel pot je stopil Matevžu v obraz. „Teta, jaz Vas zapustim,“ je dejal, „od Vas zavržen in zaničevan, od hudobnežev okraden in najhuje pregrehe obdolžen. Naj tedaj bežim od praga do praga brez ljubezni pri Vas, brez časti pri ljudeh. Z Bogom! Nič več me ne bode videli!“

Zadel si je krošnjo in šel iz vasi. Z nikomur ni govoril in nihče ni izvedel, kam so ga nesle nagle stopinje.

(58) Drugi dan popoldne se je Krucmanova Mica iz Ljubljane vrnila domov. Nihče je ni bil domov klical in zavzel se je oče, ko je stopila črez domači prag.

„Kaj pa je Tebe treba domov?“ jo nagovori. „Pri-
neseš morebiti tudi katero nesrečo?“

„Nesreče ne nosim, temveč prišla sem nesrečo
lajšat. Matevž mi je vse povedal, kar se je teti pri-
godilo, in rekel je, da teta žele, da bi jim stregla v
tej bolezni. Zato sem službo zapustila in se nagloma
domu vrnila.“

„Želela te Reza ni,“ odgovori Krucman; „prav
je pa vendar, da si prišla. Kje je Matevž? Ali so
ga že zaprli?“

„Čemu bi ga zapirali?“ odgovori Mica, kakor
da bi se ji zamerilo tako vprašanje. „Saj ni ničesar
kriv. Izvedela sem, da je bil tisto noč, ko je hiša
gorela, v Ljubljani. V žalosti zavoljo toliko nesreče
je pa šel na Laško med papeževe vojake. Morebiti
ga ne bo več nazaj.“

„Ali Ti je povedal, da je tudi okraden?“

„Tega ni pravil. Saj je to majhna nesrečica proti
oni, da je prišel ob tetino ljubezen, ob čast in dobro
ime pri ljudeh, da ga zdaj vsi črtijo in zaničujejo.
Sama sem jokala, ko je Matevž pripovedoval svojo
nesrečo. Kako dober človek je in kako nesrečen!“

„Tedaj verjameš, da je Matevž okraden?“ Kruc-
man resnobno vpraša.

„Zakaj bi ne verjela? Kdo bi mogel lagati v taki
nesreči! Bore Matevž pa tudi nikoli lagal ni.“

(59) „Mica, Mica, Ti si zaslepljena! Vsi ljudje go-
vore, da je Matevž Rezino hišo zažgal, a Ti trdiš,
da je bil takrat v Ljubljani. Vsi ljudje trdijo, da je
svoj denar odnesel, samo da bi nas prevaril. Kar pa
vsi ljudje govore, je rado resnično. Čemu bi bil pa
tudi pobegnil v tujo deželo, če se ni bal ječe in
vislic!“

„Tega se mu ni treba bati“, odgovori Mica. „Ako
bi Matevž bil tukaj, trdno bi Vas prepričal, da je
nedolžen. Pa Bog ve, kdaj bo mogel skazati svojo
nedolžnost.“

Krucman je postal nejevoljen in je zažugal hčeri, da nikdar več nima govoriti o njem. Prijel jo je za roko in jo je peljal v Rezino sobo. Močno se je Reza razveselila nove strežnice. Pa potrebovala je tudi v svojih bolečinah človeka, ki bi vtegnil vedno zraven nje biti in ki bolje in nežneje zna streči kakor dekla; potrebna je bila kuharica, ki se je v mestu učila pripravljati bolniku priležnih jedi.

Radovoljno je Mica prevzela postrežbo bolne Reze. Prevezovala jo je in ji pripravljala nove obkladke. Lajšala je njeno trpljenje, pripovedujoč ali prebirajoč kaj iz svetih bukev. Iz srca rada je storila vse, kar je Reza želela; kolikor je Rezi trpljenje zljajšala in kar ji je dobrega storila, to se ji je zdelo, da pomaga tudi ljubemu Matevžu, ki ga ni mogla izbrisati iz srca; vedno ga je videla v bojih in nevarnostih.

Omenila je včasi nesrečnega stričnika, pa ta spomin je bil Rezi, kakor bi ji na novo rane trgala. Dokazovala je Mica, da Matevž nikakor ne more biti tako hudoben. Reza jo zavrne: „Togota žene človeka v najhujše hudobije. Matevž je bil razsrjen in se ni mogel krotiti.“

Djala pa je Mica, da se bo Matevž vrnil in se čisto opravičil.

„Ko pride nazaj,“ pa odgovori Reza, „mi ne bo smel pred oči.“

Koliko srčne žalosti je Mici prizadelo, da Rezi ni mogla iz mislij izbiti hude sumnje! Jokala je pri Rezini postelji, pa solze so bile zastonj in niso mogle umiti Matevževega imena.

Sedla je Reza v postelji, v glasni tožbi je ponavljala dobrote, ki jih je bila Matevžu skazala; hvallila je njegova prejšnja dejanja, njegovo lepo obnašanje; ko pa je prišla do tiste nesrečne noči, ki ji je vzela hišo in zdravje, je roke sklenila in med solzami ihtela: „O večni Bog, zakaj si mi v hišo poslal takega gada in z njim tolikanj nesreče in sramote!“ — Vsa nekdanja materina ljubezen se je Rezi izpremenila v žalost in zaničevanje. Matevž je bil izbrisan iz njenega srca, kakor zavržen hudobnež.

Matevža je zaničevala tudi cela soseska, ki ga je maloprej tako čislala. Govorili so nekateri, da je Matevž na Laškem; nekateri so mislili, da se po domači zemlji potika, in marsikdo, ki je bil pohiševalca razžalil, se je bal, da bi se tudi njemu hiša ne sesula v pepel.

Nekateri so kmalu raznesli govorico po celi vasi, da so Matevža na Laškem ubili in da zdaj straši na Rezinem pogorišču. Vse to se je govorilo in močno verjelo. Ena sama duša je bila v celi vasi, ki je proti Matevžu ohranila poprejšnje misli in nepremakljivo ljubezen: edino Mica je imela pred Rezo dobro ime za Matevža, drugi so ga vsi tožili.

Tudi stari Krucman, ki pri srcu morebiti ni verjel, da bi Matevž bil hudobnež, je govoril o njem le z zaničljivo besedo; in zakaj? Zasledil je mož, kako nenavadno ljubezen izkazuje Reza njegovi hčerki, postrežljivi Mici; vedel je, da Reza nima sorodnikov razen Matevža in da ne misli več na zakon z dacarjem; zato je mož upal, da bi Mica vtegnila Rezo podedovati, ako se teti utrdi sovraštvo do Matevža. In Krucman ga je pomagal utrjevati.

Reza res ni mislila na zakon, dokler so jo pekle rane in bolečine. Dacar jo je večkrat obiskoval, tolažil jo je z besedami in jo opominjal na obljube in sklepe, pred strašnim požarom storjene; pa Reza je ostala mrzla, kakor bi bila vse pozabila. Le Micina postrežljivost je bila Rezi v ustih in na srcu in obljubila je pridnemu dekletu, da jo hoče vzeti za hčer, da ji bo dala hišo in dom. Pa Mica jo je prosila, naj vse to pusti Matevžu, ki je tega bolj vreden; ako pa noče dati Matevžu vsega, naj izroči premoženje obema nerazdeljeno. Vendar Reza o Matevžu ni hotela več slišati; Mica pa je morala biti vedno poleg nje in njeni potrpežljivosti se je imela Reza zahvaliti, da se je mogla tretjo nedeljo že v cerkvi zahvaliti za rešitev življenja in vrnitev zdravja.

Ko človek po dolgi bolezni zopet na noge stopi vesel in trden, hitro vse pozabi, kar je v bolezni prestal, in pozabi tudi rad misli in sklepe, storjene

v bolezni. Bolna Reza je bila skoraj nejevoljna, kadar jo je prišel dacar tolažit; bržko pa se je ozdravila, se ji je že ponovilo staro nagnjenje; po prvi maši, pri kateri je ozdravljena molila, jo pelje dacar v krčmo, v svojo cerkev, kjer bo pri kozarcu vina praznoval ozdravljenje svoje neveste.

Napravil je dacar v krčmi veselo gostovanje, pri katerem je Rezi srce poskakovalo. Ponovila je vse prejšnje namene in zlate upe. Zopet je dala dacarju roko in ukazala mu je, naj precej zidarje naprosi, da bodo prihodnji dan začeli novo hišo zidati, lepšo in prostornejšo, nego je bila poprejšnja, in sklenjeno je bilo, da bo prvo opravilo v novi hiši ženitovanje. Dacar je za vino dajal, in pil ga je vsakdo, ki je prišel zraven.

Na večer je prišel tudi godec in izpremenila se je krčmarjeva gornjica v plesišče.

Veselice naših Gorenjcev, pri katerih je ples poglavitna reč, bi potrebovale mnoge poprave. Gorenjec je počasen in resnoben, on ne poželjuje veselice in se jih tudi malokdaj udeležuje; ples in razgrajanje se mu zdi prenoro: on pleše le takrat, kadar ima v glavi že malo preveč vinskega cveta. Divji in surov je pa potem ples. Plesalec napenja vse moči, da pleše, dokler godcu roka ne omaga, in bolj se utruja pri plesu ene nedelje, kakor pri delu celega tedna. Varovati zdravje mu je zadnja skrb. Bokal za bokalom se izliva v razgreta telesa. Ker so tudi glave razgrete in dražljive, se vname rad prepir, in ples se večjidel s tem konča, da se razbije nekaj stolov in včasih tudi katera črepinja. Godec gre žalosten s plesišča, krčmar pa šteje razdrobljene steklenice. Kaj takega se, hvala Bogu, ne zgodi vselej, vendar prevečkrat; in kdor ima z ljudstvom kaj opraviti, bi imel tudi skrbeti, da se zabave in veselice, delavnemu človeku tako potrebne, ne izprevržejo v surovost, ampak se povzdignejo na tako stopnjo omike, ki jo ima sploh naše ljudstvo pred drugimi narodi. Ne vem, kako je to, da je narod opustil toliko starih, lepih in narodnih šeg (60) in je zanje prevzel od Nemcev to sirovo razgrajanje; in da Gorenjci

nimajo nobenega narodnega znamenja več kakor jezik in — kozolce.

Pa vrnimo se od neprijetnega premišljevanja k dacarjevi Rezi. Glejmo jo, kako burno se vrti med plesalci. Več let že ni plesala; pa pozabila ni te umetnosti. Ni še bila popolnoma zdrava in trdna, vendar se ni bala se sukati, da ji je pot stopil na čelo. Do polnoči je trajalo rajanje in razsajanje; do polnoči je Reza ostala v družbi. Zapustila bi bila sicer poprej rada zagatno plesišče, ker jo je jelo nekaj mraziti; pa ljubemu dacarju ni hotela veselja kratiti. A komaj se je vrnila h Krucmanu in je stopila v sobo, kamor so jo bili pred tremi tedni prinesli omamljeno in opečeno, se bolečina ponovi; mraz jo je tresel, trgalo jo je po vseh udih in rane, na pol začeljene, so jo nanovo pekle in so začele otekati.

Preden dan napoči, že pošljejo po zdravnika; ta odkritosrčno pove, da ima le malo upanja. Le samo ples in premrazenje je močno škodljivo; ker je pa črni prisad pritegnil k splošni bolezni, je pomagati skoraj nemogoče in Rezino življenje je v veliki nevarnosti. Poslali so naglo po duhovna, da je Rezo previdel z zadnjim tolažilom. Prišli so možje, da je Reza vpričo njih izročila vse premoženje Krucmanovi Mici. Solze so stopile Mici v oči, ko je čula izročilne besede iz Rezinih ust.

„Ali se stričnika Matevža več ne spominjate?“ vpraša Mica. „Vsaj odpustite mu!“

„Jeze ne bom nosila na oni svet; naj mu bo odpuščeno. Povejte mu, da bi ga bila rada objela na smrtni postelji.“ Tako je dejala Reza in bralo se ji je odpuščanje na ginjenem obrazu.

„Izgovorite mu tudi kaj premoženja v znamenje odpuščanja,“ pristavi Mica.

„Izgovoriti mu kaj nimam, ker sem Tebi vse izročila; izroči mu sama, kolikor hočeš, ako ga ljubiš. Če kdaj stopita pred oltar, naj bo božji blagoslov z vama.“ —

Opoldne je pripeljal dacar zidarsko družbo v vas. Žalostno so peli Kalski zvonovi med vriskanje veselih zidarjev, ki jih je bil dacar z vinom napojil v

bližnjem trgu. Niso mislili ne na smrt ne na mrliča. Dacar je stopil k zvonikarju in je čul kratki odgovor:

„Vaša nevesta je umrla; v sredo bo pogreb“ ...

Došlim zidarjem je Krucman odkazal mesto, kjer se bo zidala nova hiša. Naglo so se poprijeli dela in hitro je rastla nova stavba iz tal. Krucman je moško okoli zidov postopal in ukazoval zidarjem, ki mu brez stroškov zidajo hišo; kajti zavarovalna družba je bila škodo že cenila in povrnila. Mož je bil res dobrovoljnega obraza, ko je hvalil svojih otrok srečo in dobro obnašanje; rad je ponudil nov mehur tobaka sosedu, ki je prišel gledat Krucmanovo zidarijo. Vsak je tudi hvalil svojega sina, ker bi ga bil rad Mici zaročil. Moško je govoril Krucman o svoji hčeri, nobenemu je ni obljubil, nobenemu odrekel; velikokrat je pa ponovil: „Mica se mora omožiti, kakor se ni nobena mojih hčera. Pridejal ji bom tudi jaz nekaj dote in tako svatovanje bomo imeli v novi hiši, kakršnega ne pomni cela soseska.“

Kakor so se moške hoteli Krucmanu prikupiti, tako so fantje gledali za Mico; pa kakor je Krucman želel vedno le boljšega ženina, tako Mica ni želela nobenega. Obilna dedščina je ni storila prevzetne, ampak tiho in žalostno; ogibala se je ljudi in veselje, samotna je doma presedevala in premišljevala, kdaj se bo vrnil Matevž, ki o njem ni bilo ne duha ne sluha. Kolikokrat se ji je sanjalo, da ga vidi v boju, da je ubit. . .

Najhujše srčno trpljenje je negotovost. Prihodnjo srečo in nesrečo si človek upodobi kakor more živo; up in strah se ga polastita in raseta, čim dalje človek čaka. Tako visi človek med rajem in prepadom, nestrpno čaka, kdaj se bo usoda odločila.

VI.

(66) Dacar še pobira dac pri krčmarjih, kakor ga je pobiral prejšnje dni; le preselil se je v drug kraj, ker na Kalu mu ni bilo moč dalje ostati. Rezin grob ga je vedno spominjal podrtega upanja in pokončane sreče; morila ga je žalostna resnica, da nova hiša, koje načrt je bil sam sebi narisal, drugim

vstaja iz tal. V drugem kraju, je mož mislil, bode okolica izpremenjena, drugi ljudje bodo izpremenili tudi njegovo srce in žalosten spomin se bo odmaknil mirni zadovoljnosti.

V novem kraju je žalovanje po pokopani nevesti res kmalu jenjalo; žalost po izgubljenem denarju se pa ni hotela posloviti od mehkega srca.

Prišel je dacar neki večer v Ljubljano. Prinesel je s sabo precej denarja, da bi ga odštel gospodu, ki ima dac v zajemu. Sedel je v krčmi pri poliču vina, kar pride v sobo nekaj vojakov v nenavadni, pri nas poprej nepoznani obleki. Slovenci so bili, pa obraze so imeli bolj zagorele kakor domači in bolj suhe. Brada, ki so jo nosili po laški ali francoski šegi, jih je tako izpremenila, da bi nihče v njih Slovencev ne spoznal, ako bi bili izgubili na Laškem tudi domači jezik. Izgubili jezika niso, pa nekoliko se jim je vendar izpremenil.

Z začudenjem je dacar može ogledoval, ko so se zraven (67) njega usedli; in skoraj boječe se je spustil v pogovor s čvrstim fantom, ki mu je prav prijazno napil in pristavil: „Danes moramo vsi pijani biti od veselja, da smo nazaj priromali v milo domovino, iz toliko nevarnostij, v katerih nismo več upali, da jo še kdaj vidimo.“

„Hvale vreden je pa vaš pogum,“ odgovori dacar, „da ste se podali v hude nevarnosti, ko vam ni bilo treba.“

„Treba nam ni bilo, gospod; pa vsak med nami je rad šel na Laško; vsak je imel svoje želje in hrepenjenje. Vsakega je nekaj gnalo iz domovine in tudi zdaj bi se ne vrnil vsakdo domu, ako bi ne moral.“

„Res, hitro ste vojsko končali. Komaj smo izvedeli, da so vas prijeli, ste jo že nazaj pridrdrali v Ljubljano.“

Vojaku so te besede malo kri razdražile; pa jeze ni hotel pokazati. Odgovoril je le: „Prijatelj, Vi se hočete z nami norčevati. Nič ne de: mi se veselimo, da smo v domači zemlji, in vsak se mora veseliti

z nami; tudi Vi, gospod! Natararica! prinesi bokal najboljšega; saj nisem berač prišel iz Laškega.“

Ni se ga branil dacar, ker rad ga je pil, zlasti kadar je bilo zastoj. In da je vojak tako prijazen, je dalo vinu še boljši okus in dacarju večjo žejo. Sosed vojak mu ni pozabil natakati in ga prijazno priganjati k pitju. Čim več ga je pa dacar dobil v glavico, tembolj je postajal zgovoren. Vprašal je svojega sosedu tudi po Matevžu. Odgovoriti je hotel neki vojak, ki mu je sedel nasproti, pa dacarjev sosed ga ostro pogleda; zato vojak le pravi: „Matevža jaz poznam; bil je na Laškem in dobro se mu je godilo. Pa o njem ne govorimo več,“ in z nasmehom se je ozrl na tovariše.

Zdaj so govorili o vojski in več poslušalcev je prisedlo k mizi. Bokali se je večkrat izpraznil, dacarjev sosed je pa skrbel, da kozarci, posebno dacarjevi, niso prazni ostajali. Dacarju se je začel že jezik zaletovati in skušal se je spraviti iz vesele družbe; pa sosed ga ni pustil in je vedno vanj silil z vinom in besedo.

Naposled je dacar vstal, rekoč: „Zahvalim za družbo in vino. Nocoj ne morem več piti, jutri pa moram zgodaj vstati. Lahko noč vam voščim.“

„Ne bo dalo! Tako čvrstemu možu bi se vino ustavljalo! Še en bokal, natararica!“ odgovori vojak; s krepko roko potlači dacarja nazaj na stol in klobuk mu zopet obesi na kljuko.

Dacar ni mogel več nevolje premagavati: „Ne vem, kaj mislite z mano storiti,“ je dejal, „da me hočete upijaniti. Skoro bojim se Vas.“

Na to vojak: „Poštenih ljudi se Vam ni treba bati. Menim pa, da nimate posebnega vzroka bati se naše družbe.“

„Plačam Vam pijače, kolikor hočete, da me le izpustite izza mize.“

„Nočemo Vas mučiti,“ odgovori vojak; „saj se Vam bere na obrazu in na oglodani suknji, da niste med trdnimi.“ Vojak je pri teh besedah v žep segel in s srebrom zarožljajal.

„Iz Laškega ste pač prinesli več tiste živali, ki po glavi hodi, nego grošev,“ odgovori dacar in jeza se mu je svetila iz oči.

„Recite, kar hočete; zabavljajte, da boste siti. Stavim pa z Vami, da imam več denarja kakor Vi, akoprav imam le nekaj bankovcev pri sebi.“

Dacar ga po strani pogleda, rekoč: „Niste vredni, da bi z Vami stavil; to Vam pa povem, da lahko stotine naštejemo.“

„Verjamem, pa morebiti niso Vaše; kar pa jaz naštejemo, je vse moje, prijatelj!“

„Kdo pravi, da niso moje? Tule imate moj denar! Skažite mi, ako je koga drugega“. In vrže v jezi in pijanosti debelo listnico na mizo. Družba je osuplo pogledala. Vojak se pa na smeh drži in dacarju odgovori: „Ako ste denar na mizo vrgli, ga tudi seštejte; ako hočete, pa prej stavo narediva; šteje naj, kdor hoče.“

Ljudje, okoli sedeči, so hrupno tirjali, naj se naredi stava in denar sešteje; kajti želeli in pričakovali so osramotenja drznega vojaka. Pa dacar ni hotel ne šteti ne staviti. Tedaj vzame vojak mošnjo denarjev iz žepa, rekoč: „Naj velja stava za osem bokalov, jaz jo bom sam plačal. Eden naj sešteje moj denar, jaz se bom lotil gospodovega.“

Vojak odpre dacarjevo listnico in začne šteti desetake; toda nekaj jih poklada na poseben kupec. Dacar, ki je nekaj časa znak na stolu sedel in je od pijanosti glavo komaj po konci držal, se naglo poravnava in, strmo na vojakove kupce gledaje, vpraša, čemu da bankovce tako loči.

Vojak pa kratko odgovori: „Že vem, zakaj.“

Kakor srna plane na te besede dacar kviško, strga listnico vojaku iz rok in si hoče siloma pot narediti izza mize. Vojak ga prime krepko za vrat in mu resno pogleda v oči z besedami: „Ali me še poznaš? Jaz sem pohiševalec Matevž, ki si mu tristo goldinarjev ukradel.“

Na vso moč se je dacar skušal Matevžu iz rok izviti in je kričal: „Zgrabite moža, v glavi se mu meša.“

Nastal je hrup, in poboj bi se bil vnel, ako bi ne bil krčmar pristopil in jih z lepo besedo potolažil. Dacar je še vedno kričal, pa Matevž ga ni spustil iz rok in je dejal: „Pojdimo pred gosposko! Tam se bo razsodilo, ali govorim resnico. Kdor se pravice ne boji, naj gre z menoj!“

Tako je rekel Matevž in je vstal. Dacar pa je dalje preklinjal vojakovo hudobo in drznost, a kakor je preje silil izza mize, tako se sedaj ni hotel z mesta premakniti.

Pri gosposki je krčmar povedal vse, kar se je bilo zgodilo; denarje so dejali pod pečat, Matevža in dacarja pa pod ključ do drugega dne.

Drugi dan je Matevž tako govoril pred sodiščem: „Svoji teti na Kalu sem dal hraniti tristo goldinarjev. Pol leta je temu, kar mi jih je dala nazaj pričo dveh mož, ki utegneta dokazati resnico mojih besedi. Šel sem potem drugam gostovat; drugo noč so pa bili denarji ukradeni, ko me ni bilo doma in ko je ravno hiša moje tete gorela. Da so denarji, ki so bili sinoči dacarju vzeti, ravno moji, vam dokažem, ako mi jih le v roke daste. Seznanil sem se nekdam s starim gospodom, ki je vsak bankovec, preden ga je izdal, s kako črko zaznamoval tako, da so črke po vrsti položenih bankovcev besede dajale. Imel je gospod tudi mnogo besedi in stavkov za dvajset, trideset in še več bankovcev. Vzel sem njegove besede in po njegovem zgledu sem zaznamil trideset bankovcev s stavkom ‚Bog ohrani zdravje, srečo, mirno vest‘. Trideset črk je, na vsakem bankovcu ena, majhna, da se komaj vidi, na licu spodaj na desnem oglu.“

Dolgo je uradnik zaznamovane bankovce prekladal in prekladal, da je prišlo skupaj nekaj besedi, ker porabljenih je bilo nekaj zaznamovanih bankovcev; ali toliko jih je pa vendar ostalo, da se ni moglo dvomiti o resnici Matevževih besedi. (68) Sodnik je potrdil dokaz, zlasti, ker je dacar tatvino obstal, videč, da bi zastonj tajil. Odštel je sodnik Matevžu tristo goldinarjev; kar je ostalo, je zopet zapečatil; izpustil

je Matevža, dacarja je pa povabil, naj še ostane v trdni hiši.

Tovariši iz Laškega so Matevža pred sodnijsko hišo čakali in so ga sprejeli z velikim veseljem, ko je med nje stopil zadovoljnega obraza. Peljal jih je v krčmo, kjer jim je pri polnih kozarcih razložil, kar se je zgodilo ž njim in dacerjem. Poslovil se je od njih: „Ž Bogom, tovarši! Jaz grem na Gorenjsko. Sreča se mi zopet smeje.“

VII.

(71) Zadnji žrebelj in smerečico so pribili na streho Mickine hiše. Bila je nova hiša, najlepša v vasi. Imela je nadstropje, visoka okna, dvoje duri, obokano klet in znotraj so bile sobe in izbe prav pripravno postavljene. Za hišo je bil hlev nižji kakor hiša, in snažen prostoren dvor je bil med njima.

Malo tako lepih hiš je na kmetih; naši domači zidarji večjidel ne znajo več kakor postavljati kamen na kamen; obris za hišo jim daje gospodar sam in kakršen je gospodar, taka je potem hiša; zato je tudi tako malo lepih in ukusno sezidanih hiš videti. Okna so redko in gosto, velika in majhna, vse vprek postavljena, včasih še celo v eni vrsti ne; na lepoto in ravnomernost se ne gleda. Duri so postavljene, kjer si bodi, celo na oglu hiše sem videl marsikatero. Ko se pa stopi v poslopje, je homatija še večja; povsod debelo zidovje, polno oglov in neporabljenih kotov, nikjer priličnega prostora. Pozna se, da Slovenci še ne zidajo dolgo; zidarji še dolgo ne bodo tako umetni, kakor so postavim tesarji in mizarji. Prav čudno je res, da na tako okornem zidovju sedi tako lepa vezana tesarija in tako trdno ostrešje. S tem pa nisem hotel reči, da so vse kmečke hiše zidane tako okorno; nekatere so celo umnejše postavljene kakor marsikatera ljubljanska.

Vzrok, da je Mickina hiša zala in pripravna, je bil pa edino le ta, da je Krucman, ki je zidarjem pokazoval, kako in kaj naj zidajo, videl precej lepih hiš. On je pa vse, kar je kje videl, presojeval; kar je dobrega spoznal, je skusil tudi pri sebi vpeljati

in ni se mu zdelo škoda denarja in truda, ako je veljalo kaj zboljšati. Tudi častilakomnost je moža gnala, da je v vsem (72) hotel biti prvi in vaščanom dajati dober zgled.

Ker je hiša popolnoma dodelana, je danes Krucman povabil župana, naj jo pride pogledat. Prijazno se pričkaje, sta sedela moža za mizo kakor tisti večer, ko je rajna Reza Matevža iz hiše pognala. Pa ni se Reze spomnil ne Krucman ne župan, in nobenega kozarca nista izpila v njen spomin.

Mica je vsa zamišljena zraven mož sedela in predla. „Ali ti je všeč moja zidarija?“ vpraša zadovoljni oče.

Hči klaverno odgovori: „Dopadla bi mi hiša, ko bi ne bila moja.“

Krucman ježno odgovori: „Kakor bi me v srce zabodlo, me zabolijo Tvoje besede. Da moram imeti tako neumno, tako svojeglavno hčer! Kako bi se veselila druga dekleta, ko bi imela kaj takega!“

„Tudi jaz bi se veselila, in če se ne bom kmalu, se ne bom nikoli.“

„Kmalu se boš. Danes se pripelje mesarjev Janez iz Ljubljane, hišo in polje ogledovat; če mi bo fant po volji, imamo čez štiri tedne poroko. To bo veselje.“

„Žalost bo, oče. Srce mi bo pokalo, kadar bom morala stopiti pred oltar z mesarjem. Ako ne odjenjate, ako mi ne daste več odloga, naj se izpolni Vaša volja; bodite zadovoljni in veseli, jaz naj pa žalujem, ker sem navajena.“

„Neumno dekle; koliko križa imam s Teboj! Vsa družina, celo vsa vas se ravna po moji volji in pameti. Ti pa delaš, kakor bi moja hči ne bila.“

Na to odgovori Mica: „Ljubi oče! Krivo me sodite, ker ne poznate druge ljubezni kakor do premoženja. Vaše srce se nikdar ni ogrelo za kaj boljšega; Vi nikoli niste bili mladi. Dajte mi svoje mrzlo srce in z veseljem bom izpolnila Vašo željo. Dokler mi pa to srce v prsih bije, bom nosila v sebi staro ljubezen in obljubljeno zvestobo; strah in up bosta edina občutka, ki se bosta v njem vrstila. Kako bi mogla vrlega Matevža pozabiti! Vedno mi je živo pred očmi, posebno tisto jutro, ko sva slovo jemala;

on je šel na Laško, jaz domu. Bridko sem jokala, on me je pa tolažil. 'Tvoje solze' je dejal, 'se bodo kmalu v smeh izpreobrnile. Najina težava bo le kratka skušnja. Za vekomaj naju sreča ne more zapustiti, ker nisva kriva.' Tako je dejal, in obrisala sem si solze. Upam, da tako blagega srca ni krogla zadela. Prišel bo Matevž nazaj in z njim veselje. Za me pa ni druge ljubezni in drugega veselja, kakor on. Kako bi mogla v zakon jemati drugega moža? In če Matevž pride nazaj, kaj bi mislil o meni? Najbolj zaničljiva stvar mu bom na svetu; mislil bo, da sem ga tudi jaz obrekovala in črnila in mu hinavsko iz rok iztrgala namenjeno dedščino. Ko je šel na Laško, ni imenoval svojega, kakor edino moje srce; kaj bi počel, ako najde tudi to srce po izneveri drugemu prodano... Ako nočete biti krivi nesreče dveh src, dovolite mi odlog, da izvem, ali Matevž še živi; morebiti je srečen in tudi bogat, oče! Ako pa tudi reven pride, ne glejte toliko na mrzli denar, ampak premislite, da je zadovoljnost in ljubezen v revnem zakonu več vredna, nego vsi milijoni."

Krucman se za tako govorjenje ni zmenil veliko.

„To je prazno blebetanje,“ je dejal. „Pa da bo konec prepira in dolgih besedi, Ti obljubim, da Te bom Matevžu dal in raje kakor drugemu, ako se vrne in prinese toliko denarja, kakor bi jih imel mesarjev Janez; ako ima kakih sto ali dvesto manj, bom skozi prste pogledal. Denar, Mica, denar je prva reč. V najgorkejši ljubezni zmrzneš brez denarja. Kjer je denar, tam je sreča; kjer ga ni, je reva in nadloga. Zdaj mi pa molči o Matevžu, da me ne ujeziš.“

Komaj je Krucman besede izgovoril, stopi v hišo mesarjev Janez iz mesta, Mici namenjeni ženin. Razveselil se je Krucmanu obraz, ko je roko stisnil čvrstemu mladeniču; posadil ga je zraven sebe in mu ponudil polno kupico, da sta trčila Mici na zdravje. Pogovarjati so se jeli možje o mnogih rečeh, o hudih časih, o draginji, ki kmalu utegne pritisniti, o negotovem pričakovanju ponovljene hude vojske; tudi na mnoge gospodarske reči je speljal Krucman namenje-

nega zeta, da bi natanko spoznal njegovo pamet in zgovornost. Ni mu ravno vse ugajalo, kar je mesarjev sin govoril; pa upal je Krucman, da ga v kratkem izuri in mu odpre pravi pogled v vsako reč: kajti zdelo se je možu, da je mladenič prebrisane glave.

Povedal je mladenič tudi mnogo novic iz mesta, pozdrave je prinesel od Krucmanove Lenke, ki je v mestu omožena; rekel je med drugim tudi, da je pripeljal v vas nekdanjega papeževega vojaka, ki ima tu nekaj znancev.

Mico so te besede veselo ganile. Več ni mogla mirno sedeti; zdaj skozi to, zdaj skozi ono okno je pogledovala in nit se ji je trgala med prsti. Samo Krucman je to zapazil in spoznal, kaj pomeni. Zamislil se je mož, ko sta se župan in mladi mesar pričkala o Laških homatijah in o kratkem boju, ki je Sardinskemu kralju prisvojil novo, lepo in veliko deželo.

Nista še pričkanja dognala in zmágala ni nobena nasprotnih misli, ko Krucman oba moža povabi, naj stopita na polje, da se bo moglo pred mrakom vse obravnati.

Ko so možje odšli, je Mica kolovrat pustila in pred oknom stoje je prepevala napeve priljubljenih pesmi. Ni dolgo stala pri oknu, ko vidi papeževega vojaka počasi stopati proti hiši. Večkrat je postal na cesti, kakor bi se ne upal naprej, in kadar je glavo privzdignil in se ozrl proti belemu poslopju, mu je solzica zaigrala v očeh.

Koj ga je Mica spoznala; skočila je skozi vrata in preden se je vojak spogledal, mu je oklenila roke okoli vratu. Ni mogla govoriti, pa najlepša solzica, solza veselja, je razodela, kaj čuti njeno srce. V hišo ga je peljala in ga za mizo posadila. Ko Matevž vidi nalite kozarce na mizi, z začudenjem vpraša, kaj to pomeni.

„Prodajajo hišo in moje srce. Ravno prav si prišel, da si boš rešil oboje. Jeli, da se ne bova več ločila?“ pravi Mica.

„Upam, da ne, ako Bog hoče in Ti. Kaj pa oče, ali so zdravi in še tako trdi?“

„Oče so dobri in omečila jih bova. Kmalu bodo prišli s polja. Ali si lačen in truden?“

„Nisem lačen in truden, ampak vesel, da ne morem povedati kako. Ti si pa tako obledela, kar Te nisem videl; si bila mar bolna?“

„Žalostna sem bila, toda kmalu bom zopet živa in rudeča.“

Zdaj vstopijo možje v sobo. Krucman ni malo osupnil. Stopil je k mizi in je podal roko Matevžu, (73) pa stisnil mu je ni. „Ali si še živ, Korobalde?“ ga vpraša.

„Bolj kakor poprej,“ odgovori Matevž.

„Ali si kaj veliko Lahom glave posekal?“ zopet Krucman vpraša.

„Jaz sem bil miroljuben, mesarjenje sem drugim prepustil. Navduševal sem krdelo z vinom in žganjem in moč sem jim dajal s pečenkami in klobasami; bil sem branjevec pri vojakihi!“

„Ker imamo ravno čas, nam kaj povej od vojske,“ zopet Krucman veli.

„Vi imate čas, jaz pa ne! Povest mojega vojskovanja bom povedal drugikrat ali pa nikoli, ker drugam bom potoval, ako se zdaj kaj drugega ne zmenimo.“

Krucman je dobro vedel, kaj Matevž želi; vendar ni hotel, da bi Matevževa obveljala. „Mi Tebi nimamo veliko povedati,“ je dejal, „kar bi bilo besede vredno; saj si že vse v krčmi izvedel. Od Laškega, o tej čudni deželi, o tistih homatijah in bojih boš pa vsaj nekaj povedal.“

„Zdaj imamo mir,“ odgovori Matevž. „Govorimo o drugih rečeh, o novih hišah in možitvah.“

„To je prav,“ pristavi župan, „od možitev se menimo. Matevžu, vem, je to najbolj všeč.“

„Tudi jaz sem te misli,“ pravi Krucman, „toda menim, da so si Matevževe in moje misli v marsičem navzkriž. Tukaj mesarjev Janez iz mesta je prišel zemljišče ogledovat in če gre vse po redu, mu precej Mico zaročim.“

Zdaj se Mica oglasi, ki je zraven Matevža sedela: „Rada bom vzela v zakon moža, ki ste mi ga nekdam hvalili. Večkrat je šel mimo naše hiše. Vi ste pa s

prstom nanj kazali, rekoč: „Viš, Mica, tak mladenič je zate!“ Ali še veste kdo je bil? Jaz sem ga izbrala po Vaši volji. Ne vem, kako ste ga tako hitro pozabili, da mi pripeljete novega ženina v hišo, ko se je stari pohvaljeni vrnil nazaj čvrst in zdrav.“

Krucman je nato z glavo kimal in beseda se mu je podrla na jeziku. Mesarjev sin iz mesta je pa nekoliko ošabno spregovoril, da z njim pogoji zakona niso še določeni in tudi dota se mu zdi premajhna.

Krucman nato odgovori: „Ljubi moj Janez iz mesta! Ti pač malo poznaš vrednost zemlje na kmetih. Če hišno posest prav ceniš in mojo doto prišteješ, boš dobil premoženje, ki ga mestna gospodična ne prinese sinu mesarjevemu. Pogoji se ve, da niso gotovi, pa v zakon Te tudi ne silim. Bog varuj! To Ti pa povem, da take neveste, kakor je Mica, ne boš dobil nikjer, četudi si mesarjev sin iz Ljubljane.“

Mesarjevemu sinu so se te besede zamalo zdele; zarudel je v obraz in nič ni spregovoril.

Matevžu je pa Krucman tole povedal: „Razložil sem Ti že enkrat, kaj mislim o Tvoji ljubezni do Mice. Dejal sem, da mož in žena morata imeti primerno premoženje in da nikdar ne gre, da bi mož zajedal premoženje svoje žene. Rekel sem Ti, da bi Ti Mico prav z veseljem pustil, raje kakor drugemu. Pa pomisli, da si reven, ona pa bogata; to ne gre vkup. Ljubezen brez denarjev je nesrečna neumnost. Zdaj Ti pa Mice ne morem dati, tudi zavoljo poštenja ne. Od tistega požara sem Te ljudje hudo sodijo in tudi zavoljo tistih tristo goldinarjev Te nimajo preveč v časti.“

„Kako čudni so ljudje,“ odgovori Matevž. „Tisto noč, ko so ranjka teta pogoreli, sem bil v Ljubljani celo noč na ženitovanju nekega jermenarja. Povej, Janez, kako sva plesala. Tudi Mica je bila zraven.“

„Da, presneto bodi!“ odgovori mesarjev sin; „dosti slep sem bil, da nisem že takrat zapazil, da zame pri Mici ne bo sreče. Le z Matevžem je govorila in plesala, mene se je pa kar ogibala.“

„Zakaj mi tega nisi povedala?“ pravi Krucman.

„Prisegla sem Matevžu, da bom o tem molčala pred vsemi ljudmi; drugače on ne bi hotel na ples, ker

ste ga bili ravno tisti dan tako hudo svarili in mu prepovedali z mano govoriti.“

„Zato, Matevž, Te prosim odpuščanja,“ pravi Krucman. „Kaj pa je z bankovci? Ljudje menijo, da si jih ukradel sam sebi.“

„Bankovce sem včeraj dobil nazaj. Dacar, ki ga Vi dobro poznate, pa v Ljubljani sedi zavaljo tatvine.“

„Ali dacar? Ne bil bi verjel. — Tristo goldinarjev tedaj imaš, pa to je vse premalo za mojega zeta.“

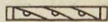
Zopet se oglasi Mica: „Oče in župan in oba se spomnita, da so teta Reza na smrtni postelji blagoslovili najino ljubezen in mi rekli, ako Matevža ljubim, naj mu premoženja darujem, kolikor hočem. Ko bi jaz to storila, kako radi bi me potem omožili z Matevžem. Mislim pa, da se boste poprej omečili. Matevž ni premožen, pa je čvrst, priden in srečen; poglavitno pa je, da ga tudi jaz ljubim in hiša ima dosti premoženja za oba. Saj ne prosim Vaše dote, ampak dovolite mi samo to, da s podedovanim premoženjem smem vzeti tudi ženina, ki so mi ga ranjka dobrotnica blagoslovili na smrtni postelji.“

Rad bi povedal, da je Mica pri teh besedah očeta objemčkala in božala, pa to na Kranjskem ni v navadi. Proseče je Mica stala pred očetom. Oče je pa molče predse gledal.

„Kaj bi premišljevali, oče!“ izpregovori Matevž. „Obljubili ste mi Mico, ako Vam naštejem dvanajststo svojega denarja. Niste mi tega zastonj rekli. Zapisal sem se v Laško armado samo zato, da sem mogel v vojski hitreje dobiček delati. Ker sem bil kupčije vaje in ni bilo drugih barantačev pri naših vojaki, sem imel veliko sreče. Tukaj imate več kakor dvanajststo cekinov.“

Obenem je položil dve težki vrečici pred Krucmana.

Krucmanu je pa ogenj šinil v obraz. Veselo je stisnil Matevžu roko, rekoč: „Jaz sem mož beseda, Ti si pa moj zet . . . Mica, teci po mater v zeljnik, naj pridejo Matevža gledat. Danes se ne bo več delalo; Matevža bomo poslušali in pili v njegovo zdravje. Vsa vas mora vedeti, da smo veseli!“

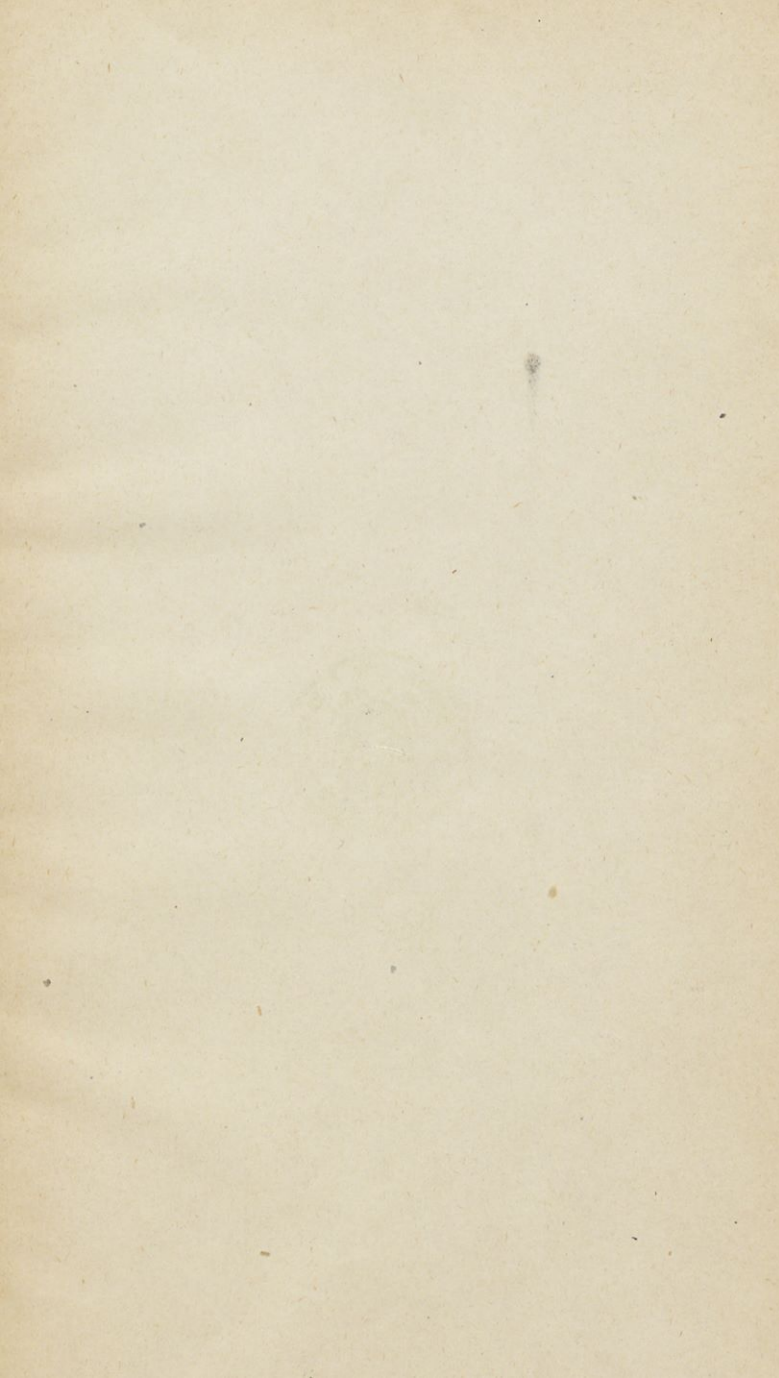

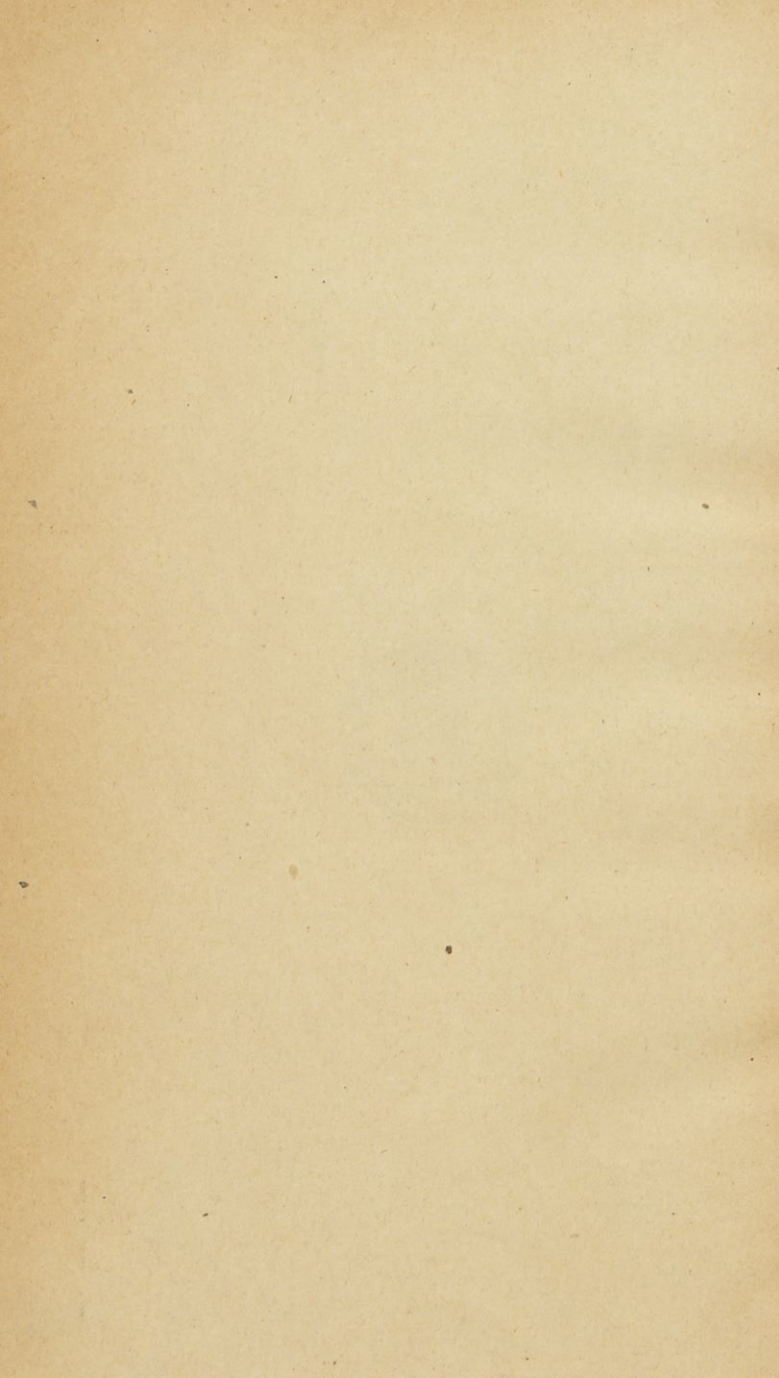
Vsebina I. zvezka.

	Stran.
Predgovor	3—4
Jerica	5—31
Vetrogončič	33—64
Človek toliko velja, kar plača	65—100

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000224910

115 9865 c

